

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Pracoviště oboru Orální historie – soudobé dějiny

(navazující magisterský program Orální historie)

Bc. Tereza Tajčová

Sedmdesát let vzpomínek na Lidice a Ležáky

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Lenka Krátká, Ph.D.

Praha 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 5. ledna 2018

.....

Tereza Tajčová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce Mgr. et Mgr. Lence Krátké, Ph.D. za její podnětné připomínky, za její ochotu a za čas, který mi věnovala. Dále děkuji své rodině a přátelům za podporu. Speciální poděkování patří mojí mámě.

ABSTRAKT

Diplomová práce zachycuje způsob, jakým bylo vzpomínáno na obce Lidice a Ležáky, které byly během druhé světové války vyhlazeny nacisty. Text postihuje období od roku 1945 do současnosti, přičemž se zaměřuje na obraz těchto obcí (a tragédií roku 1942) v odbojářských periodikách *Hlas revoluce* a *Národní osvobození*. Na základě kvantitativní i kvalitativní analýzy těchto pramenů autorka interpretuje obraz vzpomínání na lidickou a ležáckou tragédii v daných periodikách a zasazuje je do dobového kontextu.

Klíčová slova: Lidice, Ležáky, Národní osvobození, Hlas revoluce, pieta

ABSTRACT

The diploma thesis describes the way of commemorating Lidice and Ležáky villages, which were exterminated by the Nazis during the Second World War. The text covers the period from 1945 to the present, focusing on the image of these villages (and the tragedy of 1942) in resistance periodicals called The voice of revolution (*Hlas revoluce*) and the National Liberation (*Národní osvobození*). Based on the quantitative and qualitative analysis of these sources, the author interprets the image of recollection of Lidice and Ležáky tragedies in given periodicals and puts it in the context of the period.

Key words: Lidice, Ležáky, National liberation, Voice of the revolution, assembly, Czech freedom fighters union

OBSAH

ÚVOD	7
1. AKTUÁLNÍ STAV ZKOUMÁNÍ DANÉ PROBLEMATIKY	9
1.1. Knižní publikace.....	9
1.1.1. Literatura vydaná do roku 1945 do roku 1948	10
1.1.2. Literatura vydaná do roku 1948 do roku 1989	13
1.1.3. Literatura vydaná po roce 1989	15
1.2. Absolventské práce.....	18
1.3. Archivní prameny	20
1.4. Lidice a Ležáky v mediální tvorbě	21
1.4.1. Rozhlas a televize	22
1.4.2. Film a kinematografie.....	23
1.4.3. Internet.....	25
1.4.4. Periodický tisk.....	25
2. METODOLOGIE.....	27
2.1. Charakteristika analyzovaného periodika: <i>Národní osvobození</i>	27
2.2. Charakteristika analyzovaného periodika: <i>Hlas revoluce</i>	29
2.3. Výběr materiálů pro analýzu	32
2.4. Analýza textů.....	33
3. EMPIRICKÁ ČÁST.....	36
3.1. Pojem „pietní akt“ a jeho vývoj.....	37
3.2. Lidice a Ležáky v odbojářských periodikách v průběhu roku.....	39
3.2.1. Budování obce	39
3.2.2. Přeživší	40
3.2.3. Zahraniční ohlas	41
3.3. Výsledky analýzy	43
3.3.1. Přítomnost článků o Lidicích a Ležákách.....	43
3.3.2. Absence článků o Lidicích a Ležákách	43
3.3.3. Lidice a Ležáky podle umístění v listě	48
3.3.4. Pozornost věnovaná Lidicím a Ležákům.....	48
3.3.5. Titulky článků.....	49
3.3.6. Lidické a ležácké fotografie jako nedílná součást textu	50
3.3.6.1. Tematické zaměření fotografií	51
ZÁVĚR.....	64

POUŽITÉ ZDROJE	67
DOPLŇKOVĚ VYUŽITÉ ZDROJE	69
PŘÍLOHY.....	72
Příloha č. 1. Národní osvobození, 10.6.1947	72
Příloha č. 2: Hlas revoluce 9.6.1948.....	72
Příloha č. 3: Hlas revoluce, 1.6.1949.....	73
Příloha č. 4: Hlas revoluce, 15.5.1954.....	73
Příloha č. 6: Hlas revoluce, 5.6.1971.....	74
Příloha č. 7: Národní osvobození, 26.7.1994	75
Příloha č. 8: Národní osvobození, 9.7.1996	75
Příloha č. 9: Národní osvobození, 4.7.2007	75

Seznam grafů

Graf č. 1: Tematické zaměření lidických fotografií	52
Graf č. 2: Tematické zaměření ležáckých fotografií	52

ÚVOD

Obcí, které byly během druhé světové války zničeny, je celá řada. Má diplomová práce se věnuje dvěma z nich – Lidicím a Ležákům, které se nacisté v roce 1942 pokusili zcela vymazat z mapy. V těchto dvou případech je více než zřejmá odvetná akce za smrt zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Mělo se jednat o exemplární trest, který měl zastrašit český národ. Proto byl plán zpusťování doveden do nejmenších detailů – kromě smrti obyvatel, vypálení vesnice a jejího srovnání se zemí došlo i k narušení stávajících komunikací, zničení původního hřbitova, změně vodního toku, vyhubení flóry atd. Zatímco v Lidicích a v Ležákách došlo k úplnému, organizovanému a preciznímu smazání z mapy a bylo rozvráceno vše, co připomínalo původní vesnice, v ostatních postižených obcích nikoliv. Krutý osud obcí jako Prlov, Javoříčko, Ploština a dalších se naplnil až v roce 1945, tedy na samém sklonku války. Nacistické řádění bylo v těchto případech spojeno s vojenskými operacemi již prohrané války, se strachem a nervozitou před postupující sovětskou armádou, se snahou pomstít se za spolupráci s partyzánským odbojem. V těchto případech se tedy jednalo o rychlé a nepromyšlené jednání, které nebylo dovedeno do detailů. To je důvod, proč se má práce věnuje právě Lidicím a Ležákům – místům, jejichž existence měla být jednou pro vždy zapomenuta.

Nacistům se podařilo vymazat Lidice i Ležáky z mapy. Povedlo se jim ale vymazat tyto obce¹ také z paměti lidí? Jak na ně bylo vzpomínáno v období, kdy se druhá světová válka nachýlila ke svému konci? Jak byly prezentovány tragické osudy Lidic a Ležáků v dalších letech a jak se do těchto prezentací promítala politická situace v zemi? Byla, nebo stále je, některá z těchto obcí upřednostňována a jiná naopak (cíleně) opomíjena? To jsou některé z otázek, které si v souvislosti s daným tématem kladu.

Cílem práce není nějakým zásadním způsobem rozkrýt fakta z historie těchto obcí. O jejich dějinách za druhé světové války bylo z různých aspektů napsáno mnoho (o poválečné historii jedné nebo druhé obce už méně). Práce si klade za cíl zmapovat vzpomínku na Lidice a Ležáky, a to na základě obrazu těchto obcí, jak byl utvářen odbojářskými periodiky *Hlas revoluce* a *Národní osvobození* – konkrétně na základě článků, které retrospektivně

¹ V žádné etapě historického vývoje Ležáky netvořily samostatný správní či ekonomický celek a vždy byly závislé na okolních obcích. Ačkoliv Ležáky nikdy neměly status obce, ve své diplomové práci je budu „obcí“ nazývat. Důvodem, který mě k tomu vede, je skutečnost, že pokud bych Lidice označovala jako obec a Ležáky nazývala osadou, tak už tyto pojmy samy o sobě predikují odlišnost a nadřazenost první z nich. Proto budu pro obě místa užívat pojem „obec“.

pojednávají o konání pietních shromáždění v Lidicích a Ležákách. Široké časové rozmezí, které diplomová práce postihuje, tedy léta 1945-2015, je cíleně zvoleno tak, aby byla zřejmá proměna vzpomínání v závislosti na jednotlivých politicky odlišných obdobích.

Práce je rozdělena do tří výkladových kapitol. První se zaměřuje na dosavadní stav zkoumání problematiky tragédií v Lidicích a Ležákách. Vzhledem k nepřehlednému množství dosud vzniklých pramenů, jsou v dílčích podkapitolách obecně shrnuty výsledky autorčina bádání a nastíněny pouze nejdůležitější prameny pro danou tematickou oblast. Nejprve jsou představeny knižní publikace, které k daným tématům od roku 1945 do současnosti vznikly, poté vybrané absolventské práce, jež se k Lidicím a Ležákům vztahují. Následně je pojednáno o dostupných archivních materiálech. Není opomenuta ani mediální sféra, konkrétně rozhlas a televize, film a kinematografie, internet a periodický tisk. Druhá výkladová kapitola představí analyzovaná odbojářská periodika *Hlas revoluce* a *Národní osvobození* a jejich původce a dále se zaměří na metodologická východiska výzkumu. Empirická část diplomové práce bude nejprve reflektovat pojem „pietní akt“ a následně představí články s lidickým a ležáckým tématem, které byly v těchto odbojářských periodikách v průběhu let zveřejněny. Poté budou vyloženy konkrétní výsledky analýzy s přihlédnutím k dobovému kontextu. Pozornost se zaměří na přítomnost článků o pietních vzpomínkách, ale i na jejich absenci; na prostor a míru, která jim byla věnována; na doprovodný fotografický materiál a jeho náměty (stejně jako náměty článků).

1. AKTUÁLNÍ STAV ZKOUMÁNÍ DANÉ PROBLEMATIKY

Téma ležácké, a především pak lidické tragédie se stalo v průběhu několika desetiletí mnohokrát zpracovávaným tématem, promítlo se nejen do literatury, ale i do periodického tisku, rozhlasového vysílání, kinematografie a do další tvorby. I to je jeden z důvodů, proč je téma stálou inspirací pro řadu vědců, spisovatelů, výtvarníků, filmových tvůrců apod. V této kapitole se pokusím shrnout nejdůležitější díla, která v těchto jednotlivých oblastech v souvislosti s popisovanými tragédiemi vznikla. Vzhledem k obrovskému množství existujícího materiálu se zaměřím na obecná shrnutí a zjištění, která vyvstávají z mého dosavadního bádání, a zmíním pouze ta díla, která jsou pro danou oblast typická, případně je považuji za hodnotná z hlediska jejich obsahu.

1.1. Knižní publikace

První početnou skupinu tvoří knižní publikace, především naučného charakteru (občas s beletrizujícími prvky), které byly od roku 1945 do současnosti vydány v československém a poté v českém prostředí. Výchozím bodem pro získání přehledu o dostupné literatuře se pro mě stal souborný katalog Národní knihovny České republiky.² Veškerou literaturu uvedenou v tomto katalogu jsem pečlivě prostudovala a výsledky, které z mého studia vyvstaly, předkládám níže.

Ihned na začátku je nutné podotknout, že dostupné literatury, která se tématu Lidic a Ležáků týká, je nepřehledné množství. Přesto již zde lze pozorovat rozdíl v četnosti děl, která se jedné či druhé obce týkají. Zatímco pro pojem „Lidice“ se v katalogu objevuje 460 titulů, pro výraz „Ležáky“ pouze 81 dostupných prací.³ Musím vzít v potaz i skutečnost, že některá díla se v katalogu objevují několikrát (např. další vydání, jiné místo vydání apod.), případně nedostatečně korespondují s očekávaným tématem (jedná se o hudebniny, výhradně geografická témata apod.). Toto dominantní postavení Lidic z hlediska četnosti publikací je mimo jiné ovlivněno činností a aktivní snahou přeživších lidických žen a dětí zachytit svá svědectví ve formě memoárů a dále faktem, že počet lidických občanů, kteří se dožili konce války, byl mnohem vyšší než těch ležáckých. Další příčinu lze hledat v existenci různorodých

² Souborný katalog ČR [online], [cit. 3. 4. 2017]. Dostupné z: <https://www.nkp.cz/katalogy-a-db/souborny-katalog-cr/souborny-katalog-cr>.

³ *Tamtéž.*

Údaje se vztahují k české (potažmo československé) i zahraniční literatuře.

kulturních a doprovodných akcí, které jsou s Lidicemi spojeny (především akce výtvarné), jež se následně do literatury promítají. I přesto se námět Lidic zcela evidentně objevuje jako mnohonásobně přitažlivější téma pro další zpracování.

Ve velké míře jsou zastoupena česky psaná díla. U tématu Lidic se procentuálně jedná o 75 % dostupných titulů, zatímco u Ležáků je procentuální zastoupení těchto děl mnohem vyšší, a to přes 90 %. Zbývající poměr připadá na překlady českých prací. Motiv Lidic je tedy atraktivnější také pro zahraniční překlady, nejčastěji do německého a anglického jazyka.⁴

1.1.1.Literatura vydaná do roku 1945 do roku 1948

Bezprostředně po skončení druhé světové války měly orgány státní správy, jejich pracovníci i ostatní autoři výsostný zájem na veřejném odsouzení nacistických zločinů. Proto byly publikace, které v tomto období vyšly, ovlivněny skutečností, že je již možné otevřeně psát a mluvit o hrůzných nacistické politice. Docházelo k jisté potřebě vyrovnat se s minulostí a nedopustit, aby tato místa upadla v zapomnění. Právě proto v této době vyšlo velké množství publikací, jejichž ústředními tématy se Lidice a Ležáky staly. Jednalo se o naučná díla menšího rozsahu, která měla formu brožur. Velkou část tvořily publikace, vydané přímo Ministerstvem informací nebo Ministerstvem vnitra, na jejichž zpracování se podíleli pracovníci těchto ministerstev.⁵ Za vznikem dalších z děl stála Společnost pro obnovu Lidic.⁶ Žádné práce nelze označit jako odborné, chybí v nich bibliografické odkazy, často i zdroje, ze kterých tvůrci čerpají. Přesto je zřejmé, že někteří autoři použili jako pramennou základnu řadu dokumentů z období heydrichiády i z doby poválečné. Typickým příkladem takového díla je publikace Ladislava Šímy *Ležáky. Vražda mužů a žen. Odvlečení dětí do ciziny. Srovnání osady se zemí*,⁷ v níž se mimo jiné autor pokusil o nestrukturované otevřené

⁴ *Tamtéž.*

Také pro zahraniční autory je téma Lidic atraktivní, což dokládá i její popularitu za hranicemi, zatímco téma Ležáků nikoliv. Ilustrativní ukázkou představuje zahraniční internetový obchod Amazon.com, který v současné době nabízí téměř 130 titulů o Lidicích, zatímco o Ležákách žádný.

Viz. Amazon (books) [online], [cit. 1. 1. 2018]. Dostupné z: https://www.amazon.com/b/ref=sr_a?node=283155&ajr=0.

⁵ Např. PETRTYL, Josef, *Ležáky*, Praha 1945; MERHOUT, Cyril, *Lidice*, Praha 1945.

⁶ Např. ŠÍMA, Ladislav, *Ležáky. Zastavení křížové cesty českého národa*, Praha 1947; *Lidice budou žít. Památník mučedníků a pomník vítězství*, Praha 1947.

Společnost měla zákonem uloženou povinnost informovat o zničených obcích. Díky svému nakladatelství Lidice mohla Společnost vydávat nejen literaturu vážící se ke zničeným obcím, ale také informační brožury pro návštěvníky pietního území. Viz. ŠTĚPÁNKOVÁ, Pavla, *Společnost pro obnovu Lidic (1945) 1946 – 1959, Diplomová práce*, FF Masarykovy univerzity, Brno 2006, s. 56-58.

⁷ ŠÍMA, Ladislav, *Ležáky. Vražda mužů a žen. Odvlečení dětí do ciziny. Srovnání osady se zemí*, Praha 1947.

rozhovory, čímž zachytil důležitá svědectví zúčastněných osob, která následně ve své práci využil. Z práce je také zřejmé, že autor čerpal z řady archivních materiálů. Podobně charakteristickou publikací s využitím archivních pramenů je brožura *Lidice. Čin krvavého teroru a porušení zákonů i základních lidských práv*.⁸

Ačkoliv v daném období vznikla poměrně velká řada knih s lidickým a ležáckým tématem, všechny působí velice podobným dojmem. Jedním z důvodů je skutečnost, že na jejich tvorbě se z velké části podíleli stejní autoři, proto i sdělení a pojetí jsou téměř totožná.⁹ Dalším z pravděpodobných důvodů je fakt, že tito autoři vycházeli ze stejné pramenné základny a vzájemně přejímali informace a myšlenky, které následně předkládali ve svých dílech. Další negativum spatřuji v nedostatečném odstupu autorů od zkoumaného tématu, všechna díla jsou ovlivněna emocemi a osobní zainteresovaností autorů do tématu, což je vzhledem k době jejich vzniku pochopitelné.

Všichni tito autoři byli ovlivněni ještě živým zážitkem lidické a ležácké tragédie, jejíž svědky se, ač nepřímo, stali. Proto jsou tituly, které byly v poválečných letech poměrně hojně vydávány, plně otevřeného vzteku a hněvu nad nacistickým zločinem spáchaným v Lidicích a Ležákách. Spolu s rozhořčením se vyskytují víra a naděje na lepší budoucnost ve svobodném světě bez násilí. Té má být dosaženo také prostřednictvím výzev obyvatelstvu, aby byla za každou cenu zachována svoboda, aby se zabránilo opakování se historie, aby nebylo nikdy zapomenuto na tyto obce a jejich obyvatele a aby lidický a ležácký odkaz byl patřičně zachován a rozvíjen. K tomu mimo jiné slouží jednoduchá, výstižná a apelující hesla jako „Nikdy nezapomeneme“ nebo „Věříme“. Tyto publikace v sobě nesou hlavní poselství: potrestat viníky a nedopustit, aby se historie opakovala. Do uvedených děl se promítá aktuální a spontánní potěšení z nově nabyté svobody, a to především díky Sovětskému svazu a Rudé armádě, přičemž od roku 1947 motiv Sovětského svazu a sovětského lidu jako zachránců a naděje na lepší budoucnost sílí. V následujících letech byl doveden k promyšlené politické kalkulaci.

Struktura a členění zmíněných děl jsou víceméně obdobné – po emotivně vyjádřené úvodní části, kde jsou idealisticky vyzdviženy charaktery tamějších obyvatel a prostředí obcí před tragédiemi, následuje pojednání o odboji (u Ležáků především o regionálním), atentátu

⁸ LOUDA, Vlastimil: *Lidice. Čin krvavého teroru a porušení zákonů i základních lidských práv*, Praha 1946.

⁹ V tomto případě mám na mysli především Ladislava Šimu, pracovníka Ministerstva vnitra a člena kolektivu pátrajícího po nezvěstných dětech a aktivního člena Společnosti pro obnovu Lidic, který stojí za řadou publikací, které se věnují Ležákům.

na Reinharda Heydricha a atentátnících, o předejře lidické a ležácké tragédie, o průběhu osudných dnů a o osudu obyvatel – především těch přeživších. Ústředním motivem všech těchto knih jsou lidičtí a ležáčtí obyvatelé, přičemž je kladen důraz na jejich původ, těžkou práci a jejich kladné charakterové vlastnosti jako statečnost, odhodlanost a hrdinství, čímž dochází k jejich idealizaci. Zdůrazňována jsou také jejich psychická a fyzická utrpení, která zažívali v souvislosti s počínáním nacistických jednotek. Právě nacistická krutost a zodpovědnost Němců za páchaná příkoří, nejen v Lidicích a Ležákách, prostupují všechna tato díla. Výjimkou však nejsou ani předválečná zpracování tamějšího života a velká část těchto publikací přináší rozsáhlý obrazový materiál. Publikace se také zaměřují na poválečné návraty přeživších do vlasti a na pátrání po zavražděných dětech. U žádného z těchto děl se neobjevuje sebemenší známka odsouzení západních mocností, západního odboje nebo osoby prezidenta Beneše a exilové vlády. Naopak lze pozorovat motiv západních odbojářů a exilové vlády jako hrdinů. V rámci poválečné historie se publikace zaměřují také na první poválečné trzny konané v Lidicích a v Ležákách.

Většina těchto publikací upírá svou pozornost výhradně na jednu z obcí. V některých případech ale dochází ke kombinaci s událostmi v dalších místech s podobným osudem – ne však z komparativního hlediska, ale ve formě oddělených a nenavazujících kapitol.¹⁰ Nutno podotknout, že u žádného z děl z daného období, která pojednávají výhradně o Ležákách, není opomenuto téma Lidic – někdy stručnou formou připomenutí, mnohdy ale obsáhlejší způsobem.¹¹ Nicméně Ležáky jsou v těchto dílech prezentovány jako opakování se Lidic ve značně ohavnější formě. Podobné pravidlo ale neplatí naopak – publikace věnující se Lidicím dávají opravdu minimum prostoru obci Ležáky, pokud vůbec nějaký, z čehož lze usuzovat, že jejich autoři považují osud Lidic za „jedinečný“.

¹⁰ Např. DOSTÁL, Jaroslav, *Ležáky, Lidice, Ploština*, Praha 1946. Tato publikace mapuje osudy těchto tří obcí odlišnou formou a v odlišném rozsahu. Zatímco u Ležáků můžeme pozorovat vyloženě stručné, popisné, nehodnotící a neemotivně zabarvené (s výjimkou líčení tamějších obyvatel) úseky, u Lidic tomu je naopak. Skutečnost, že tématu Lidic je zde věnováno více než jednou tolik prostoru než Ležákům, vybízí k domněnce, že Ležáky pouze plní funkci méně podstatného úvodu celé publikace, který jen připravuje půdu pro téma Lidic, jež jsou pak mnohem podrobněji a emotivněji zpracovány. A téma Ploštiny plní funkci jakéhosi závěru.

¹¹ Např. PETRTYL, Josef (ed.), *Ležáky*, Praha, 1945. Osud Lidic se zde promítl již do úvodních slov autora, aby navodil situaci, která se následně stala i v méně proslulých Ležákách. Téma Lidic zde prostupuje celou publikací a záměrem autora bylo s největší pravděpodobností připomenout všeobecně známou tragédii v Lidicích – a tím ukázat, že podobně tragické události postihly i obec Ležáky.

1.1.2.Literatura vydaná do roku 1948 do roku 1989

Ani po událostech únorových dnů roku 1948 se téma Lidic a Ležáků z naučné literatury nevytratilo. Nicméně publikace, které se těmto tématům věnovaly, se začaly objevovat v mnohem menší míře, než tomu bylo v období těsně po skončení války. Vycházely především v době kulatých a půlkulatých výročí zničení obcí, aby připomněly, co se v Lidicích a Ležákách stalo. V ostatních letech, která nesouvisela s lidickým a ležáckým výročím, jako by osud těchto obcí upadl v zapomnění a pouze výjimečně se nějaké publikace s daným tématem objevily.¹²

Důvod lze hledat ve větším časovém odstupu od konce druhé světové války, kdy bylo poprvé možné o osudu těchto obcí psát, a navíc neaktuálnosti a neojedinělosti tohoto tématu, protože do této doby bylo o ležáckém a lidickém tématu pojednáno mnohokrát. Prioritou komunistického režimu, který ve svých rukou držel informační monopol a rozhodoval o tom, jaké publikace budou vydány, se rozhodně nestalo téma obcí, jež byly, ať už přímo či nepřímo, spojeny se členy západního odboje, který se stal, stejně tak jako všechno související se Západem, nepřítelem nového režimu. Na těchto příkladech pouze upozorňoval na absurdnost a zvrácenost nacismu, a především na témata, která by reflektovala prospěšnost komunistického režimu – a tím ho oslavovala. Za vznikem publikací již nestály orgány státní správy a Společnost pro obnovu Lidic,¹³ jak tomu bylo v předchozím období, ale především Svaz protifašistických bojovníků,¹⁴ dále pak jednotliví publicisté a další autoři s historickým zaměřením. Svou roli hrála i skutečnost, že Svaz protifašistických bojovníků byl organizací, k jejímž cílům patřilo „pokračovat v boji proti fašismu a pokračovat za mír a socialismus“, a to také prostřednictvím publikační činnosti. Tudíž se úkol upozorňovat na osud Lidic a Ležáků přesunul na svaz.

¹² Např. KONOPKA, Vladimír, *Až přijdete do Lidic*, Praha 1963 nebo VOLF, Miloslav, *Ležáky. Památná místa boje českých zemí proti fašismu*, Praha 1953.

¹³ Poúnorový režim se snažil omezit činnosti, které by mohly podvracet režim. K tomu posloužil i zákon č. 94/1949 Sb., o vydávání a rozšiřování knih, hudebnin a jiných neperiodických publikací, který měl výrazně snížit počet oprávněných vydavatelů a zároveň dát pod státní dohled ediční plány jednotlivých nakladatelství. To do jisté míry ovlivnilo i činnosti Společnosti. Vydavatelské povolení dostala až v březnu 1950 a vztahovalo se na „vydávání neperiodických publikací o nacismem zničených obcích, osudech jejich obyvatelů apod.“. Dalším důvodem, proč se Společnost dále na publikační činnosti nepodílela, je její zánik na počátku roku 1960. Viz. ŠTĚPÁNKOVÁ, Pavla, *Společnost pro obnovu Lidic (1945) 1946-1959, Diplomová práce*, FF Masarykovy univerzity, Brno 2006, s. 56–58.

¹⁴ Svaz protifašistických bojovníků (SPB) představoval masovou organizaci Národní fronty a významně se podílel na pořádání pietních akcí v těchto obcích. Ke splnění svých cílů mu také sloužilo vydávání a rozšiřování protifašistického tisku a literatury, a to např. prostřednictvím jeho vydavatelství Mír, které mělo de facto monopolní postavení ve vydávání neperiodických publikací s odbojovou tematikou. Viz. Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor 1945-1968 (vývoj původce) [online], [cit. 17. 6. 2017]. Dostupné z: <http://www.badatelna.eu/fond/2201/uvod/1471>.

Co se týká rozsahu jednotlivých publikací, tak jej lze připodobnit k těm z předešlého období. Existuje ale několik výjimek, jež se z tohoto hlediska vymykají, a navíc i rozsahem jsou několikanásobně větší; to ale není úměrné jejich kvalitě a jejich přínos není možné označit jako dostatečný. S rokem 1948 se československým historikům uzavřela možnost volného přístupu k archivním materiálům, což se také promítlo do nově vznikajících děl. Navíc tyto publikace měly jasný cíl – podporovat režim. V žádném případě publikace této doby nelze brát podobně jako ty z předešlého období, tedy jako jeden celek – každá z nich je specifická, a to především mírou, jakou se v ní projevuje ideologické zabarvení. V tomto směru se ve velké míře promítá vliv Sovětského svazu, komunistické strany a její politiky v kombinaci s odsouzením západního odboje a západních mocností. Často osud Lidic a Ležáků ustupuje do pozadí před snahou očernit vše, co nějak souvisí se Západem, a zároveň se snahou vyzdvihnout blahobyt země, který přinesla vláda komunistické strany. Ale jak již bylo řečeno, tato míra je odlišná v závislosti na jednotlivých publikacích.¹⁵ V tomto ohledu jsem se snažila vysledovat nějaký obecný vzorec, ale nepodařilo se mi ho nalézt – míra komunistické propagandy v těchto publikacích se neodvíjí ani od doby jejich vzniku, ani od instituce, která stojí za jejich vznikem. Spíše se jedná o konkrétní osobu autora a jeho motivaci.

Jak již bylo řečeno, tato díla nejenže zostuzují vše, co se západními mocnostmi souvisí (případně souviselo se zahraničním odbojem během války), ale také se v nich promítá negativní reakce na aktuální válečné konflikty, které západní mocnosti svádějí (Korejská válka, Vietnamská válka). Jako názorný příklad literatury lze uvést publikaci pardubického publicisty Františka Ťopka – *Údolí výstrahy*,¹⁶ která zpracovává události v Ležákách a překypuje známkami dehonestace parašutistů a západního zahraničního odboje, přičemž největší důraz klade na ideologický rozměr tématu, čímž se také okrádá o svou věrohodnost. Podobně vyznívá i dílo *Lidice a dnešní zločiny imperialismu*,¹⁷ jehož primární cílem je upozornit na nesmyslné válečné konflikty Západu, a tím ho zdiskreditovat. Pro tyto práce je opět charakteristická absence poznámkového aparátu, případně zdrojů, ze kterých autoři vychází. K posouzení jednotlivých monografií je tedy třeba zaujmout velmi kritický pohled

¹⁵ Např. u lidického tématu publikace KONOPKA, Vladimír, Lidice, Praha 1958 nenesou žádné známky podpory komunistického režimu a zaměřuje se výhradně na události v Lidicích; oproti tomu publikace Lidice a dnešní zločiny imperialismu, Praha 1972 překypuje dehonestací všeho, co souvisí se Západem, a velice otevřeně velebí komunistické zřízení.

¹⁶ ŤOPEK, František, Údolí výstrahy, Havlíčkův Brod 1960.

¹⁷ Lidice a dnešní zločiny imperialismu, Praha 1972.

a jednotlivé informace neustále ověřovat a porovnávat.¹⁸ Nelze konstatovat, že uvedení autoři nějakým zásadním způsobem rozkrývají nová fakta a poznatky. Svým způsobem se uchylují k přepisu starších děl se zapojením stylistických úprav textu. Zároveň se stávají vhodným nástrojem vládnoucího režimu k ovlivňování veřejného mínění.

Pokud jde o samotný obsah publikací, jejich autoři mají již určitý odstup od těchto událostí – nezaměřují se již tak silně emotivně na tamější obyvatele a na odsouzení nacistických činů. Spíše s odstupem a popisně mapují předválečný život v obcích, atentát na Reinharda Heydricha, období heydrichiády, regionální i domácí, případně zahraniční, odboj. Neopomínají ani návraty přeživších zpět do vlasti a první poválečná léta. Dále pojednávají o přeživších ženách a dětech, ale vzhledem k tomu, že většina těchto dětí byla zavražděna, a vzhledem k časovému odstupu již nenesou naději na jejich návrat, jak tomu bylo těsně po skončení války. Spíše se autoři zaměřují na životy těch, kteří přežili, na jejich vzpomínky a na jejich nové domovy.¹⁹

Informace o poválečných letech v Lidicích a Ležákách se pak objevují jen sporadicky jako okrajově zpracovaná témata ve výše uvedených publikacích, a to zejména v souvislosti s konáním pietních akcí či vytvářením pietního území.²⁰

1.1.3. Literatura vydaná po roce 1989

Zrušení cenzury a volnější přístup k informacím přinesly větší volnost do bádání, což se také projevilo na příkladu zpracování témat Lidic a Ležáků. Po roce 1989 bylo vydáno nepřeberné množství monografií, článků, studií a dalších, které se těmito událostmi zabývají. Podobně jako v období předešlém, i nyní drtivá většina z nich reflektuje přímo události roku 1942 – jejich příčiny, průběh, důsledky, případně se zabývá osudy přeživších žen a dětí. Nemalá část prací se také věnuje běžnému životu v těchto obcích před osudnými dny 10. červnem a 24. červnem roku 1942. Ovšem literatura polistopadového období už neopomíná některé „nepohodlné“ osoby a souvislosti. Publikací, které se jakkoliv dotýkají osudu obcí po roce

¹⁸ Mnohokrát jsem se například setkala s informacemi, které nebyly kompletní, ačkoliv se tak jevíly. Po jejich doplnění a porovnání s jinými zdroji bylo zřejmé, že v celkovém kontextu dané sdělení vyznívá zcela jinak, než jak ho autor záměrně podal. Např. nekompletní citace poválečných projevů, které se zdály být úplné a vyznívaly primárně protinacisticky, což po nastudování jejich celých znění neodpovídalo autorovu výkladu. Autoři dále pracovali s nepřesnými fakty jako počet přeživších a zavražděných, jejich povolání apod.

¹⁹ V tomto případě se jedná o Lidice a budování nové obce, budování nových domovů pro sestry z Ležáků není reflektováno.

²⁰ Např. SCHILDBERGER, František, Ležáky 24.6.1942, Brno 1982.

1945, však nalezneme minimum. Pokud některé toto časové období reflektují, jedná se pouze o chronologická pokračování předešlého vývoje. Odborná práce, která by se primárně věnovala jedné či druhé obci po roce 1945, vydána nebyla. Dosud nebyla vydána ani monografie, která by z jakéhokoliv hlediska a v jakémkoliv časovém období obě obce komparovala. Také pro období po roce 1989 platí pravidlo, že téma Lidic se těší mnohem větší oblibě historiků a ostatních autorů a autorek než problematika Ležáků.

I přes celou řadu publikovaných textů musím podotknout, že většina z nich má charakter populárně naučný, knihy odborné jsou zastoupeny minimálně. Mezi nejzdařilejší odborné práce bych zařadila monografii Vojtěcha Kyncla – *Ležáky. Obyčejná vesnice, SILVER A a pardubické gestapo v zrcadle heydrichiády*,²¹ která se primárně zaměřuje na události června 1942, ale také na pardubickou a ležáckou skupinu odbojářů, na působení skupiny SILVER A, na činnost pardubického gestapa a na osoby na „druhé straně“ – konfidenty, členy pronacistických organizací. Přínosnou se pro mě stala především závěrečná část knihy věnovaná symbolu Ležáků v poválečné a komunistické společnosti a ideologickému pojetí pietních vzpomínek, které byly doprovázeny řadou kulturních, politických a sportovních akcí. Pozornost si zaslouží také kolektivní monografie *Ležáky a odboj ve východních Čechách*,²² jež se primárně zaměřuje na regionální odbojové hnutí, ale také na „další život“ této obce. Velmi cenná odborná publikace je rozsáhlá monografie Vojtěcha Kyncla – *Lidice. Zrození symbolu*,²³ která se snaží podat ucelený pohled na lidickou problematiku a téma Lidic zasazuje do širších geografických i časových celků.

K Ležákům neexistuje žádná publikace, která by zahrnovala seznam dostupné literatury a dalších zdrojů, jež se k tématu vztahují. U Lidic se takovým přínosným badatelským zdrojem stala publikace *Lidice 1942–2002. Soupis publikací, dokumentů a uměleckých děl v rešerších domácích i zahraničních institucí*,²⁴ která vznikla v rámci projektu Památníku Lidice k 60. výročí lidické tragédie. V žádném případě se nejedná o vyčerpávající soupis, kniha pouze naznačuje, jak obrovské množství dokumentů, které se, byť jen okrajově, Lidicím věnují, existuje. Drtivá většina obsažených dokumentů spadá

²¹ KYNCL, Vojtěch, *Ležáky. Obyčejná vesnice, SILVER A a pardubické gestapo v zrcadle heydrichiády*, Pelhřimov 2008.

²² KYNCL, Vojtěch, PADEVĚT, Jiří (eds.), CHVOJKOVÁ, Kamila, ŠMEJKAL, Pavel, VONDRKA, Adolf, *Ležáky a odboj ve východních Čechách*, Lidice 2016.

²³ KYNCL, Vojtěch, *Lidice. Zrození symbolu*, Praha 2015.

²⁴ MARIÁNKOVÁ, Jana a kol., *Lidice 1942-2002. Soupis publikací, dokumentů a uměleckých děl v rešerších domácích i zahraničních institucí*, Lidice 2002.

do časového rozpětí let 1942–2002; ovšem datace nejstaršího dokumentu spadá až do 19. století. Zastoupeny jsou monografie, fotografie, grafické plakáty, kroniky, hudebniny a audiovizuální dokumenty, archivní dokumenty, dokumenty v katalogích zahraničních knihoven, výtvarná díla atp. Právě tato publikace se pro mě stala důležitým odrazovým můstkem při dalším bádání.

Z kategorie populárně naučných děl k lidickému tématu nelze opomenout čtenářsky oblíbenou publikaci českého historika Eduarda Stehlíka *Lidická vzpomínání*,²⁵ která přináší řadu informací o životě v předválečných Lidicích (o tamějších významných veřejných budovách, statcích, živnostech, obyvatelích, kulturním životě); opomenut zde není ani atentát na Reinharda Heydricha, pátrání po atentátnících, cesta vedoucí k tragédii v Lidicích, vražda lidických mužů, osudy lidických žen a dětí, ohlas lidické tragédie v zahraničí. Spíše okrajově je už pojednáno o tryzně, která se v Lidicích konala 10. června 1945, o pátrání po přeživších dětech, poválečných letech a výstavbě nových Lidic. Události po roce 1948 nejsou reflektovány téměř vůbec. V podobném duchu se nese další kniha téhož autora *Lidice. Příběh české vsi*.²⁶ Zde je však největší prostor věnován životu v obci před rokem 1942 a jejím obyvatelům. Obě Stehlíkova díla disponují bohatým fotografickým materiálem. Autor ve svých pracích však bohužel nejde „do hloubky problému“, ale vzhledem k charakteru a cílům jeho textů je toto pochopitelné.

Lidicím se věnuje také Přemysl Veverka, autor děl *Poutníkův lidický průvodce*,²⁷ *Jak se chodí do Lidic*²⁸ a dalších, která s tématem Lidic a také Ležáků i dalších obcí s podobným osudem souvisejí. Jedná se o literaturu, která má blíže k beletrii, autor navíc občas pracuje s nepřesnými fakty. S jeho díly ožívá odkaz starých Lidic. Poválečná historie je znázorněna v rámci propagandy a budování nové obce.

K tématu Ležáků je nutné připomenout publikaci *Ležáky známé i neznámé*,²⁹ na jejímž vzniku se podílela Jarmila Doležalová (roz. Štulíková, jedna ze dvou přeživších ležáckých dětí) i její dcera. Toto dílo si neklade za cíl rozkrýt nějakým zásadním způsobem fakta, což se dozvídáme již v úvodu textu, ale v první řadě přináší velké množství známých i dosud nepublikovaných fotografií a jiných obrazových materiálů. Soustředí se především na ležácké

²⁵ STEHLÍK, Eduard, *Lidická vzpomínání*, Praha 2007.

²⁶ STEHLÍK, Eduard, *Lidice. Příběh české vsi*, Praha 2004.

²⁷ VEVERKA, Přemysl, *Poutníkův lidický průvodce*, Nymburk 2009.

²⁸ VEVERKA, Přemysl, *Jak se chodí do Lidic*, Nymburk 2008.

²⁹ DOLEŽALOVÁ, Jarmila a kol., *Ležáky známé i neznámé*, Včelákov 2016.

obyvatele; cenné materiály představují také informace a fotografie z poválečných tryzen. Publikaci *Křížovatky času – Ležáky v datech*,³⁰ na jejímž vzniku se podílel podobný kolektiv autorů, lze taktéž přiřadit k dílům populárně-naučné literatury. Kniha má charakter kroniky, představuje historii obce Ležáky od poloviny 17. století, ze kterého pochází první zmínka o obci, do roku 2006. Velká část je zaměřena na události roku 1942, nejsou opomenuty ani události v Lidicích, další osudy lidických žen a dětí. Z poválečných událostí to jsou vznik Společnosti pro obnovu Lidic, pátrání po dětech, vzpomínkové akce v Ležákách v poválečných letech, osudy navrátivších se ležáckých dětí, vznik muzea a Památníku v Ležákách, účast významných osob na pietních akcích atd.

Další specifickou literární kategorií představují osobní paměti přeživších. Jak již bylo řečeno, pro lidické se memoáry staly mnohem typičtějším výstupem než pro sestry Šťulíkovy z Ležáků.³¹ V tomto ohledu je přínosná například monografie nejmladší lidické ženy Jaroslavy Skleničkové (roz. Suchánkové) *Vzpomínky mě stále tíží*,³² ve které se mimo jiné promítá autorčin osobní pohled na každoroční pietní vzpomínky a jejich porovnání před rokem 1989 a po něm. Neméně zajímavé je i její vnímání ležáckých sester.

1.2. Absolventské práce

S přihlédnutím k roztržštěnosti univerzitních katalogů závěrečných prací by bylo obtížné vyhledat všechny existující absolventské práce, které se k danému tématu vztahují. Proto jsem se rozhodla vycházet především z Repozitáře závěrečných prací Univerzity Karlovy³³ jakožto největší univerzity v České republice (s vědomím, že podobných prací vznikla i na dalších českých vysokých školách celá řada). U tohoto typu pramene se tématu Ležáků primárně nevěnuje žádná absolventská práce – obliba Lidic je na základě dostupných prací v Repozitáři více než zřejmá. Práce se věnují rozličným aspektům lidické tragédie v různých historických

³⁰ DOLEŽALOVÁ ml., Jarmila a kol., *Křížovatky času – Ležáky v datech*, Včelákov 2007.

³¹ Sestry Jarmila a Marie Šťulíkovy byly jedinými obyvateli (dětmi), kteří ležáckou tragédií přežili. V rámci poválečného pátrání po zavražděných dětech byla Jarmila Šťulíková nalezena v Německu, kde žila pod jménem Camille Paetel. Její adoptivní rodiče se na základě novinového článku pátrajícího po zavražděných dětech přihlásili, že vychovávají cizí dítě. Dne 20. června 1946 byla Jarmila vyzvednuta kriminálním inspektorem Josefem Ondráčkem a přivezena zpět do vlasti. S ním se opět setkala až v roce 1990, kdy se účastnil pietní vzpomínky v Ležákách. Marie Šťulíková, do té doby žijící pod jménem Rosemarie v rodině župního inspektora krajské správy v Poznani, byla repatriována v druhé půli roku 1946.

Viz. DOLEŽALOVÁ ml., Jarmila a kol., *Křížovatky času – Ležáky v datech*, Včelákov 2007, s. 99-105.

³² SKLENIČKOVÁ, Jaroslava, *Vzpomínky mě stále tíží*, Lidice 2016.

³³ Repozitář závěrečných prací [online], [cit. 10.5.2017].

Dostupné z: https://is.cuni.cz/webapps/zzp/search/?tab_searchas=basic&lang=cs.

obdobích. Níže představené diplomové a rigorózní práce jsou pouhým výtahem těch nejdůležitějších, pro práci nejvyužitelnějších, a to především s ohledem na jejich poválečné časové vymezení a kvalitu.

K problematice Ležáků je nutné zmínit vynikající diplomovou práci Vojtěcha Kyncla obhájenou na Filosofické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích – *Akce Ležáky. Obyčejná vesnice*,³⁴ která následně vyšla v rozšířené verzi jako odborná knižní publikace³⁵ a která, ačkoliv primárně se soustředí na období válečné, neopomíná ani poválečné období této obce, konkrétně roli Ležáků v komunistické společnosti.

Výhradně poválečnému období Lidic se věnuje Pavla Bechnerová (roz. Štěpánková) ve své disertační práci *Společnost pro obnovu Lidic ve vztahu k ústředním i místním úřadům státní správy a ve vztahu k ideologii komunistické strany v období 1945/6-1960*.³⁶ Obdobným tématem se zabývala již ve své magisterské práci *Společnost pro obnovu Lidic (1945) 1946–1959*,³⁷ kde pozornost upřela k činnosti Společnosti a její proměně v souvislosti s transformací politického systému a neopomněla ani význam komunistické propagandy. Vycházela především z množství archivních pramenů a dobového tisku.

Nelze opomenout ani diplomovou práci Gabriely Havlůjové – *Poválečný vývoj Lidic – pietní vzpomínky a život v nových Lidicích*,³⁸ která pracuje především s analýzou dobového tisku (*Rudého práva*) a s metodou orální historie. Lidice autorka uchopila z hlediska kolektivní a individuální paměti. Pozornost zaměřila především na zahraniční ohlas Lidic, poválečnou výstavbu obce a organizace s ní spojené, dále na poválečné pietní vzpomínky a jejich vnímání přeživšími. Je nutné zmínit i její druhou diplomovou práci *Poválečný vývoj a každodenní život v nových Lidicích: obyvatelé Lidic a jejich vzpomínky na pietní vzpomínky*

³⁴ KYNCL, Vojtěch, *Akce Ležáky. Obyčejná vesnice*, *Diplomová práce*, FF Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích 2007. Tato práce získala Cenu Edvarda Beneše I. stupně a Cenu děkana Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

Tuto práci, ačkoliv vznikla na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích, jsem zařadila proto, že na Univerzitě Karlově nevznikla žádná absolventská práce, která by se obsáhleji věnovala Ležákům. Povědomí o její existenci jsem získala díky monografii, ve kterou byla následně rozšířena.

³⁵ KYNCL, Vojtěch, *Ležáky. Obyčejná vesnice*, SILVER A a pardubické gestapo v zrcadle heydrichiády, Pelhřimov 2008.

³⁶ BECHNEROVÁ, Pavla, *Společnost pro obnovu Lidic ve vztahu k ústředním i místním úřadům státní správy a ve vztahu k ideologii komunistické strany v období 1945/6-1960*, *Disertační práce*, PedF UK 2016.

³⁷ ŠTĚPÁNKOVÁ, Pavla, *Společnost pro obnovu Lidic (1945) 1946 – 1959*, *Diplomová práce*, FF MU 2006.

³⁸ HAVLŮJOVÁ, Gabriela, *Poválečný vývoj Lidic – pietní vzpomínky a život v nových Lidicích*, *Diplomová práce*, FF UK 2011.

a život v obci,³⁹ kde reflektuje obdobná témata, avšak s větším důrazem na metodu orální historie.

1.3. Archivní prameny

Dostupných archivních pramenů, které se váží k Lidicím a Ležákům, je nepřehledné množství. Řada z nich se ještě nedočkala svého zpracování. Níže uvedený výčet je pouhým nástinem toho, co k tématu událostí v obcích existuje. Značná část materiálů vztahujících se k Lidicím (případně k Ležákům) je uložena ve třech fondech přímo ve Státním okresním archivu Kladno, a sice ve fondu MNV Lidice, fondu Společnost pro obnovu Lidic a Ležáků a fondu Archiv obce Lidice, který zahrnuje archiválie do roku 1942. Fond MNV Lidice vznikl z činnosti MNV Lidice jako orgánu veřejné správy, který fungoval od června 1945 do listopadu 1990; z tohoto období také pochází veškeré archiválie, s výjimkou období 1967–1987, kdy dokumenty nejsou povětšinou dochovány. Ve fondu nalezneme materiály, které dokumentují výstavbu nové obce, dále pak dokumenty vztahující se k ohlasu lidické tragédie v domácím i zahraničním prostředí, zápisy ze schůzí a řadu dalších. Fond Společnosti pro obnovu Lidic a Ležáků vznikl z činnosti Přípravného výboru pro obnovu Lidic a poté Společnosti pro obnovu Lidic a Ležáků, jejichž úkolem bylo pátrání po nezvěstných, pomoc navrátilivším se, vybudování nových domovů pro přeživší a propagační činnost (organizace pietních vzpomínek atd.), což se také odráží v souboru dokumentů. Písemnosti a dokumenty související s Ležáky tvoří pouze malou část fondu.

Z činnosti poválečného Mimořádného lidového soudu v Chrudimi vznikly mimo jiné i dokumenty vztahující se k Ležákům, které jsou uloženy ve Státním oblastním archivu v Zámrsku. Konkrétně se jedná o fond MLS Chrudim, který zahrnuje řadu vyšetřovacích spisů, vzniklých činností tohoto orgánu, z let 1945-1948.

Širokou pramennou základnu lze nalézt samozřejmě také v Archivu Památníku Lidice – od artefaktů z původních Lidic, přes poválečné dokumenty související s budováním nové obce, až po obrovskou sbírku dobových článků z různých novin a časopisů, které se svým obsahem, byť jen okrajově, dotýkají obce Lidice (v posledních letech také Ležáků⁴⁰). Musím ale konstatovat, že se nejedná o reprezentativní vzorek tiskovin, pouze o předvýběr, který

³⁹ HAVLŮJOVÁ, Gabriela, Poválečný vývoj a každodenní život v nových Lidicích: obyvatelé Lidic a jejich vzpomínky na pietní vzpomínky a život v obci, *Diplomová práce*, FHS UK 2010.

⁴⁰ To je způsobeno tím, že od 1. června 2008 má správu Památníku Ležáky na starosti Památník Lidice.

vytvořili tehdejší pracovníci Památníku. Nejpočetněji jsou zastoupeny *Rudé právo*, *Svoboda*, *Práce*, *Svobodné slovo*, *Mladá fronta*, *Beseda*, *Hlas revoluce* a řada dalších, především regionálních, periodik.

Další zpracované fondy, které se dotýkají historie těchto míst, se nacházejí v Národním archivu v Praze ve fondech Ministerstva vnitra. Jedná se např. o fond Ministerstvo vnitra I – referát L, jehož úkolem bylo dohlížet na výstavbu nové lidické obce, pátrat po pohřešovaných dětech nejen z Lidic a Ležáků, ale i z Javoříčka a Ploštiny. Tento fond zahrnuje také řadu dokumentů týkajících se Ležáků, jejich obyvatel, odboji na Pardubicku, výpovědí svědků apod. Fond *Ministerstvo vnitra II – Noskův archiv* pak zahrnuje politicko-správní agendu z let 1945–1953 a také archiválie související s činností Společnosti pro obnovu Lidic.

1.4. Lidice a Ležáky v mediální tvorbě

Média tvoří neodmyslitelnou součást života společnosti, jejich cílem je zajistit, aby v rámci dané společnosti probíhala výměna informací a symbolických obsahů.⁴¹ Noviny, časopisy, filmy, rozhlasové a televizní vysílání, internetová produkce apod. jsou projevem nejen společenské každodennosti a sociální komunikace, ale i ekonomické existence společnosti a klíčovým sociálním, kulturním a politickým faktorem. Jejich společenský význam spočívá především v tom, že jsou k dispozici potenciálně velkému množství uživatelů.⁴² V následujících kapitolách se zaměřím na konkrétní typy médií v českém a československém prostředí, v nichž se promítl obraz Lidic a Ležáků. Vzhledem k obrovskému množství výstupů, které během uplynulých několika desítek let vznikly, budou níže uvedené kapitoly zahrnovat pouze stručný nástin dosavadní produkce spolu s obecnými charakteristikami daného typu média.

⁴¹ BURTON, Greame, JIRÁK, Jan, Úvod do studia médií, Brno 2003, s. 22.

⁴² BEDNAŘÍK, Petr, JIRÁK, Jan, KÖPPLOVÁ, Barbara, Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti, České Budějovice 2011, s. 9.

1.4.1. Rozhlas a televize

Vysílací média (rozhlas a televize) původně nevznikala jako nástroj společenské změny, jak tomu bylo např. u tisku, ale spíše vyvstala z technologického pokroku. Přesto nelze opomenout, že postupem času na sebe tato média začala brát některé funkce tisku (nabízejí žurnalistické a publicistické obsahy, podílejí se na politickém a veřejném životě společnosti apod.).⁴³

Téma Lidic i Ležáků, zpracované z mnoha aspektů, je po dobu existence tohoto druhu médií jeho neoddelitelnou součástí. O tom jsem se přesvědčila v Archivu Českého rozhlasu, kde jsem prostřednictvím programu Automatizovaného informačního systému ČRo mohla vyhledávat v databázi digitálních fondů. Výhodou archivu je skutečnost, že veškerá vysílání jsou v současné době plně zdigitalizována, a tím přístupna široké veřejnosti. Z badatelského hlediska bych uvítala, kdyby byly k jednotlivým vysíláním vyhotoveny přepisy – alespoň k těm, která mají délku několik desítek minut (nicméně si uvědomuji, že není v silách archivu takové výstupy zpracovat). Jednotlivá vysílání, jež vznikla a jejichž délka se pohybuje v rozmezí od minut až po několik hodin, se zaměřují na reportáže z konaných pietních akcí v Lidicích i Ležákách, na životní příběhy jednotlivých aktérů, především přeživších, na významné návštěvy českých (československých) i zahraničních politických představitelů a delegací, na řadu kulturních doprovodných akcí, ale také na zahraniční „ohlas“ událostí či na poválečné výsledky nacistických zločinců. Drtivá většina těchto výstupů pochází vždy z června daného roku, tedy z doby výročí vyhlazení těchto obcí. Po zbytek roku pak zájem o Lidice a Ležáky upadá. Významný nepoměr panuje také v množství reportáží o Lidicích a Ležákách, kdy téma lidické tragédie se vyskytuje mnohonásobně častěji. V rámci studia tohoto typu pramene jsem vypožorovala, že od roku 2000, ale především pak od roku 2008, dochází k větší vyváženosti poměru reportáží o Lidicích a Ležákách, což přisuzuji skutečnosti, že od roku 2008 je Památník Ležáky spravován Památníkem Lidice, tedy i prezentace ležácké tragédie dostává díky lidickému památníku větší prostor.

Ani televizní vysílání, které je pro mou práci využito pouze doplňkově, neopomíjí problematiku Lidic a Ležáků. O tom se lze přesvědčit např. u internetové relace České televize,⁴⁴ která představuje sondu do množství pořadů, které televize nabízí. Tzv. iVysílání umožňuje živě sledovat vybrané programy a zároveň nabízí možnost sledování vybraných

⁴³ BEDNAŘÍK, Petr, *cit. d.*, s. 18.

⁴⁴ iVysílání České televize [online], [cit. 10.12.2017]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/>.

pořadů z jejího archivu. Sem lze zařadit publicistický cyklus Historie.cs, jehož některé díly jsou primárně věnovány Lidicím a Ležákům. Některé další díly se těchto míst okrajově dotýkají. Mezi další relace lze zařadit publicistický pořad 168 hodin⁴⁵ nebo investigativní pořad Reportéři ČT⁴⁶. Téma čas od času reflektuje také hlavní zpravodajská relace České televize – Události,⁴⁷ hlavní kulturní pořad Události v kultuře⁴⁸ i hlavní regionální zpravodajská relace Události v regionech.⁴⁹ Výše uvedené pořady se vztahují k aktuálnímu dění – v souvislosti s tématem Lidic a Ležáků reflektují především pietní shromáždění konaná na obou místech, besedy s přeživšími, upozorňují na výročí vypálení obcí a stručně informují o jejich historii. Z výše uvedeného vyplývá, že téma těchto obcí se objevuje v drtivé většině případů v průběhu června, tedy v době výročí vypálení obou obcí.

1.4.2. Film a kinematografie

Film představuje z hlediska výkladu masových dějin spíše doplňkové téma, ale přesto nelze opomenout, že část filmové produkce nese rysy masové komunikace a existuje řada produktů filmového průmyslu, které mají masový charakter. Jejich cílem je pobavit, odlehčit, zaujmout a část filmové produkce (dokumentární a zpravodajský film) se snaží o obsahovou aktuálnost a o podíl na formování veřejného života. Existují ale i okamžiky, kdy se kinematografie stala součástí politického dění (například jako nástroj propagandy v hitlerovském Německu či výraz liberalizace a demokratizace poměrů v československých filmech 60. let).⁵⁰ I téma obcí Lidice a Ležáky bylo v rámci kinematografie zpracováno mnohokrát. Jedná se především o dokumentární tvorbu s cílem zdokumentovat fakta spojená s těmito místy a jejich historií. Níže nastíním pouze stručný výčet filmové tvorby, která se k oběma obcím vztahuje.

⁴⁵ Např. Lidice, in: *168 hodin* [online], [cit. 10.12.2017]. Dostupné z:

<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10117034229-168-hodin/217452801100611/obsah/550764-lidice>.

⁴⁶ Např. Osud jménem Ležáky, in: *Reportéři ČT* [online], [cit. 10.12.2017]. Dostupné z:

<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1142743803-reporteri-ct/215452801240024/obsah/408658-osud-jmenem-lezaky>.

⁴⁷ Např. Pieta za Ležáky, in: *Události* [online], [cit. 10.12.2017]. Dostupné z:

<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1097181328-udalosti/217411000100625/obsah/553631-pieta-za-lezaky>.

⁴⁸ Např. 75 let od vyhlazení obce Lidice, in: *Události v kultuře* [online], [cit. 10.12.2017]. Dostupné z:

<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1097206490-udalosti-v-kulture/217411000120609/obsah/550682-75-let-od-vyhlaseni-obce-lidice>.

⁴⁹ Např. Před dvaasedmdesáti lety nacisté vypálili Ležáky, in: *Události v regionech* [online], [cit. 10.12.2017].

Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10118379000-udalosti-v-regionech-praha/214411000140624-udalosti-v-regionech/obsah/334766-pred-dva-a-sedmdesati-lety-naciste-vypalili-lezaky>.

⁵⁰ BEDNÁŘÍK, Petr, *cit. d.*, s. 17-18.

Sem lze zařadit hraný dokument *Ležáky 42*⁵¹, který kombinuje dobové záběry s prací herců, čímž se snaží přiblížit nejen odboj v Ležákách a na Pardubicku, ale i formování československého odboje v zahraničí. Zpracování bohužel nepůsobí autenticky a vyvolává rozporuplné dojmy o kvalitě díla samotného. Za mnohem zdařilejší dílo považuji dokument s výmluvným názvem *Ležáky (Ti druzí mrtví...)*⁵², který je vystavěn na pozadí životního příběhu Jarmily Štulíkové, přeživší ležácké dívky, jež svým vyprávěním (včetně cenných osobních postřehů) provází dokumentem, který tak vyvolává větší emocionální vypětí u diváka. Dokument zároveň zahrnuje komentáře historiků a výpovědi dalších dotčených osob, čímž podává obraz o odboji v dané oblasti a o událostech osudných dnů roku 1942.

Události v Lidicích mapuje např. snímek *Druhý život Lidic*⁵³, který se soustředí na proměny pohledu na lidickou tragédii a zamýšlí se v této souvislosti nad rolí propagandy. To vše proplétá s osudy lidí, kterých se události bezprostředně dotkly. Tragický osud malé středočeské vesnice neunikl ani pozornosti britské produkce. Konkrétně se jedná o dokument *Lidice – paprsek do tmy*⁵⁴, jehož primárním cílem je podat obraz o důležité roli Barnetta Strosse, města Stroke-on-trent a anglické veřejnosti na znovuvybudování Lidic. Dokument je doplněn řadou výpovědí osob z řad lidických občanů i britských dělníků. Za zmínku stojí také krátkometrážní dokument *Lidice*⁵⁵, který nabízí události, jež předcházely lidické tragédii, pohled na předválečnou obec a její obyvatele, dokumenty, které rozhodly o osudu Lidic, ale také pohled na smutné osudy lidických obyvatel. Na tomto dokumentu oceňuji především autentické záběry pořízené profesionálními filmaři a fotografy, kteří byli účelově přizváni gestapem. Poměrně velkou část věnuje Lidicím i válečný film *Sokolovo*⁵⁶, do kterého se významně promítá komunistická propaganda⁵⁷ a který se zaměřuje primárně na vznik vojenské jednotky v Sovětském svazu a působení československých vojáků na východní frontě v letech 1942–1943. Neopomíná ale ani období heydrichiády a události z června 1942 v Lidicích. Z posledních let je to pak film *Lidice*⁵⁸, jehož příběh je založen na mezilidských vztazích, které jsou sledovány na pozadí válečných událostí.

⁵¹ *Ležáky 42* [dokumentární film]. Režie Miloš PILAŘ. Česko, 2010.

⁵² *Ležáky (Ti druzí mrtví...)* [dokumentární film]. Režie Ján NOVÁK. Česko, 2008.

⁵³ *Druhý život Lidic* [dokumentární film]. Režie Pavel ŠTINGL. Česko, 2002.

⁵⁴ *Lidice – paprsek do tmy* [dokumentární film]. Velká Británie, 2013.

⁵⁵ *Lidice* [dokumentární film]. Režie Pavel HÁŠA. Československo, 1965.

⁵⁶ *Sokolovo* [film]. Režie Otakar VÁVRA. Československo/Sovětský svaz, 1974.

⁵⁷ Např. když jeden z lidických mužů před popravou zvolá heslo „Ať žije naše komunistická strana“.

⁵⁸ *Lidice* [film]. Režie Petr NIKOLAEV. Česko/Slovensko, 2011.

1.4.3. Internet

Internet začal doplňovat (někdy i nahrazovat) tisk, rozhlasové a televizní vysílání a přebírat další funkce (např. role tezauru encyklopedických znalostí).⁵⁹ Ani organizace, jejichž cílem je „péče o trvalé uchování vzpomínky“ na obce Lidice, Ležáky a jejich obyvatele, neopomíjí významnou roli internetu. Webové stránky Památníku Lidice⁶⁰ a Památníku Ležáky⁶¹ informují nejen o historii těchto obcí, o vývoji pietního území a Památníků, ale také o aktuálním dění v Památnících a okolí. Poskytují nabídky projektů a soutěží, vzdělávání pro děti i dospělé, nabízí kulturní vyžití v podobě návštěvy expozic, představení, koncertů apod. Jejich webové stránky jsou identické, protože od 1. června 2008 spravuje Památník Lidice i Památník Ležáky. Ačkoliv tyto webové prezentace nepřinášejí žádná hlubší a odbornější fakta, svůj účel, informování široké veřejnosti, plní velmi uspokojivě.

1.4.4. Periodický tisk

Pod toto označení spadají především pravidelně vycházející noviny a časopisy určené široké veřejnosti, ale i úzkému kruhu uživatelů. Podoba dnešního periodického tisku se vyvíjela od původně nestabilní periodicity a v průběhu času vykryštovala řada nepravidelných tisků do podoby pravidelné, periodické produkce. Významný rys dnešních masových periodik (tedy podíl na formování veřejného a politického života) zastávaly v minulosti různé typy tiskovin neperiodických – od knih až po kalendáře.⁶² Tato část produkce ke zkoumanému tématu, tedy především problematika knižních publikací, je reflektována v jedné z předchozích dílčích kapitol.

Pokud jde o periodika, čas od času se objevily (objevují) články s lidickým nebo ležáckým tématem v časopise *Vlasta*,⁶³ v novinách *Svobodné slovo*,⁶⁴ *Občanský deník*,⁶⁵ *Svoboda*,⁶⁶ *Mladá fronta Dnes*.⁶⁷ Obě obce byly také relativně častým námětem příspěvků

⁵⁹ BEDNAŘÍK, Petr, *cit. d.*, s. 360.

⁶⁰ Památník Lidice [online], [cit. 9.10.2017]. Dostupné z: <http://www.lidice-memorial.cz/>.

⁶¹ Památník Ležáky [online], [cit. 9.10.2017]. Dostupné z: <http://www.lezaky-memorial.cz/>.

⁶² BEDNAŘÍK, Petr, *cit. d.*, s. 16-17.

⁶³ Např. Lidice očima umělců, in: *Vlasta*, 21.6.1972.

⁶⁴ Např. Památce lidické tragédie, in: *Svobodné slovo*, 20.5.1983.

⁶⁵ Např. A. Dubček v Lidicích. Vzpomínka a mše, in: *Občanský deník*, 11.6.1990.

⁶⁶ Např. Věnce na hrob lidických mužů, in: *Svoboda*, 29.5.1976.

⁶⁷ Např. Lidice si připomínají smutné výročí, in: *Mladá fronta Dnes*, 10.6.2004.

v deníku *Rudé právo*,⁶⁸ ale i v řadě regionálních periodik jako je např. *Buštěhradský zpravodaj*.⁶⁹ V tomto ohledu nelze opomenout ani odbojářská periodika *Hlas revoluce* a *Národní osvobození*, která se pro mou práci stala stěžejním zdrojem. O vývoji těchto listů, stejně jako o historii jejich původců pojedná již kapitola metodologická.

⁶⁸ Jednotlivé výtisky Rudého práva jsou zdigitalizované a přístupné na webových stránkách Ústavu pro českou literaturu AV ČR, v. v. i. [online], [cit. 4. 12. 2017].

Dostupné z: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=RudePravo>.

Např. Válečná tragédie se nesmí opakovat, *Rudé právo*, 22. 6. 1987, s. 1-2. [pietní akt v Ležákách];

Nelze zapomenout, 10. 6. 1952, s. 2. [vzpomínka na Lidice];

Před 20 lety vypálili fašisté Ležáky. Symbol burcující do boje za mír, *Rudé právo*, 24. 6. 1962, s. 3.

⁶⁹ Např. Památník Lidice. Ležáky do nové etapy, in: *Buštěhradský zpravodaj*, červenec-srpen 2008.

2. METODOLOGIE

V metodologické části práce přiblížím obecné charakteristiky, přednosti i nedostatky obou analyzovaných odbojářských periodik *Národního osvobození* a *Hlasu revoluce*, zaměřím se na instituce, v nichž jsem periodika ke studiu získala, a na úskalí, s nimiž jsem se během výzkumu setkala. Dále nastíním výběr analyzovaných vzorků a způsob, jakým jsem s těmito zdroji pracovala. Významný podíl na formování a vývoji obou periodik nesou jejich původci – tedy Československá obec legionářská (ČsOL) a Svaz bojovníků za svobodu (SBS) a jeho nástupnické organizace Svaz protifašistických bojovníků (SPB), Český svaz protifašistických bojovníků (ČSPB) a Český svaz bojovníků za svobodu (ČSBS). Proto považuji za nutné stručně nastínit i historii těchto odbojářských organizací, a to včetně stručné připomínky předválečné historie deníku *Národní osvobození*, který v prvorepublikovém období vydávala ČsOL.

2.1. Charakteristika analyzovaného periodika: *Národní osvobození*

Periodikum *Národní osvobození* začala vydávat Československá obec legionářská (dále ČsOL) jako deník v březnu 1924 (předtím vycházel necelé dva měsíce pod názvem *Československá samostatnost*).⁷⁰ ČsOL vznikla v roce 1921 jako organizace, která měla zajistit kontinuitu tradic legií a jejich „bratrských“ zásad. V této době také dosáhla svého vrcholu a její členská základna čítala více než 40 tisíc členů. Disponovala značnou ekonomickou i mediální silou a také politickým vlivem. Mezi další periodika vydávaná ČsOL patřil *Legionářský směr*, *Přerod* či *Legionářský týden*. V době první republiky vznikala řada dalších veteránských organizací, ale ČsOL si mezi nimi dokázala udržet své vedoucí postavení.⁷¹

Místo šéfredaktora v legionářském deníku *Národní osvobození* zastával Lev Sychrava, který patřil k vedoucím představitelům ČsOL (před tím zastával funkci československého velvyslance ve Francii). V prvorepublikové éře zaujímal *Národní Osvobození* čestné místo jako seriózní a kultivovaný deník vysoké úrovně, který se měl oprostít od zpráv senzačního charakteru. Jeho cílem bylo nejen udržovat legionářské tradice, ale také hájit zájmy učitelů

⁷⁰ POHORECKÝ, Vladimír, Život a dílo novináře Václava Chába, *Diplomová práce*, FSV UK, Praha 2010, s. 27.

⁷¹ MŮCKE, Pavel, Rámce paměti druhé světové války v českých zemích. Vzpomínkové práce vojáků druhého čs. zahraničního odboje, Praha 2013, s. 131.

a státních zaměstnanců a bojovat proti klerikalismu a šovinismu všeho druhu. Ve svých článcích otevřeně podporoval prezidenta Masaryka a dr. Edvarda Beneše, kteří do něj údajně pod pseudonymem také přispívali. Poslední předválečné vydání vyšlo dne 24. ledna 1939; o den později bylo vydávání zastaveno. Následně byla zakázána i činnost ČsOL a organizace rozpuštěna.⁷²

K opětovnému vydávání tohoto odbojářského listu došlo v roce 1945, kdy byla obnovena i činnost ČsOL. První poválečný výtisk⁷³ vyšel 9. května 1945 a nesl titulky „Český lid bojem obnovil svůj stát“, doplněný velkou fotografií prezidenta Edvarda Beneše. *Národní osvobození* vycházelo i v poválečném období denně a poměrně velkou část jeho obsahu tvořila inzerce. Začaly se v něm projevovat výraznější socialistické tendence, ale také úcta a snaha odkazovat se k prezidentu Masarykovi a dr. Benešovi.⁷⁴

Po únoru 1948 došlo v ČsOL i v redakci deníku k personální reorganizaci, která se projevila také v obsahu jednotlivých vydání *Národního osvobození*. Velký prostor dostala KSČ, začaly se objevovat příspěvky o tom, kolik obilí dodal Sovětský svaz evropským zemím, jaké jsou vyhlídky na úrodu apod. Jedno z květnových vydání informovalo o plánovaném vzniku jednotné odbojářské organizace, která nahradí dosavadní odbojářské skupiny. Ačkoliv ČsOL oficiálně zanikla až v říjnu 1949, vedení *Národního osvobození* se již v květnu 1948 chopil nově vytvořený Svaz bojovníků za svobodu (SBS), který deník vydával až do konce roku 1948. Od roku 1949 bylo *Národní osvobození* zcela nahrazeno *Hlasem revoluce*, jenž se od té doby stal jediným odbojářským periodikem.⁷⁵

List *Národní osvobození* byl opět obnoven v roce 1990, ovšem tehdy již jako týdeník Českého svazu bojovníků za svobodu (ČSBS).⁷⁶ První porevoluční číslo přineslo dne 30. října 1990 titulky „Píseň o rodné zemi“⁷⁷ a zároveň nahradilo *Hlas revoluce*, jehož poslední číslo vyšlo o týden dříve.⁷⁸ *Národní osvobození* poté začalo vycházet v čtrnáctidenních intervalech.

⁷² POHORECKÝ, Vladimír, *cit. d.*, s. 27-32.

⁷³ *Národní osvobození*, roč. 16, č. 1, 9.5.1945.

⁷⁴ POHORECKÝ, *cit. d.*, s. 46-47.

⁷⁵ *Tamtéž*, s. 50-54.

⁷⁶ Z historie *Národního Osvobození* [online], [cit. 4. 12. 2017]. Dostupné z: <http://www.zasvobodu.cz/narodni-osvobozeni/>.

⁷⁷ *Národní osvobození*, č. 44, 30.10.1990.

⁷⁸ *Hlas revoluce*, č. 43, 23.10.1990.

Zároveň informovalo o tom, že *Národní osvobození* bude následně vycházet jako list nahrazující *Hlas revoluce* a bude sloužit jako týdeník bojovníků prvního a druhého odboje. Bude sdružovat legionáře a vojáky všech front, bojovníky domácího odboje a osoby prošlé koncentračními tábory, stejně jako pozůstalé po obětech nacismu i komunismu.

Současný ČSBS jej charakterizuje následovně: „List nepřetržitě pokračuje ve vysvětlování tradic našeho prvního a druhého odboje. Nezapomíná ovšem ani na aktuální otázky odhalování neofašismu a neonacismu a pranýřování těch, kdo zlehčují velké ideály našeho národněosvobozenického boje. Národní Osvobození přináší recenze odbojářské a další literatury, profily významných odbojářů a přibližuje činnost ČSBS a ČsOL.“⁷⁹

2.2. Charakteristika analyzovaného periodika: *Hlas revoluce*

Bezprostředně po konci druhé světové války došlo k obnově Československé obce legionářské a zároveň se začaly formovat nové organizace tohoto typu. Nejpočetněji zastoupenou skupinou byli političtí vězni nacistického režimu, jež vytvořili Svaz osvobozených politických vězňů a pozůstalých po obětech nacismu a jejichž členská základna se začala rychle rozrůstat. Další organizací, která zde působila, byl nově vzniklý Svaz národní revoluce, který měl tři skupiny: Sdružení národního odboje, Sdružení čs. partyzánů a Sdružení účastníků pražského povstání. Podobné bylo i složení účastníků odboje na Slovensku. Odbojové organizace v poválečném období sdružovaly účastníky národního odboje první a druhé světové války, oběti nacistické persekuce a jejich pozůstalé. Soustředily se na vyhledávání a souzení nacistických zločinců, na zabezpečení pozůstalých po obětech nacismu, ale i na zaopatření jednotlivců postižených nacismem.⁸⁰

Po převratu v únoru 1948 se komunisté zmocnili vedení odbojových organizací, které se tak na několik desetiletí staly převodovou pákou režimu. Na ustavujícím sjezdu Svazu bojovníků za svobodu (SBS) v květnu 1948 došlo ke sloučení tehdejších odbojářských organizací s „již očištěným vedením“ do SBS. Vysokých funkcí se chopili spolehliví komunisté a jejich spolupracovníci. Původní odbojářská sdružení tak byla fakticky zrušena a včleněna pod SBS.⁸¹

Od června téhož roku začal vycházet i společný svazový tisk *Hlas revoluce*.⁸² První číslo, které se objevilo 3. června 1948, neslo titulek „Význam volebního vítězství“,⁸³ který

⁷⁹ Z historie Národního Osvobození, *cit. d.*

⁸⁰ MOULIS, Miloslav, Odbojáři a jejich Svaz v letech 1945-1992, in: *Národ se ubránil 1939-1945*, Praha 1995, s. 104-105.

⁸¹ *Tamtéž.*

⁸² *Hlas revoluce* byl v poválečném období (1945-1948) původně týdeníkem ČsOL, ale toto periodikum v tomto období není předmětem mého výzkumu.

⁸³ *Hlas revoluce*, roč. I, č. 1, 3.6.1948.

oslavně reagoval na vítězství komunistů v květnových parlamentních volbách. Tedy již do prvního čísla se promítlo úzké sejetí Svazu s oficiální politikou KSČ, kterou po dobu svého působení demonstrativně podporoval, obhajoval a svou činností jí poskytoval patřičný kapitál.

Již v této době se začaly objevovat snahy o sloučení českých a slovenských odbojářů, které vyústily na počátku 50. let – ke konci roku 1951 vznikl Svaz protifašistických bojovníků (SPB), který na slučovací konferenci sjednotil české (Svaz bojovníků za svobodu) a slovenské (Zväz ľudových bojovníkov) odbojáře. Celé jednání se odehrávalo plně v režii KSČ. V té době bylo v řadách svazu necelých 160 000 členů, z toho tři čtvrtiny tvořili Češi a zbylou čtvrtinu Slováci. Sjezdy svazu byly připravovány s velkou pompou, s předem schválenými projevy a za účasti nejvyšších představitelů KSČ. V čele stáli „věrní“ komunisté, kteří prošli sítím kádrovacích prověrek.⁸⁴

Období pražského jara přineslo nové naděje i do vedení Svazu a do řad odbojářů. Ke slovu se hlásili dříve pronásledovaní účastníci odboje a političtí vězni, někteří se dostali i na vedoucí pozice. Vpád vojsk Varšavské smlouvy vyvolal mezi odbojáři rozhořčení a odpor, což se projevilo i v tiskovém orgánu SPB – *Hlasu revoluce*, jehož vydání vyšlo s projevy odsuzujícími tuto agresi.⁸⁵ V březnu 1969 byl SPB transformován do federální podoby jako Československý svaz protifašistických bojovníků (ČSSPB) se dvěma národními svazy – Českým svazem protifašistických bojovníků (ČSPB) a Slovenským zväzom protifašistických bojovníkov (SZPB); jejich společné ústřední vedení, sídlící v Praze, mělo převážně koordinační funkci.⁸⁶

Následné období tzv. normalizace se promítlo i do chodu a podoby ČSSPB. Po nástupu Gustava Husáka do vedení KSČ byli na vedoucí místa svazu opět dosazováni prosovětsky orientovaní komunističtí funkcionáři. Mnoho stávajících funkcionářů bylo zbaveno svých úřadů, další členové na protest svaz opustili, někteří byli pod různými záminkami vyloučeni, někteří odešli do emigrace.⁸⁷ O obhajobě a podpoře politiky KSČ

⁸⁴ MOULIS, Miloslav, *cit. d.*, s. 105-106.

⁸⁵ *Tamtéž.*

⁸⁶ VRABEC, Václav, Československý svaz protifašistických bojovníků, in: KOCIAN, Jiří (ed.), *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*, s. 39. [online], [cit. 8. 11. 2017]. Dostupné z: http://www.usd.cas.cz/wp-content/uploads/Prirucka48_89.pdf.

⁸⁷ MOULIS, Miloslav, *cit. d.*, s. 106.

ze strany ČSSPB svědčí i skutečnost, že se připojil k odsouzení Charty 77 a dalších projevů opozičního hnutí.⁸⁸

ČSSPB představoval masovou organizaci Národní fronty, která jej ideově řídila a finančně podporovala. Po celou dobu své existence ani jednou oficiálně neprotestoval proti komunistickému útlaku a persekucím, a to ani tehdy, když zasáhly jeho vlastní členskou základnu. Byli to právě odbojáři, kteří se stali jedněmi z prvních obětí poučkových čistek a represí.⁸⁹ Poslání svazu spočívalo v rozvíjení tradic boje proti fašismu a šíření poznatků s tímto bojem spojených, dále v odhalování a upozorňování na tehdejší projevy fašismu, ve správě a péči o památná místa. Svaz se dále soustřeďoval na sociální zabezpečení svých členů, mezinárodní spolupráci (byl členem a československým reprezentantem Mezinárodní federace účastníků odboje, FIR, sídlící ve Vídni) a významnou roli sehrál jako vydavatel a šířitel protifašistického tisku a literatury.⁹⁰

I přes oficiální tlak se čas od času dařilo ve svazovém časopise *Hlas revoluce* prosadit články o nekomunistickém odboji, o československých letcích ve Velké Británii a dalších československých jednotkách na Západě, o legiích za 1. světové války apod. Po dobu jeho existence však převládala témata jako dokumentace průběhu druhé světové války či aktuální boj proti neofašismu, a velkou část jednotlivých vydání zaujímal rubrika se svazovými akcemi a úkoly. *Hlas revoluce* přinášel dokumentační odbojové materiály, besedy na aktuální témata, články o historii památných míst, medailonky a portréty známých i neznámých hrdinů apod. Texty z 50. let se hojně zaměřovaly na ekonomickou výstavbu a budování, od 60. let se ve větší míře projevovalo téma výchovy mladé generace a sociálního zabezpečení odbojářů. Vše s prvky velebícími komunistické zřízení.

V organizační struktuře ČSSPB vládlo hierarchické uspořádání podobné uspořádání v KSČ – od ústředních orgánů až po místní jednoty, které se sdružovaly do okresních a krajských výborů.⁹¹ Tyto základní organizace se např. podílely na péči o lokální válečné pomníky nebo na organizaci vzpomínkových oslav a propagandistických akcí připomínajících tradice protifašistického odboje.⁹²

⁸⁸ VRABEC, Václav, Československý svaz protifašistických bojovníků, *cit. d.*

⁸⁹ *Tamtéž.*

⁹⁰ Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor 1945-1968 (vývoj původce), *cit. d.*

⁹¹ *Tamtéž.*

⁹² VRABEC, Václav, Československý svaz protifašistických bojovníků, *cit. d.*

Další zlomový okamžik přinesl listopad 1989, po němž následovala pozvolná demokratizace a transformace uvnitř svazu. Ke konci roku 1989 měl ČSPB necelých 41 000 členů, což znamenalo pokles o 3,1 % oproti předešlému roku. Tento pokles nebyl neobvyklý, jelikož trend posledních předrevolučních let byl takový, že členská základna ubývala každoročně o 3–4 %.⁹³ Od počátku 90. let začala tato organizace procházet radikálnější přeměnou a hlásit se k humanistickému a demokratickému odkazu Tomáše G. Masaryka. Do vedení se začali dostávat i odbojáři dříve diskriminovaní. Oficiální označení svazu, který je historickým a právním nástupcem ČSSPB a od roku 1990 stojí za vydáváním odbojářského periodika *Národní osvobození*, je Český svaz bojovníků za svobodu (ČSBS).⁹⁴

2.3. Výběr materiálů pro analýzu

Národní osvobození (1945–1948, 1990–2015) i *Hlas revoluce (1948–1990)* jsou periodika, jež společně pokrývají celé sedmdesátileté období (1945–2015), kterým jsem časově vymezila svou diplomovou práci. Takto široce vytyčená etapa je zvolena proto, jak jsem již uvedla v úvodní části, aby bylo možné sledovat vývoj vzpomínky a Lidice a Ležáky na pozadí několika politicky odlišných období. Tato periodika reflektují témata spojená s Lidicemi a s Ležáky každoročně. Z tohoto důvodu se stala velkým přínosem a primárním zdrojem výzkumu. Přesto nelze opomenout ani jejich negativní stránky, především poměrně úzce vymezenou čtenářskou základnu, která zahrnuje zejména účastníky odboje a jejich pozůstalé. S tím souvisí i nižší náklad periodika, který zdaleka nedosahoval počtu výtisků jako např. *Rudé právo*. Periodikum plní funkci tiskového orgánu odbojové organizace, což se promítá i do podoby a obsahu jednotlivých výtisků. U jejich studia je navíc nutné přihlédnout k propojení tehdejšího vydavatele s politikou KSČ.

K získání jednotlivých čísel *Hlasu revoluce* a *Národního osvobození* jsem v první řadě oslovila Český svaz bojovníků za svobodu – konkrétně redakci periodika *Národní osvobození*, kde jsou shromážděna jednotlivá čísla, svázaná podle ročníků. Po počáteční ochotě a příslibu spolupráce ze strany redakce jsem se záhy setkala se zcela opačným jednáním, takže kvůli neochotě ČSBS ke spolupráci nedošlo. Obrátila jsem se tedy na knihovnu Národního archivu, kde mi její pracovnice vyšly ve všem vstříc. Praktickou nevýhodou bylo

⁹³ Čísla o svazu. Ze zprávy ústředního tajemníka ÚV ČSBS, in: *Hlas revoluce*, č. 27, 3.7.1990, s. 4. Nejvyšší počet členů byl zaznamenán na počátku 50. let.

⁹⁴ MOULIS, Miloslav, *cit.d.*, s. 106-107.

v tomto případě malé množství ročníků – svazků, které mohou dle badatelského řádu najednou předkládat. Proto jsem se obrátila ještě na knihovnu Vojenského historického ústavu. Spolupráce s tamějším personálem byla výborná, čímž bych jim chtěla ještě jednou poděkovat za jejich ochotu a nelehkou práci při předkládání obrovského množství mnou požadovaných materiálů.

Cílem této práce je analyzovat obraz Lidic a Ležáků v člancích výše zmíněných periodik *Hlasu revoluce* a *Národního osvobození* a vystihnout podobu, jakou se na tyto obce vzpomíná, a to napříč sedmi historickými dekádami. Vzhledem k velkému množství příspěvků, vztahujícím se k oběma obcím, bylo nutné tento vzorek ještě zúžit – jako výchozí zdroj dat jsem vybrala články, které retrospektivně reflektují pietní shromáždění v Lidicích a Ležákách. Ty se objevovaly především v červnu daného roku, případně v červenci či srpnu.⁹⁵ Okrajově jsem se také zaměřila na další příspěvky, jež k oběma obcím odkazují a které vyšly během definovaných sedmdesáti let v období mezi květnem až červencem.

2.4. Analýza textů

Mé hlavní výzkumné otázky, která budou zodpovězeny prostřednictvím dílčích tematických okruhů, jsou dvě: Jak bylo vzpomínáno na Lidice a Ležáky? Byly/jsou Ležáky v tomto ohledu ve stínu Lidic?

Při práci s texty, v rámci jednotlivých fází výzkumného procesu, jsem zvolila kombinaci kvantitativního a kvalitativního přístupu, abych získala ucelenější obraz celé problematiky.⁹⁶

Nejprve jsem aplikovala kvantitativní obsahovou analýzu, která umožňuje přesně popsat zkoumaný materiál, vymezit proporce mezi jeho jednotlivými aspekty, zpochybnit rychlé a falešné soudy a dovést výzkumníka k úvahám o souvislostech, které jinak běžně unikají pozornosti. Výsledkem pak je výstup, který měřitelně zachytí nějaký aspekt chování.⁹⁷ Vychází ze sociálně-vědních metod měření a kvantifikace, charakteristickým rysem je vysoká míra strukturovanosti a s tím spojený vysoký stupeň ověřitelnosti. Mezi další přednosti patří možnost zpracovat velké množství dat a výsledky podrobit statistickým analýzám. Výsledkem

⁹⁵ V tomto případě závisí na datu, kdy se koná pietní vzpomínka. Dále i na aktuální periodicitě listu.

⁹⁶ HENDL, Jan, Kvalitativní výzkum, Praha 2008, s. 58.

⁹⁷ BURTON, Graeme, JIRÁK, Jan, Úvod do studia médií, Brno 2003, s. 41-42.

je pak kvantitativní popis mediovaných obsahů.⁹⁸ Pro analýzu jsem si stanovila tyto otázky: Jak často a kdy byla v člancích reflektována pietní shromáždění? Kdy naopak lze sledovat jejich absenci a čím byla tato témata nahrazena? Jaký prostor a pozici v rámci jednotlivých vydání tyto články zaujímaly? Jaký byl rozdíl mezi články o Lidicích a Ležákách z hlediska jejich početního zastoupení, jejich rozsahu, umístění a doprovodného fotografického materiálu?

Dále jsem využila metodu obrazové analýzy, která je založena na rozboru jednotlivých prvků zkoumaného obrazu (v mém případě fotografického materiálu článků). Tato analýza slouží ke zjištění, jak jsou do obrazu vloženy významy, z nichž je konstruován. Při rozboru obrazu je nutné vzít v potaz, do jaké perspektivy je situován příjemce sdělení, jaké prostředky byly užity ke konečné podobě obrazu a jeho zpracování. Podstatnou roli hraje jeho obsah – tedy předměty v obraze obsažené.⁹⁹ V tomto ohledu jsem dále sledovala: Jaké obrazové motivy byly znázorňovány? Jak se tyto náměty lišily u Lidic a Ležáků? Jak se motivy lišily v závislosti na době uveřejnění?

Jak jsem již uvedla, materiál jsem zpracovávala i pomocí kvalitativní metody, která dokáže pružněji reagovat na méně zjevné a obtížněji identifikovatelné jevy.¹⁰⁰ Prostřednictvím kvalitativní tematické analýzy jsem se zaměřila na dílčí problémy, které během výzkumu vyvstaly. Byly jimi motivy obyčejných návštěvníků pietních shromáždění, přítomnost politických delegací, orientace na vyřčené projevy a přijatá provolání a témata související s přeživšími obyvateli obou obcí a jejich historií.

Při konstruování vzorku byly využity všechny články, které během definovaných sedmdesáti let retrospektivně upozorňovaly na již proběhlé pietní akty v Lidicích a Ležákách. Základní jednotkou analýzy byl jeden celý článek¹⁰¹ (včetně obrazového materiálu), který byl

⁹⁸ SCHULZ, Winfried, a kol., *Analýza obsahu mediálních sdělení*, Praha 2004, s. 29-30.

⁹⁹ BURTON, Graeme, *cit.d.*, s. 44-45.

¹⁰⁰ DISMAN, Miroslav, *Jak se vyrábí sociologická znalost*, Praha 1993, s. 302.

¹⁰¹ Za článek nebyla považována pouhá samostatná fotografie s popisem. Takový příklad se vyskytl celkem šestkrát a tyto případy nebyly do vzorku začleněny.

Poprvé v roce 1950, kdy byla zveřejněna fotografie, na níž je zachycen skupina politiků před hrobem lidických mužů v čele s Anežkou Hodinovou-Spurnou, která přednáší svůj projev, a stručný popis pietní akce. Viz *Hlas revoluce*, 14.6.1950, č. 24, s. 10.

V roce 1974 byly otištěny 2 fotografie – na jedné pohled na hrob lidických mužů a na druhé z nich záběr na mladé lidi při pochodu z Prahy do Lidic s transparenty apelujícími na ostražitost před novodobým fašismem. U fotografií se nacházel popis o zasedání v lidickém Kulturním domě a o mládežnickém pochodu, následovalo sdělení o kladení věnců u společného hrobu. Viz *Hlas revoluce*, 15.6.1974, č. 24, s. 1.

O rok později, v roce 1975, byla publikována fotografie, na níž jsou účastníci shromáždění v prostoru před Glorietem a Věčným plamenem. Popisek fotografie přinesl informace o pietním aktu a řečených proslovech. Viz *Hlas revoluce*, 14.6.1975, č. 24, s. 1.

následně nakódován. Ve vzorku bylo celkem 86 článků, z toho 46 týkajících se Lidice a 40 týkajících se Ležáků. U každé kódovací jednotky (článku) byly zjištěny následující údaje (proměnné): datum vydání, název (titulek), umístění,¹⁰² velikost,¹⁰³ obrazová příloha,¹⁰⁴ obsah. Původně zamýšlený údaj „autor“ zařazen nebyl, protože mezi původci textů převažovala kategorie neznámý autor (příspěvky podepsané zkratkou), a to především před rokem 1989. Přesto se ukázala jistá převaha větších článků podepsaných celým jménem a kratších článků podepsaných zkratkou. Vzhledem k tomu, že toto pravidlo nelze považovat za obecně platné a vyskytuje se řada opačných případů, nelze ho považovat za jediný rozhodující prvek při užívání zkratky nebo plného jména. Nyní tedy již přistoupím k vlastní analýze textů.

V roce 1983 Hlas revoluce přinesl fotografii cyklistů, vyjíždějících od hrobu lidických mužů, a velice stručně upozornil na pietní akt, který zahájil 12. ročník cyklistického závodu Lidice. Viz. *Hlas revoluce*, 18.6.1983, č. 24, s. 3.

Další dva případy se objevily v roce 1989, kdy byla zveřejněna fotografie, která znázorňovala lidické ženy a děti sedící před hrobem lidických mužů, jejíž popisek informoval o konané pietní akci. Viz. *Hlas revoluce*, 17.6.1989, č. 24, s. 1.

Podobný popisek, ale o pietním aktu konaném v Ležákách, nesla v tomto roce i fotografie znázorňující pohled do ležáckého údolí. Viz. *Hlas revoluce*, 1.7.1989, č. 26, s. 1.

Zároveň do vzorku byly zahrnuty články, které se primárně týkaly pietního aktu v lidickém Kulturním domě a následně okrajově upozornily na akt konaný na pietním území. Takové články se objevily čtyři, a to v letech 1978, 1979, 1985, 1986. Další články zpětně věnované shromáždění na lidickém pietním území ve zmíněných letech zveřejněny nebyly, proto byly zařazeny alespoň tyto.

¹⁰² Myšleno umístěním článku v konkrétním vydání, tj. číslo strany. Pokud byl článek rozpracován na více stranách, byla zvolena nižší hodnota čísla strany.

¹⁰³ Velikost článku byla počítána na přibližný počet znaků. Do celkového počtu znaků nebyly zahrnuty popisky k jednotlivým obrázkům. Dále nebyl zahrnut počet znaků u titulku, který vzhledem ke svému malému rozsahu nemá vliv na velikost celého článku. Naopak byly zahrnuty první shrnující odstavce jednotlivých článků. Pokud byl u hlavního článku přítomen ještě doplňující článek (takový článek vždy zahrnoval citaci některého zaznělého projevu), pak byl k hlavnímu článku přičleněn, a to se promítlo v celkové velikosti článku a v jeho fotografické příloze. Pokud jeden článek pojednával o uskutečněných pietních aktech na více místech, pak nebyla jeho velikost počítána jako velikost celku (článku), ale velikost konkrétní části článku, která se k dané obci vztahovala. Byly definovány celkem tři velikosti článků, a to malý (do 3 000 znaků), střední (3 000 až 10 000 znaků) a velký (nad 10 000 znaků).

¹⁰⁴ V tomto případě byl zaznamenán počet přítomných fotografií a jejich tematické zaměření. Ke každé fotografii byly přiřazeny charakteristiky (jedna až tři, dle množství významů, které nesly). Tyto charakteristiky byly u každé z obcí následně zařazeny do jedné ze sedmi širších tematických okruhů: 1) pietní území (jednotlivé prvky pietního území – hrob, kříž s trnovou korunou, Růžový sad, sousoší, hrobodomy, další pomníky atd.; pietní území jako celek, smuteční věnce atd.), 2) návštěvníci (skupiny návštěvníků jako celek, menší skupiny studentů, skautů, pionýrů atd.), 3) přeživší (lidičtí, ležáčtí na pietních vzpomínkách v dané obci, ale i na jiných událostech), 4) politika (jednotliví domácí i zahraniční politici, zahraniční i tuzemští politici při projevech), 5) svaz (členové ČSBS, jeho předsedové při projevech, případně další přítomné odbojářské organizace), 6) náboženství (mše, představitelé katolické církve), 7) doprovodný kulturní a sportovní program (umělci, běžci).

3. EMPIRICKÁ ČÁST

Smrt Reinharda Heydricha a druhé stanné právo si v Protektorátu vyžádaly několik tisíc obětí. O těchto lidech se nemluví jako o jednotlivcích, ale především jako o bezejmenném celku. Poměrně zvláštní postavení zde zaujímají obce Lidice a Ležáky, které jsou (byly) v souvislosti s represemi druhého stanného práva nejčastěji a nejvýrazněji připomínány. Přesto, že nacisté v Lidicích i Ležákách spáchali stejný zločin, tak se domnívám, že mezi těmito dvěma obcemi dochází k jisté nerovnosti z hlediska toho, v jaké míře je na ně vzpomínáno a v jaké míře je rozvíjen jejich odkaz. Toto tvrzení názorně potvrzuje skutečnost, že pokud se o těchto dvou obcích hovoří, Lidice jsou zmiňovány na prvním místě – mluví se tedy o Lidicích a Ležákách, nikoliv o Ležákách a Lidicích. Také v obecném povědomí lidí si Lidice vydobily své pevné místo, zatímco Ležáky musí ujít ještě dlouhou cestu, aby se dostaly na pomyslnou rovinu Lidic. Specifickou kategorií je lidický symbol v zahraničí, jehož počátky jsou spojeny již s rokem 1942, zatímco ležácká tragédie už je považována jako jedna z mnoha dalších bezejmenných.¹⁰⁵ Usuzuji, že lidický symbol je mnohem hlouběji zakořeněn v dnešní společnosti než symbol Ležáků, ač to nemusí být na první pohled zcela zřejmé. Lidice se staly místem, jehož odkaz se promítá i do běžného života, například pomyslně žije v běžně užívaných topografických označení. Těžko bychom hledali Ležácké ulice v různých koutech republiky, zatímco Lidické se nacházejí téměř v každém větším městě. To je pouze hrubý nástin nerovností, které mezi oběma obcemi panují.

Na konkrétní rozdíly ve vzpomínání na Lidice a Ležáky se zaměřuje empirická část práce, která je bude reflektovat na základě analýzy příspěvků pojednávajících o uskutečněných pietních aktech v Lidicích i Ležákách, jež byly uveřejněny v odbojářských periodikách *Hlas revoluce* a *Národní osvobození*. Nejprve bude objasněn historický vývoj pojmu „pietní akt“ a zachycena témata, která se v souvislosti s oběma obcemi objevovala (nikoliv v souvislosti s články o pietách, ale v souvislosti s dalšími články, jež se Lidic a Ležáků týkaly). Následně představím výsledky kvantitativní a kvalitativní analýzy článků. Hlavní výzkumné otázky (Jak bylo vzpomínáno na Lidice a Ležáky? Byly/jsou Ležáky v tomto ohledu ve stínu Lidic?) budou zodpovídaný prostřednictvím dílčích otázek.

¹⁰⁵ To potvrzuje i fakt, že téma Ležáků nebylo dosud zpracováno žádným zahraničním autorem, zatímco lidické téma hned několikrát (poprvé už v roce 1942). Překlady tuzemských publikací do cizích jazyků jsou také mnohem četnější v případě Lidic. Po celém světě se vyskytují obce s názvem „Lidice“ a existují ženy se jménem „Lidice“, což v případě Ležáků neplatí.

Např.: Kdy byly, a naopak nebyly, publikovány články a o Lidicích a Ležákách? Jaký byl rozdíl mezi články o Lidicích a Ležákách z hlediska jejich početního zastoupení, jejich rozsahu, umístění a obrazového materiálu? Jak se lišily zobrazované náměty fotografií u Lidic a Ležáků? Na závěr budou reflektována některá vybraná témata, charakteristická pro obsahové zaměření fotografií a článků o pietách (např. přeživší, obyčejní návštěvníci, přítomnost politiků).

3.1. Pojem „pietní akt“ a jeho vývoj

Vzhledem k tomu, že v různých historických etapách se pro tato pietní shromáždění používala různá označení, považuji za nutné tyto různorodé termíny nejprve vyjasnit. Po celých sedm desetiletí koexistovala jednotlivá označení vedle sebe, ale pro jednotlivá období se stala typickými odlišná pojmenování.

V červnu roku 1945 se v Lidicích a Ležákách konaly první vzpomínkové akce připomínající události roku 1942 v těchto obcích. Nejčastěji byly označovány jako „celonárodní (nebo celostátní) smuteční trzny“, případně jako „národní poutě“. Pojem „celonárodní (celostátní)“ byl charakteristický především kvůli vysoké účasti obyvatel. Ta byla zapříčiněna především skutečností, že druhá světová válka právě skončila, lidé pocítovali euforii z nově nabyté svobody a zároveň mohli poprvé veřejně uctít památku lidických a ležáckých obyvatel a na vlastní oči spatřit prázdná a zpustošená místa, kde ještě před několika lety poklidně žili místní obyvatelé. Vysoká účast značila určitou solidaritu a jistě k ní přispěla i skutečnost, že na těchto místech se sjedou i vysocí političtí představitelé země – včetně Edvarda Beneše¹⁰⁶ a v Lidicích budou přítomny ženy, které se navrátily z koncentračních táborů. V Lidicích se 10. června 1945 sešlo dle odhadů 150 000 návštěvníků a do Ležáků se 24. června 1945 přišlo poklonit 80 000 osob.

Takto vysoká návštěvnost se již nikdy v budoucnu neopakovala, v čemž hraje roli skutečnost, že první poválečné trzny proběhly pouhý měsíc po ukončení války a vysoká účast obyvatel byla spontánním projevem radosti z konce války. Proto byl tento výraz „celonárodní“ příznačný, ačkoliv se zdaleka nejednalo o zastoupení celého národa. Navíc toto vyjádření v sobě nese známky národní a státní pospolitosti, která se obzvláště

¹⁰⁶ Edvard Beneš se zúčastnil pouze lidické trzny. Na ležácké národní pouti přítomen nebyl a pouze zaslal vzkaz, který jeho jménem přečetl ministr vnitra Václav Nosek.

po skončení války stala naléhavým přáním a předpokladem pro další budoucnost. Označení „tryzna“ dotváří expresivnost celého slovního spojení.

Další hojně užívaný pojem „národní pout“ by mohl odkazovat na tradici národních poutí ve druhé polovině 19. století, které směřovaly na památná místa českých dějin – na Říp, Blaník, Oreb a řadu dalších. V této souvislosti pojem „národní pout“ řadí Lidice a Ležáky k dalším významným místům naší historie a stejně jako národní poutě 19. století se i Lidice a Ležáky stávají symbolem národních práv, vlastenectví a etnické příslušnosti. Poválečné národní poutě ale mohou podobně odkazovat i k národním poutím na památná místa z léta a podzimu roku 1939, které se staly formou odboje, masového vzdoru a symbolem vyjádření odporu proti okupaci. Poválečné národní poutě by tedy symbolicky završovaly těžké období československého státu a jeho lidu, zatímco ty z počátku Protektorátu jej teprve uvozovaly.

Přestože pojem „tryzna“ v dalších poválečných letech zcela nevymizel, nejvíce se užívaly pojmy jako „slavnost“, „oslava“, „vzpomínka“ a od nich odvozené přívlastky. Poměrně rozšířeným označením v tomto období zůstala také „národní pout“.

V období po únoru 1948 ustoupily všechny dosud užívané pojmy do pozadí a nahradily je termíny „mírová manifestace“, „mírové shromáždění“, případně „manifestace pracujících“. Manifestace znamenaly vyjádření loajality a podpory veřejnosti a upevnění stability komunistického režimu. Představovaly také prostředek k udržení sociálního smíru mezi obyvatelstvem a vládoucí elitou. V této souvislosti se manifestace staly pro veřejnost např. příležitostí k nákupu nedostatkového zboží, jež se v době jejich konání objevilo na pultech stánků.¹⁰⁷ Tato „úderná“ označení znamenala veřejně vyjádřený masový projev, nesla v sobě výraz touhy po zachování míru a zároveň naznačovala sounáležitost v lidově demokratickém, později socialistickém státě.

S revolucí v roce 1989 výše uvedená označení vymizela a nahradily je především termíny, které v sobě v mnohem větší míře nesou projev úcty a vážnosti. Nejčastěji je užíván pojem „pieta“ a od ní odvozené výrazy – „pietní akt“, „pietní shromáždění“, „pietní vzpomínka“ a řada dalších.

¹⁰⁷ BLAŽEK, Petr, Československé oficiální mírové hnutí, in: KOCIAN, Jiří (ed.), *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*, s. 45. [online], [cit. 29. 11. 2017]. Dostupné z: http://www.usd.cas.cz/wp-content/uploads/Prirucka48_89.pdf
Nedostatkové zboží (např. brambory, jahody), na které komunisté lákali návštěvníky také do Lidic i Ležáků, se pravidelně na těchto pietních shromážděních objevovalo.

3.2. Lidice a Ležáky v odbojářských periodikách v průběhu roku

V této dílčí kapitole nastíním existenci článků, které v *Národním osvobození* a *Hlasu revoluce* vycházely v průběhu roku a také se k daným obcím vztahovaly, ovšem nezachycovaly přímo témata spojená s pietami. Absence zpráv o uskutečněných pietách neznamenal úplnou lhostejnost redakce k dalším tématům, která s Lidicemi a Ležáky souvisela. Tyto obce byly v *Hlasu revoluce* a v *Národním osvobození* připomínány nejen v červnu a červenci, ale i v dalších měsících jednotlivých let. Články, jež s oběma obcemi souvisely, byly nejpočetněji publikovány především v době kulatých a půlkulatých výročí jejich vypálení. Z analýzy však vyplynulo, že obě obce se staly tématy, která se v jednotlivých letech objevovala především v první půli roku, aby upozornila na nastávající výročí. Texty se objevovaly nejčastěji v červnu, případně v květnu, červenci a v srpnu; po výročích opět obě obce upadly v zapomnění a články se objevily až v dalším roce. V těchto článcích byla připomínána historie obou obcí a především rok 1942.

Zatímco obliba lidického tématu je z analyzovaných materiálů evidentní, Ležáky se po celých sedm dekad drží oproti Lidicím v pozadí. Nejmarkantnější rozdíl v počtu článků byl zaznamenán v období let 1948-1989; od 90. let dochází k větší vyváženosti témat obou obcí, Lidice již nejsou natolik upřednostňovány. Z analýzy článků z let 1948–1989 vyplynulo, že Lidice byly výrazně připomínány především ze třech důvodů – za prvé kvůli výstavbě nové lidické obce, za druhé kvůli přeživším lidickým ženám a dětem, za třetí kvůli zahraničnímu ohlasu, který lidická tragédie vyvolala. Výše uvedená témata budou vyložena v následujících podkapitolách.

3.2.1. Budování obce

Lidická obec, o jejíž obnově informoval ministr vnitra Václav Nosek v závěru svého projevu na první lidické tryzně v roce 1945, se již v roce 1947 stala důležitým propagandistickým nástrojem budovatelského plánu Národní fronty, neboť „v rámci popularizace dvouletky je nutno propagačně využít i zahájení a provádění všech prací spojených s obnovou Lidic.“ *Hlas revoluce* tedy poměrně často přinášel články, které reflektovaly bezproblémovou¹⁰⁸

¹⁰⁸ Proces výstavby s sebou nesl celou řadu problémů. Doba poválečného a řízeného hospodářství zapříčinila nedostatečné množství potřebného stavebního materiálu, objevily se problémy v přidělování dotací, s pomalým řešením majetkoprávních vztahů, s nedostatkem pracovních sil, termín dokončení se protáhl o deset let atd. Tyto problémy byly cíleně zamlčovány na úkor vyzdvihování blahobytu, který vláda komunistické strany přinesla.

výstavbu nové obce, jež se stala „symbolem všech pokrokových sil v boji proti fašismu a budování nového Československa.“¹⁰⁹ Lidice také posloužily jako propagandistický příklad sounáležitosti občanů, kteří se dobrovolně a nadšeně podíleli na tamějších brigádách a budovali tak novou obec (v širším měřítku socialistický stát).¹¹⁰

O znovuvybudování obou obcí se mluvílo již v květnu 1945. Ukázalo se, že v případě Ležáků není pro koho vybudovat novou obec, proto bylo od původního záměru upuštěno. Válku přežila pouze dvě malá děvčata, sestry Šťulíkovy, která nejprve našla domov u svého dědečka a strýce ve vedlejší obci Včelákov. Následně jim byly postaveny dva rodinné domy ve Včelákově (po vzoru lidických).

„Nevelkolepost“ ležáckého projektu v kombinaci s mohutnou výstavbou proslulých Lidic, na kterých komunistická propaganda stavěla své budovatelské plány, mohly být hlavním důvodem absence témat o výstavbě ležáckých domů.

3.2.2. Přeživší

S výše uvedenou výstavbou do jisté míry souviselo i další téma, které bylo velmi často reflektováno, a tím ovlivnilo celkové množství příspěvků, které se k obci Lidice vztahovaly. Tímto námětem byli přeživší obyvatelé. Především lidické ženy se dostaly do širokého povědomí veřejnosti. Často se vyjadřovaly k politické situaci, k aktuálním tématům, veřejně sdílely své traumatické zážitky, názory apod. Staly se poměrně „populárními“ osobnostmi, jejichž slovo mělo velkou váhu. Jejich „společný hlas“ se promítal i při pietních vzpomínkách, kdy zazníval projev lidické ženy (předsedkyně místního národního výboru) nebo provolání všech lidických žen. Komunistická moc v nich spatřovala potenciál k ovlivnění postojů a názorů společnosti, čehož patřičně využívala.

Lidičtí se tak stali určitým prostředníkem mezi politickou elitou a lidem. S jejich pomocí docházelo k legitimizaci komunistického boje proti fašismu a boje za mír. Tisk neustále připomínal útrapy, které musely ženy podstoupit,¹¹¹ a prezentoval jejich názory na aktuální dění v tuzemsku i v zahraničí.¹¹² Obraz jejich veřejné angažovanosti, v níž šly

¹⁰⁹ Splněný slib, in: *Hlas revoluce*, 15.6.1949, č. 24, s. 5.

¹¹⁰ Výstavba nových Lidic, in: *Hlas revoluce*, 7.6.1986, č. 23, s. 1.

Kromě firem se na výstavbě podílelo mnoho dobrovolníků z tuzemska i zahraničí. Mezi nejvýznamnější patřila Stavba mládeže, členové SPB, lidické ženy, ale i brigády z podniků, které svým zaměstnancům nařídily účast.

¹¹¹ Lidické ženy na transportu smrti, in: *Hlas revoluce*, 7.9.1975, č. 24, s.3.

¹¹² Lidické ženy varují, in: *Hlas revoluce*, 18.2.1960, č. 4, s. 1.

lidické ženy příkladem, se promítl i do *Hlasu revoluce*, který např. přinášel články o tom, jak lidické ženy usilovně pracují na buštěhradských státních statcích: „Z práce našich žen vyrůstá ze země blahobyt. A růžové střechy lidických domků září nad světlým zdivem do slunečného dne (...) (...) Chraňme ten život, pomáhejme mu vzhůru a kupředu, jako činí naše sestry na řepných lánech u Lidic.“¹¹³ List dále přinášel medailonky lidických žen, které působily v Místním národním výboru Lidice.¹¹⁴

Lidické děti stály oproti lidickým ženám v pozadí. Témata, v nichž významně figurovaly, přinášelo především poválečné *Národní osvobození*, a to kvůli aktuálnosti jejich možného návratu.¹¹⁵ Vydání dalších let osudy dětí reflektovala pouze minimálně, protože již neexistovala naděje, že by některé další přežily. Navíc dospělé lidické ženy, které si již (možná) racionálně uvědomovaly souvislosti v politickém dění (a tím i svou roli), mohly lépe posloužit režimu svým svědectvím a veřejnou angažovaností.

To by mohl být nejzásadnější důvod, proč přeživší ležácké sestry byly po celou dobu opomíjeny. Byly to ještě děti, které byly najednou vytrženy ze svých náhradních rodin, neznaly svůj rodný jazyk a jako děti školou povinné neměly dostatečný potenciál k veřejným výstupům, kterými by apelovaly na veřejnost (na rozdíl od lidických žen). Spolu s tím pravděpodobně hraje roli i jejich počet. Společný „hlas“ lidických žen, kterých se po válce vrátilo 143, je mnohem zvučnější než „hlas“ dvou přeživších z Ležáků. Je však nutné připomenout, že ne všechny lidické ženy se veřejně angažovaly. Dvě třetiny z nich stály po celou dobu v pozadí, o svém osudu se nijak nezmiňovaly a nezanechaly po sobě žádná rozsáhlejší svědectví. Silné trauma v těchto ženách vyvolalo potřebu své utrpení skrývat. Přesto byly zastíněny menšinou žen, jejichž trauma podnítilo potřebu veřejné angažovanosti.

3.2.3. Zahraniční ohlas

Veřejnost se o osudu Lidic dozvěděla ihned po tragédii. Úřední zpráva o zničení středočeské obce Lidice obletěla celý svět a přinesla zcela opačnou reakci, než nacisté očekávali. Lidická tragédie otřásla celým Československem i zahraničím. Již 12. června 1942 vyzvali F. D. Roosevelt a W. Churchill v rozhlasovém vysílání světovou veřejnost k přejmenování

¹¹³ Lidické ženy na řepné brigádě, in: *Hlas revoluce*, 17.5.1950, č. 20, s. 5.

¹¹⁴ Srdcem zůstává v Lidicích, in: *Hlas revoluce*, 30.5.1981, č. 21, s. 1. (medailonek Marie Jarošové, předsedkyně MNV Lidice a poslankyně ČNR). V čele MNV Lidice stály vždy lidické ženy.

¹¹⁵ Dokument o lidických dětech, in: *Národní osvobození*, 23.6.1946, č. 144, s. 1.

vesnic českým jménem Lidice. O měsíc později se prvními „světovými“ Lidicemi stala americká obec Stern Park Gardens ve státě Illinois a následovaly další, především v Jižní Americe.¹¹⁶ Lidice se staly symbolem všech mučednických obcí, kterých byla ve světě celá řada a jejichž osudy byly podobně tragické. Ty již zůstaly za Lidicemi v ústraní.

Mezi „další“ v tomto slova smyslu patří i Ležáky, malá obec na Chrudimsku, jejíž osud se zpečetil až o čtrnáct dní později. Ležáky již žádný mezinárodní ohlas nevyvolaly, tudíž v této souvislosti neexistovaly informace, které by odbojářská periodika přinášela. Oproti tomu lidický ohlas ve světě byl reflektován v odbojářském tisku ve velké míře. Redakce cítila potřebu připomenout, jak se středočeské Lidice staly světoznámými, ačkoliv v negativním slova smyslu. I velké množství obcí v Jižní Americe, jež byly pojmenovány Lidice, ovlivnilo vydávání jednotlivých článků.¹¹⁷ V červnu 1983 dokonce *Hlas revoluce* přinesl sérii článků na pokračování o zahraničních Lidicích.¹¹⁸ Často se objevovaly také články spojené s francouzskou obcí Oradour,¹¹⁹ které informovaly o historii a vzájemné sounáležitosti obcí.¹²⁰ Tím se zdůrazňovala mezinárodní (nejen odbojářská) spolupráce a solidarita.

¹¹⁶ KYNCL, Vojtěch, Lidice. Zrození symbolu, Praha 2015, s. 560-566.

¹¹⁷ Lidice v Latinské Americe, in: *Hlas revoluce*, 12.6.1976, č. 24, s. 7.

¹¹⁸ Zahraniční Lidice, in: *Hlas revoluce*, 4.6.1983, č. 22, s. 3. (USA)

Zahraniční Lidice, in: *Hlas revoluce*, 11.6.1983, č. 23, s. 7. (Mexiko, Brazílie)

Zahraniční Lidice, in: *Hlas revoluce*, 18.6.1983, č. 24, s. 7. (Panama, Izrael, JAR, Austrálie, Kuba)

Hana Žáková, studentka Střední zdravotnické školy v Opavě, ve své práci „Zahraniční obce Lidice“ z 80. let, která vznikla do soutěže SPB, vyvrátila informace o existenci Lidic např. v Izraeli a Austrálii. Autorka ovládala uměle vytvořený jazyk esperanto, který jí pomohl ke komunikaci s mezinárodní sítí mluvčích. Viz. KYNCL, Vojtěch, Lidice. Zrození symbolu, Praha 2015, s. 560-566.

¹¹⁹ V roce 1944 zde nacisté povraždili téměř 650 civilistů a obec srovnali se zemí. Spojení s Lidicemi je symbolické nejen kvůli jejich podobnému osudu, ale i proto, že tragédie v Oradouru se odehrála taktéž 10. června.

¹²⁰ SPB k výročí zničení Oradouru, in: *Hlas revoluce*, 15.6.1953, č. 6, s. 2.

Francouzská organizace odbojářů lidické tryzně, *tamtéž*.

3.3. Výsledky analýzy

3.3.1. Přítomnost článků o Lidicích a Ležákách

Analýza potvrdila předpoklad, že celkový počet příspěvků o Lidicích byl vyšší než počet článků věnovaných Ležákům. Rozdíl v četnosti však nebyl natolik markantní, jak jsem zprvu předpokládala. V průběhu let 1945–2015 se objevilo celkem 46 článků o pietních shromážděních v Lidicích a 40 článků o vzpomínkových setkáních v Ležákách. Vydání *Hlasu revoluce a Národního osvobození* tedy reflektovala Lidice v definovaných letech v 65 %¹²¹ a Ležáky v 56 % možných případů. Často se objevovala kombinace textu s fotografií.

Přítomnost článků o Lidicích v nejdelším období jednotlivých po sobě jdoucích let byla zaznamenána v letech 2001–2015.¹²² V případě Ležáků se jedná o roky 1954–1959. Léta 1956–1959 jsou pak nejdelší časové období, kdy byly uveřejněny zprávy o pietách na obou místech v jednotlivých po sobě jdoucích letech.

3.3.2. Absence článků o Lidicích a Ležákách

Ve sledovaném období neexistovalo pravidlo, které by definovalo, kdy tyto články publikovány nebyly. Jednalo se o nesystematické schéma nahodilých let (např. roky 1960, 1971, 1984).¹²³ Z analýzy také vyplynulo, že rozsáhlejší absence obou témat je spojena s nejdůležitějšími milníky československé poválečné historie – s obdobím tzv. pražského jara a sametové revoluce. Domnívám se, že jejich absence je v těchto dobách spojena s celkovým uvolněním atmosféry; s vidinou nové, demokratičtější etapy. Cílem redakce tak mohla být snaha naznačit, že československý národ by měl hledět do perspektivnější budoucnosti a neobracet se k tragickým událostem jeho minulosti (v přeneseném slova smyslu – odvrátit se od komunismu k demokracii). Do jisté míry to mohlo také souviset se snahou oprostít se od dosavadních trendů (připomínání obou obcí), a tím i od dosavadního politického vývoje.

¹²¹ Veškerá reflektovaná procentuální zastoupení jsou uvedena po zaokrouhlení na celá čísla.

¹²² V roce 2016 a 2017, která však nejsou předmětem práce, byly tyto články v *Národním osvobození* také zveřejněny. Navíc od roku 2001 jsou lidická pietní shromáždění reflektována výhradně na titulní straně (s případným pokračováním na stranách následujících), což svědčí o významu, který ČSBS Lidicím přisuzuje (o tom dále v jedné z následujících dílčích kapitol).

¹²³ V těchto letech nebyly otištěny články ani z lidické piety, ani z ležácké.

Lidice i Ležáky opomíjela i vydání roku z 1948, ale tento rok byl ojedinělý (předchozí i následující léta obě piety reflektovala).¹²⁴ Jejich nepřítomnost v roce 1948 byla v obrovské míře ovlivněna skutečností, že červen 1948 se stal měsícem významných událostí, a to jak pro celou zemi, tak i pro samotný Svaz bojovníků za svobodu (SBS). Červnové články tak nejčastěji zrcadlily květnové volby do Národního shromáždění,¹²⁵ které se díky jednotné kandidátce Národní fronty staly prakticky formálním potvrzením politiky zahájené po únorovém převratu. Následná abdikace Edvarda Beneše,¹²⁶ volba Klementa Gottwalda¹²⁷ na jeho místo a jmenování Antonína Zápotockého předsedou vlády¹²⁸ taktéž zaplnily články červnových vydání časopisu. Vzhledem k tomu, že v květnu 1948 se konal ustavující sjezd SBS, i tento námět se stal pro červnová vydání charakteristickým – stejně jako pojednání o personálním složení SBS, o jeho úkolech, cílech a slibech, které si nový SBS vytyčil.

Období sametové revoluce

Zcela nejdelší období, kdy nebyly otištěny žádné články o ležáckých pietách, byla léta 1989–1993. Nejdelší absence článků o Lidicích byla zaznamenána taktéž v této době, konkrétně v letech 1988–1991. Tragédie v obou obcích se tedy v období spojeném se změnou společenského systému staly tématem, které ustoupilo do pozadí.

Pro Československo, stejně jako pro další země spadající po několik desetiletí do mocenské sféry Sovětského svazu, znamenal rozpad východního bloku začátek etapy v oblasti politické, ekonomické, sociální i kulturní transformace. S přeměnou společnosti z totalitní na demokratickou souvisí i transformace v tuzemských médiích, během níž se změnil právní a ekonomický kontext jejich působení, změnil se i jejich postavení a funkce ve společnosti – stejně jako podoba a obsah samotné produkce. Tato transformace začala již po listopadu 1989, kdy se změnilo obsahové zaměření a oslabila vazba médií na stát.¹²⁹

¹²⁴ Vydání z let předcházejících roku 1948 odrážela piety v Lidicích i Ležákách především kvůli vysoké účasti obyvatel a přítomnosti československých i zahraničních politických špiček. Dále z důvodu pokládání základních kamenů v rámci konání piet (v Lidicích k nové obci, v Ležákách k památníku), přičemž tato témata v obsazích článků této doby dominovala.

Léta následující po roce 1948 se soustředila na pietní shromáždění kvůli snaze podat obraz o zdárném budování nové lidické obce a o tom, že „...naše národy nepodlehly zhoubné nacistické zvěsti, ale společně s ostatními silami pokrokového světa stojí v pevné frontě za světový mír.“ Viz. Mírová manifestace v Ležákách, in: *Hlas revoluce*, 29.6.1949, č. 26-27, s. 2.

¹²⁵ Význam volebního vítězství, in: *Hlas revoluce*, 3.6.1948, č. 1, s. 1.

¹²⁶ Prezident Beneš se vzdal svého úřadu, in: *Hlas revoluce*, 9.6.1948, č. 2, s. 1.

¹²⁷ První projev presidenta Gottwalda, in: *Hlas revoluce*, 16.6.1948, č. 3, s. 1-2.

¹²⁸ Nový ministerský předseda Antonín Zápotocký, in: *Hlas revoluce*, 16.6.1948, č. 3, s. 2.

¹²⁹ BEDNARÍK, Petr, JIRÁK, Jan, KÖPPLOVÁ, Barbara, *cit. d.*, s. 365-370.

Dalším typickým rysem tuzemských periodik se stalo obnovování titulů, jež byly v předchozích dekadách zakázány. Bylo spjato se snahou o rekonstrukci minulých, často silně idealizovaných etap politického života společnosti. To se promítlo také do *Hlasu revoluce*, jehož vydávání bylo zastaveno a nahrazeno listem *Národní osvobození*. Nově vzniklý Český svaz bojovníků za svobodu (ČSBS) tak navázal na prvorepublikovou a poválečnou tradici *Národního osvobození*, které vydávala ČsOL. Navíc *Hlas revoluce* (i samotný Československý svaz protifašistických bojovníků) znamenal úzké sepjetí s politikou komunistické strany, od čehož se „nový“ ČSBS potřeboval pravděpodobně oprostít a dát tak najevo, že vykročil novou cestou.

Postkomunistická média představovala jeden z pilířů budování demokratické společnosti a jak již bylo řečeno, stala se pro ně typická změna jejich obsahového zaměření, s důrazem na: představení a legitimizaci konceptu demokracie, právo a ústavnost, koncept politického pluralismu, nové politické strany a kandidáty jako legitimní soutěžící, vytváření občanské společnosti představováním nevládních organizací a jiných občanských skupin jako veřejných aktérů, ochranu nových demokratických institucí, demokratickou výchovu v souvislosti s volbami a hlasovacími procedurami, nabídku prostoru pro demokratické zhodnocení národní minulosti (včetně éry komunismu a jejích politických představitelů) atd.¹³⁰

Témata Lidic a Ležáků, jejichž symbol nabral po roce 1948 poněkud převráceného významu a stal se symbolem komunistického boje proti fašismu a boje za mír, v několika revolučních letech vymizela z obsahu tohoto periodika. Pro redakci se stala mnohem závažnějšími aktuální témata doby. Začaly se objevovat články, které reagovaly na nové politické, kulturní a ekonomické změny. Redaktoři však často přistupovali ke své práci stejně jako v předchozích letech, což může být způsobeno skutečností, že řada z nich měla své vžitě návyky z dob před rokem 1989, které nebyla schopna odložit. Řada z nich předtím prováděla prorežimní propagandu a sebemenší náznak kritiky nové demokracie mohli považovat jako samotný útok na nový systém.

¹³⁰ JAKUBOWICZ, Karol, SÜKÖSD, Miklós, Twelve concepts regarding media system evolution and democratization in post-communist societies, In: JAKUBOWICZ, Karol, SÜKÖSD, Miklós (ed.), *Finding the right place on the map. Central and eastern european media change in a global perspective*, p. 11. [online], [cit. 12. 12. 2017] Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=quATuRavYgoC&printsec=frontcover&dq=Finding+the+Right+Place+on+the+Map&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKewi8hq3--qjYAhUL16QKHTwdAZoQ6AEIJzAA#v=onepage&q=Finding%20the%20Right%20Place%20on%20the%20Map&f=false>

Vzhledem k odbojovému zaměření tohoto periodika pokračoval trend odsuzování fašismu a připomínání národního boje, nikoliv však s primárním cílem velebit aktuální politický systém. V této souvislosti docházelo v mnohem větší míře k pojednávání o západním zahraničním odboji v čele s londýnskou emigrační vládou a prezidentem Benešem. Osoby Beneše a Masaryka, na které bylo poukazováno jako na demokraty a humanisty, se opět staly často diskutovanými tématy. Dále se často zamýšlelo nad pojmem „demokracie“ a jeho významem. Tehdejší články reflektovaly osobní vzpomínky politických vězňů, např. těch z Jáchymova. Nadále se do časopisu promítala situace svazu, jeho politika, záměry organizační změny atd. Objevily se také nové stanovy ČSBS a redakce přinášela zprávy o obnově dalších odbojových organizací. Období přelomu 80. a 90. let znamenalo také oživení tématu pražského jara, na něž bylo poukázáno jako na dobu, která symbolizovala novou éru.

Období pražského jara

Období pražského jara je druhým nejdelším obdobím, z něhož témata Lidic a Ležáků také vymizela. Absence článků, informujících o pietních aktech v Lidicích a Ležákách, je spojena s roky 1964–1968. Ovšem v případě Lidic představuje výjimku rok 1965, kdy *Hlas revoluce* přinesl na titulní straně alespoň miniaturní článek s názvem „Lidice varují“, ¹³¹ který byl doplněn taktéž miniaturní kresbou s pohledem do lidického Růžového sadu.¹³²

Nepřítomnost těchto témat je spojena se snahou o společenskou reformu, která vyvrcholila v roce 1968. Byla dlouhodobým procesem, jehož počátky spadají do počátku 60. let. Na zrod reformního hnutí v Československu příznivě působily vnitřní i vnější faktory.

¹³¹ Lidice varují, in: *Hlas revoluce*, 11.6.1965, č. 12, s. 1.

¹³² Růžový sad, který byl založen roku 1955 pod názvem Sad přátelství a míru, vznikl z podnětu britského spolku Lidice shall live, jehož předsedou byl poslanec britského parlamentu Barnett Stross. Lidický sad představuje největší sad růží v naší zemi a nachází se v něm mnoho odrůd nejen z tuzemska, ale i ze zahraničí. Kromě růží dominuje celému prostoru řada pískovcových plastik a fontána, v níž je umístěno sousoší dvou dětí s holubicemi s názvem „Mír“. Viz Růžový sad [online], [cit. 29. 12. 2017]. Dostupné z: <http://www.lidice.info/ruzovy-sad.php>.

Autorkou kresby doplňující článek, která znázorňuje pohled na tuto fontánu, byla Ludvika Smrčková – kladenská rodačka a sklářská výtvarnice, jejímž oblíbeným motivem se staly květiny. Od 2. poloviny 50. let začala květinový motiv používat v souvislosti s Lidicemi, protože, jak uvedla „*Tragický osud Lidic se mě velmi bolestně dotkl, protože na kladenské realce se mnou studovali chlapci z Lidic a znala jsem i statečného faráře, který dobrovolně zemřel s ostatními.*“ Viz. Ludvika Smrčková [online], [cit. 29. 12. 2017]. Dostupné z: <http://www.kladnominule.cz/osobnosti/ludvika-smrcikova>.

V tomto období se společně s ostatními společenskými a politickými změnami prudce vyvíjela i média, včetně tisku. Byly přijaty změny, které upravily podmínky pro jejich fungování (cenzura byla označena za nepřipustnou, bylo omezeno direktivní přidělování papíru, došlo k oslabení vlivu vydavatele na redakci). To vše mělo dopad na tematické zaměření jednotlivých vydání. Nastalo uvolnění mezi novináři i v řadách čtenářů, což se také odrazilo v reflektovaných tématech, která již nutně nekopírovala náhled tehdejších politických elit, spíše směřovala ke standardům charakteristickým pro média demokratického systému.¹³³

Hlas revoluce byl v první řadě odbojářským periodikem, čemuž odpovídala i jeho primární tematická agenda, proto by se mohlo na první pohled zdát, že ho tyto změny příliš nezasáhnou. Opak je však pravdou, protože se začala vyskytovat témata, která byla v předešlých letech odsouvána do pozadí, případně se změnila forma, jakou na ně bylo nahlíženo. Naopak témata neodmyslitelně spojená s dosavadním vývojem tohoto periodika byla značně omezena, případně přecházena, což se promítlo i do absence článků o lidických a ležáckých pietách. Redakce dala tímto způsobem patrně najevo, že i ona sama se chce ubírat novým, svobodnějším směrem.

Vydání *Hlasu revoluce* tak začala reflektovat například poznatky o politických procesech padesátých let a požadavcích na rehabilitaci jejich obětí. Konkrétně červnová vydání, v nichž se dosud Lidice a Ležáky hojně objevovaly, přinášela články informující o schválení zákona o soudní rehabilitaci.¹³⁴ Dále reflektovala například proces s generálem Kutlvašem a spol., kde je více než jasně zpraveno o „počátcích vzniku FINGOVANÉ protistátní skupiny“ a o tom, že „obnovené soudní řízení přineslo tedy v květnu 1968 konečnou spravedlnost. Zrušilo původní rozsudek v plném rozsahu (...). Příliš pomalé boží mlýny“.¹³⁵ Objevovaly se zprávy o statečných československých letcích ve Velké Británii,¹³⁶ ale také o statečných československých parašutistech, kteří zemřeli v pravoslavném kostele Cyrila a Metoděje. V tomto případě je také pozorovatelná změna výkladu, jelikož předtím byli parašutisté odsuzováni, nyní se v článku se mimo jiné praví, že: „Rehabilitace odboje je potvrzením pravdy o odboji. Legendární boj sedmi v kryptě cyrilometodějského kostela zůstal přes všechna léta hořkostí a znevažování uchován na vědomí a úctě lidu. V nových

¹³³ KONČELÍK, Jakub, TRAMPOTA, Tomáš, Rudé právo v kontextu reforem konce 60. let. Metodické poznámky ke kvantitativní analýze, s. 22. [online], [cit. 27. 12. 2017]. Dostupné z: http://publication.fsv.cuni.cz/attachments/164_008_Koncelik_trampota.pdf.

¹³⁴ Zákon o soudní rehabilitaci schválen v NS, in: *Hlas revoluce*, 28.6.1968, č. 13, s. 1.

¹³⁵ PŘÍPAD <Generál Kutlvašr a spol.>, in: *Hlas revoluce*, 14.6.1968, č. 13, s. 3.

¹³⁶ WE FIGHT TO REBUILD, in: *Hlas revoluce*, 28.6.1968, č. 13, s. 6.

souvislostech se dnes stává živým odkazem. Odkazem jednoty odboje domácího a zahraničního, jeho vojenské a civilní složky, jednoty lidu bez rozdílu sociální a politické příslušnosti nebo vyznání (...) dnes, kdy budujeme v naší zemi socialismus skutečně demokratický.“¹³⁷

3.3.3. Lidice a Ležáky podle umístění v listě

Z analýzy vyplynulo, že články o uskutečněných pietách v Lidicích byly nejčastěji umístěny na titulní straně, a to ve 40 případech (ze 46 případů). Zbylé články, které byly otištěny až na dalších stranách jednotlivých vydání, se ve všech případech (s výjimkou roku 1946) objevily v padesátých letech, nejčastěji na straně č. 8 nebo 9.

Příspěvky o ležáckých pietních aktech se taktéž objevily především na titulních stranách, avšak pouze ve 22 případech (ze 40 případů). Články, které byly publikovány až na dalších stranách (nejčastěji na straně č. 3), byly v definovaných letech rozmístěny celkem pravidelně – s výjimkou 60. let, kdy se buď objevily na titulní straně, nebo se neobjevily vůbec.

Analýza ukázala, že tehdejší redakce (potažmo svaz) přisuzovala lidickým a ležáckým pietám velkým význam, proto umísťovala tyto příspěvky převážně na titulní strany. Procentuální vyjádření, které odpovídá zastoupení těchto článků na titulních stranách (bez ohledu na počet zveřejněných článků během definovaných sedmi dekad), je rovno 31 % v případě u Ležáků a 56 % v případě Lidic. Vezmeme-li v potaz pouze léta, v nichž byly články zveřejněny, pak podíl ležáckých piet na titulních stranách odpovídá 55 % a lidických piet dokonce 87 %. Z výsledků, které vyvstaly, je tedy zřejmé, že články o lidických pietách se objevovaly na titulních stranách v drtivé většině případů a zároveň v mnohem větší míře než články z Ležáků. Přítomnost článků o Lidicích a Ležákách na titulních stranách ale vždy neznamenala jejich větší rozsah, jak by mohlo být očekáváno, naopak spíše platilo pravidlo, že jejich zastoupení na titulních stranách znamenalo jejich menší charakter.

3.3.4. Pozornost věnovaná Lidicím a Ležákům

Prezentace Lidic a Ležáků může být vysvětlena také prostřednictvím prostoru a míry pozornosti, která je jim poskytnuta. Původní předpoklad, že texty většího rázu budou

¹³⁷ Manifest příslušníků čs. odboje, in: *Hlas revoluce*, 28.6.1968, č. 13, s. 1, 6.

publikovány především v letech kulatých a půlkulatých výročí, se nepotvrdil. Nejdelší článek o Lidicích se objevil v roce 1951 na 9. straně vydání (cca 14500 znaků) a naopak nejkratší článek byl publikován v roce 1965 na titulní straně (cca 450 znaků). Texty o lidických pietních vzpomínkách měly nejčastěji „střední“ rozsah. Nejdelší článek o Ležákách se vyskytl v roce 1950 na straně č. 3 (cca 11 000 znaků) a nejkratší článek byl otištěn v roce 1957 na titulní straně (cca 500 znaků). U Ležáků byla nejčastěji zaznamenána „malá“ velikost článků.

Celkový počet znaků všech uveřejněných článků o Lidicích se pohybuje kolem 240 000 znaků. U Ležáků kolem 110 000 znaků. Průměrná velikost jednoho článku (bez ohledu na počet zveřejněných článků během definovaných sedmi dekad) je u lidických pietních shromáždění cca 3500 znaků a u ležáckých cca 1500 znaků. Vezmeme-li v potaz pouze léta, v nichž byly články zveřejněny, pak článek o lidické pietě má průměrně 5200 znaků (tedy „střední“ velikost) a článek vztahující se k Ležákům 2800 znaků (tedy „malý“ rozsah). Lidicím je tedy i v tomto ohledu věnováno více prostoru, což dále utvrzuje předpoklad o jejich „nadřazenosti“.

3.3.5. Titulky článků

Titulky jednotlivých článků jsou rozhodujícím prvkem k tomu, aby si čtenář přečetl článek, ke kterému odkazují. Závisí tedy na kreativitě autora a jeho schopnosti zaujmout příjemce sdělení. Titulek by měl být výstižným a poutavým shrnutím celého článku. Pojem „Lidice“ je sám o sobě zvučnější než pojem „Ležáky“, a to nejen v tuzemském prostředí, ale i v zahraničí. To se promítlo také do jednotlivých titulků uveřejněných článků. Analýza poukázala na převahu titulků, v nichž je obsažen pojem „Lidice“ – a od něj odvozené výrazy (91 %), nad titulky, které zahrnují pojem „Ležáky“ (76 %). Dále lze vyvodit, že názvy článků o ležáckých pietních shromáždění měly mnohem prostší a snáze přehlednější názvy oproti výrazným lidickým titulcům, což do jisté míry souviselo i se snahou redaktorů upozornit především na velkolepější shromáždění v Lidicích.

Titulky se po celých sedmdesát let konstruovaly dle vývoje označení pro „piety“ v dané době, které bylo doplněno názvem obce, v níž se pietní shromáždění konalo. V roce 1946 se tak například objevil článek „Nezapomeneme. Národní pouť v Lidicích“, článek v roce 1954 nesl titulek „Mírová manifestace v Ležákách“, v roce 2003 byl článek nazván jako „Lidická pieta“. Ačkoliv se tyto typy titulků objevovaly nejčastěji, tak řada dalších

(případně v kombinaci s těmito) po celých sedmdesát let apelovala na čtenáře hesly, jejichž prostřednictvím je nutila k zamyšlení a burcovala k naději, že Lidice a Ležáky nebudou zapomenuty. Titulek článku z roku 1963 nesl název „Nezapomeneme na hrdiny z Ležáků!“, z roku 1977 „Lidická tragédie stále varuje“, z roku 1982 „Ve jménu života“, z roku 2010 „Když ticho bolí. Od vypálení Lidic uplynulo 68 let“. Monotematicnost titulků se změnila především v polovině 90. let, kdy došlo k jejich ozvláštňení tím, že se v nich začaly hojně využívat citace části projevů, které na pietních aktech zazněly. Jednalo se především o projevy významných politiků, kteří byli přítomni v Lidicích. Snaha o ozvláštňení, tím ti větší pravděpodobnost upoutání čtenářovy pozornosti, však nemusela být jediným rozhodujícím motivem. Důvodů, které k tomu autory vedly, mohlo být hned několik. Mohlo se jednat o snahu co nejvíce se odlišit (a tím také oprostít) od předlistopadového období Hlasu revoluce, kdy se objevovaly téměř identické, politicky motivované pojmy. Zároveň se mohlo jednat o cíl zavděčit se současné politice. Mnozí z nich v redakci působili již před rokem 1989, měli své vžitě návyky a snaha oprostít se od předešlého období mohla pramenit z celkové snahy oprostít se od „starého“ ČSSPB a dát najevo, že ČSBS vykročil novou cestou a zcela se distancuje od svého „předchůdce“. Podíváme-li se například na jejich aktuální webovou prezentaci,¹³⁸ tak zjistíme, že veškerá kontinuita s ČSSPB je zamlčena. Domnívám se tedy, že ČSBS se potýká se značným problémem ve vyrovnání se s vlastní minulostí. Do jisté míry by to mohlo být i způsobeno tím, že řada z nich měla určité místo v komunistické společnosti. Nové nezaújaté vedení by mezi odbojáře mohlo vnést naději k novému směřování.

3.3.6. Lidické a ležácké fotografie jako nedílná součást textu

Dále bylo zdokumentováno užívání kombinace textu a fotografie, které bylo velice časté. Z toho lze vyvozovat, že redakce se snažila velice často ozvláštňit obsah, k čemuž systematicky využívala obrazovou přílohu. Přesto byl důraz kladen především na textovou stránku. Analýza ukázala, že kombinace textu s fotografií byla využívána častěji u rozsáhlejších příspěvků. Většina publikovaných příspěvků o Lidicích a Ležákách obsahovala alespoň jednu fotografii. Podíl jednotek s fotografickým materiálem představuje u Lidic 85 % publikovaných příspěvků a u Ležáků 50 % zveřejněných článků. Výskyt jednotek s více než jednou přiřazenou fotografií byl před rokem 1989 poměrně ojedinělý.

¹³⁸ Český svaz bojovníků za svobodu, [online], [cit. 26. 12. 2017]. Dostupné z: <http://www.zasvobodu.cz/>.

V případě Lidic i Ležáků se kombinace textu s více než jednou fotografií vyskytla před rokem 1989 celkem čtyřikrát.¹³⁹ Zároveň je nutné vzít v potaz skutečnost, že celkový počet textů z ležáckých piet byl menší.

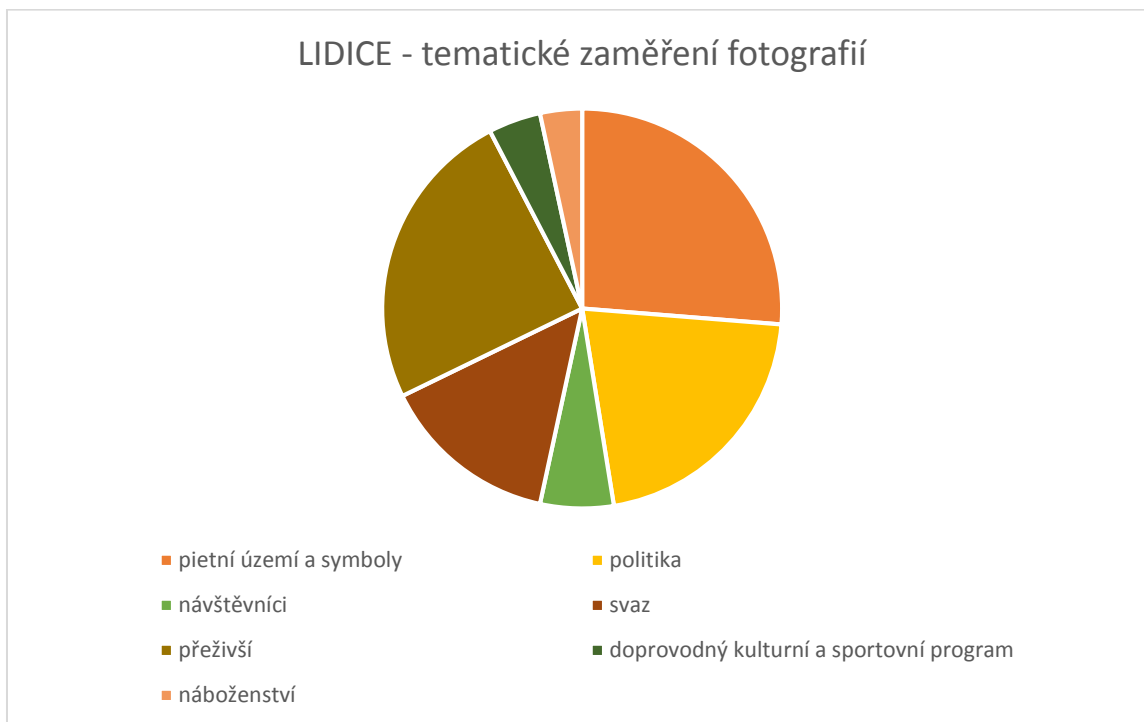
V devadesátých letech došlo ke změně v publikování fotografického materiálu, což souvisí i s celkovou změnou podoby tisku v této době. Běžně se začaly objevovat články z lidických a ležáckých piet doplněné hned několika fotografiemi – nejprve sporadicky a nesystematicky, od přelomu milénia se celkem běžně objevují texty, k nimž je přičleněno až sedm fotografií (nikoliv na úkor textu). Také po roce 1989 Ležáky zůstávají co do počtu fotografií pozadu, protože *Národní osvobození* publikuje mnohem větší počet fotografií v souvislosti v lidickými pietami. Jejich celkový počet je ovlivněn především „důležitostí“ přítomných politiků, kteří jsou nejčastěji na fotografiích zobrazováni. O vybraných tématech, které jsou na fotografiích nejčastěji znázorňovány, pojedná již následující kapitola.

3.3.6.1. Tematické zaměření fotografií

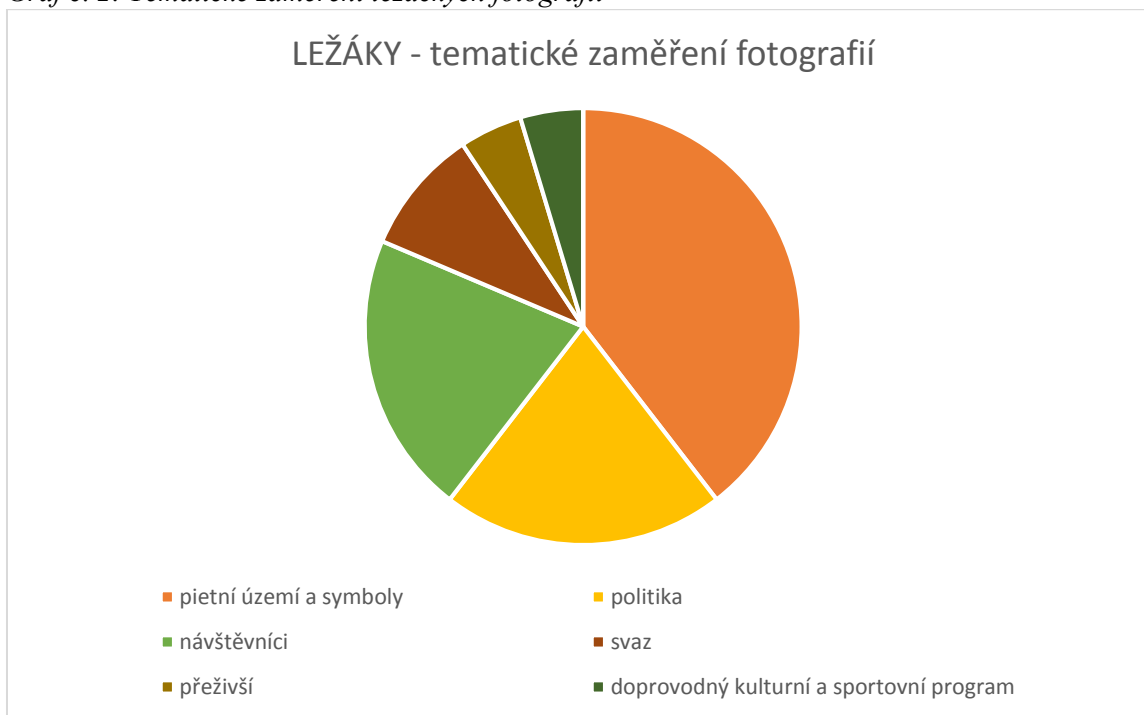
U článků, vztahujících se k lidickým pietám, bylo zaznamenáno celkem 39 fotografií. K článkům, pojednávajícím o pietních shromážděních v Ležákách, bylo přiřazeno celkem 20 fotografií. Nejčastější témata, která se do fotografií z obou obcí promítla, byla: pietní území a jejich konkrétní prvky; politika; přeživší obyvatelé; ČSBS (a jeho předchůdci). Dalšími náměty, které byly zastoupeny v menší míře, byli: návštěvníci pietních vzpomínek; náboženství; doprovodný kulturní a sportovní program. O konkrétnějším poměru tematických celků, které uveřejněné fotografie u lidických i ležáckých piet obsahovaly, vypovídají následující grafy:

¹³⁹ V případě Ležáků v letech 1950, 1951, 1970, 1977. U Lidic v letech 1951, 1962, 1970, 1982.

Graf č. 1 Tematické zaměření lidických fotografií

Graf č. 2: Tematické zaměření ležáckých fotografií

V této části přiblížím vybraná témata, která se pro fotografie (i samotné texty článků) stala charakteristická.

Pietní území Lidic a Ležáků

Zatímco pietní akty, které se konají jednou ročně, jsou jednorázovým připomenutím lidické a ležácké tragédie, jejich pietní území tyto události připomínají v podstatě po celý rok. Pietní území obou obcí (spolu s jejich konkrétními prvky) se stala nejčastějším námětem fotografií v analyzovaných odbojářských periodikách. Tyto fotografie byly doprovodem pro články *Národního osvobození* i *Hlasu revoluce* o lidických i ležáckých pietách po celých sedm desetiletí, a to v rovnoměrném zastoupení – bez významnějších časových výkyvů (absencí). Pominu-li, že tento motiv se musel alespoň částečně promítnout do každé uveřejněné fotografie, která byla pořízena během pietní vzpomínky, tak i přesto bylo publikováno velké množství těch, pro něž se pietní území stalo primárním námětem. V drtivé většině případů se jednalo o konkrétní prvky a pomníky.

V případě Ležáků však několikrát došlo k zachycení širšího záběru,¹⁴⁰ který ukázal pohled do dále, znázorňující kombinaci přirozeného rázu tamější kopcovité krajiny a uměle vytvořených žulových prvků, jež se staly základem pro koncepci pietního území. Takové fotografie si pravděpodobně kladly za cíl znázornit dvě odlišné, a přesto se doplňující vlastnosti, a sice krásu (přírody) a tragičnost (obce). Surovost znázornily i další fotografie, které se v souvislosti s Ležáky objevily. Jednalo se o reprodukce starých fotografií zachycujících ohořelé domy a pustou ležáckou obec po jejím vypálení. Takové fotografie se samy o sobě staly jedinečným důkazem a symbolem válečných hrůz. Podobné typy fotografií byly pořízeny i v Lidicích, ale v souvislosti s lidickými pietami se v *Hlasu revoluce* ani *Národním osvobození* neobjevily. Domnívám se, že důvod by mohl spočívat v odlišných podmínkách jejich vzniku. Dochované fotografie z Lidic, a dokonce i filmové záznamy, byly pořízeny cíleně německými profesionálními fotografy a filmaři, které si gestapo přizvalo přímo k „akci“. Původci ležáckých fotografií byli civilisté, kteří k jejich zhotovení riskovali i vlastní životy. Tyto fotografie byly pořízeny spíše z potřeby zachytit výjimečnost situace a zaznamenat svědectví, nikoliv z důvodu veřejné prezentace.

¹⁴⁰ Mírová manifestace v Ležákách, in: *Hlas revoluce*, 27.6.1951, č. 26, s. 8.

Ústředním prvkem lidického pietního území je bezesporu hrob lidických mužů,¹⁴¹ jemuž již od konce války dominuje dřevěný kříž s trnovou korunou z ostnatého drátu jako symbol mučednictví. Na tomto místě od roku 1945 probíhá pietní akt a kladení věnců, což zapříčinilo, že se tento námět stal nejčastěji zobrazovaným prvkem lidického pietního území. Hrob (těla mrtvých lidických mužů) svým způsobem celou lidickou tragédii zhmotňuje a odkazuje tak na fyzickou stránku života i smrti. Symbolická vzpomínka přímo u hrobu dodává celé události pietnější rozměr a odkazuje na pomyslnou fyzickou přítomnost obyvatel. Podobný cíl mají i tyto fotografie.

Naopak v Ležákách se podobné „centrální“ místo nenachází,¹⁴² proto se pozornost fotografií zaměřila na několik dalších prvků ležáckého pietního území. Domnívám se, že určitým druhem připodobnění k hrobu lidických mužů se staly tzv. ležácké hrobodomy. Jedná se o žulové¹⁴³ monolity s průsekem ve tvaru kříže, které stojí na místech původních ležáckých domů¹⁴⁴ a jsou ohraničeny žulovými obrubníky, jež kopírují jejich původní základy. Tyto hrobodomy představují nejpočetněji zastoupený motiv ležáckého pietního území. Podobně jako hrob lidických mužů, i ony odkazují k fyzické přítomnosti obyvatel, zde však ve funkci kamenné metafory. Od devadesátých let jsou smuteční věnce mimo jiné kladeny i na tato místa a stojí u nich čestná stráž (stejně jako u hrobu lidických mužů).

Ležácké pietní území nenabízí žádné konkrétní monumenty, které přímo zhmotňují tamější obyvatele. S pohledem na celkový ráz oblasti se domnívám, že se jedná o cíl projektantů, kteří chtěli nechat veškerou představivost na samotném návštěvníkovi. Oproti tomu lidické sousoší Pomník dětským obětem války, zpodobňuje nejen konkrétní tváře lidických zavražděných dětí, ale zároveň na sebe bere roli symbolu všech dětských utrpení. I proto je dosud hojně užívaným motivem, protože symboly dětí jako obětí vyvolávají hlubší pocit zármutku než smutné osudy dospělých.

¹⁴¹ Tento hrob byl ještě během války několikrát překryt zeminou, neboť se terén v tomto prostoru začal propadat. Nalezení tohoto místa bylo důsledkem dobrého pozorování zbarvení zeminy na osetém poli, které se zde nacházelo. První květiny se zde objevily již v květnu 1945. V roce 1947 provedla Společnost pro obnovu Lidic sondu k hrobu, aby bylo možné zjistit přesnější rozměry a následně hrob pietně upravit. Viz. KYNCL, Vojtěch, Lidice. Zrození symbolu, s. 484-485.

¹⁴² Část popela, kterou se podařilo ukrýt zaměstnancům pardubického gestapa, je v Ležákách přítomna, ale nachází se uvnitř budovy muzea.

¹⁴³ Žula se stala hlavním prvkem při vytváření ležáckého pietního území. Tento materiál odkazuje k hornině, která se stala obživou pro řadu ležáckých mužů, kteří pracovali v blízkém žulovém lomu. V řadě poválečných publikací je žula přirovnávána k charakteru tamějších lidí (drsná, pevná, ryzí).

¹⁴⁴ Lidé po válce kladli v Lidicích květiny k hrobu lidických mužů. V Ležákách se květiny objevily právě na místech, kde stávala původní stavení (spolu s jejich fotografiemi a naznačenými náhrobky z kamenů). Viz. DOLEŽALOVÁ ml., Jarmila a kol., Křížovatky času – Ležáky v datech, Včelákov 2007, s. 97.

V obou místech se také nacházejí prvky, které byly instalovány ihned po skončení války; na ty se fotografie taktéž zaměřily. Jedná se o menší památníky, jež měly do budoucna připomínat tato místa a jejich oběti. Zatímco v Ležákách byl žulový pomník odhalen až během první vzpomínkové akce dne 24. června 1945 předsedou MNV v Chrudimi,¹⁴⁵ v Lidicích k jeho odhalení došlo již týden před plánovanou první tryznou, tedy 3. června 1945. Zásahu na jeho existenci měli vojáci Rudé armády, kteří jej slavnostně odhalili u hromadného hrobu lidických mužů. Do podoby obou památníků se významně promítli i jejich původci. Lidický pomník nese rusko-český nápis: „Lidickým občanům – obětem německo-fašistických okupantů od rudoarmějců, seržantů a důstojníků jednotky hrdiny Sovětského svazu plukovníka Pankova.“¹⁴⁶ Rudoarmějští vojáci neopomněli v jeho posláním sami sebe jako osvoboditele této oblasti a svůj tehdejší i budoucí význam ještě umocnili ruským nápisem, který předchází českému. Do jisté míry celý monument působí tak, že jeho primárním cílem je připomenout hrdinnou armádu Sovětského svazu, která se zasloužila o porážku nacismu a osvobození podrobených oblastí, nikoliv Lidice a jejich obyvatelstvo. Tím, že byl památník vztyčen v ústřední oblasti, u hrobu lidických mužů, se stal „středem“ budoucího pietního území a neoddelitelnou součástí místa, kam se každoročně kladou věnce na památku zavražděných. Oproti tomu ležácký monument má mnohem prostší označení – „Ležáky 24. 6. 1942“, přičemž strohý název ve své podstatě budí větší respekt, podněcuje k hlubšímu zamyšlení a působí pokorněji pro místo s tak tragickou minulostí.

Politika

Téma politiky vždy prostupovalo napříč pietními vzpomínkami v Lidicích i Ležákách; tím se v obrovské míře promítlo i do obou periodik. Redakce se snažila ukazovat významnou roli politiků, kteří drží moc pevně ve svých rukou. Velice často přinášela rozsáhlejší fotografický materiál, na němž byli zachyceni významní tuzemští i zahraniční politikové, často při svém projevu. Pokud se někdo z významnějších hostů účastnil pietní vzpomínky, nechybělo zobrazení jeho samotného, ale i uveřejnění či parafrázování (části) proslovu, který z jeho úst zazněl. Tak byl například v roce 1970 znázorněn československý prezident Ludvík Svoboda, který jako jediný z prezidentů Ležáky před rokem 1989 navštívil. Ve svém uveřejněném projevu mimo jiné řekl: „stalo se především symbolem odporu proti fašismu a hrdinství čestných vlastenců (...). Pročítáme-li dnes, s odstupem 28 let, radiogramy, které byly

¹⁴⁵ PETR TYL, Josef, Ležáky, Praha 1946, s. 28.

¹⁴⁶ STEHLÍK, Eduard, Lidice. Příběh české vsi, Praha 2004, s. 116.

odesílány vysílačkou ze zdejšího lomu, vidíme, jak široké byly zdroje informací a jak cenné byly pro boj s hitlerovským Německem.¹⁴⁷ Jeho slova, kterými vyjádřil obdiv a uznal zásluhy západního odboje, byla dosud nevídaným jevem. Role ležáckých obyvatel spolupracujících s parašutisty nebo uznání západního zahraničního odboje byly po celých 40 let komunistického režimu zamlčovány, případně zostouzená, témata.

Politická témata se stala neoddelitelnou součástí pietních vzpomínek již v roce 1945. Od té doby se v obou obcích vystřídala řada řečníků z řad domácích i zahraničních politiků. Styl jejich projevů se však nezměnil. Rozdíl panuje pouze v tom, že každý řečník přinesl fráze charakteristické pro dobu, v níž vznikly. V roce 1946 to například bylo: „Ke skládání účtů patří, že pokračujeme neúchylně ve stěhování Němců z republiky.“¹⁴⁸ Pro léta 1948–1989 se stala typická hesla o budování, zachování míru a odsouzení západních imperialistů jako například „při památce z Ležák žalujeme pak před světem na západnické imperialisty (...). Zkušenosti nás nabádají, abychom se ještě více semkli na obranu míru, abychom ještě více urychlili své úsilí za socialistickou výstavbu naší země.“¹⁴⁹ V posledních letech můžeme zaslechnout slova jako: „po ulicích některých našich měst se houfují tlupy holých lebek, vyřvávající hesla nápadně podobná heslům nacistickým.“¹⁵⁰

Zabývat se politickými projevy, které byly na obou místech řečeny, je hodno dalšího rozsáhlého výzkumu. Za pozornost by bezpochyby stálo komparovat uveřejněné části proslavů v periodikách s jejich úplnými zněními, aby bylo zřejmé, jaké náměty redakce cíleně vybrala (s ohledem na dobu). V tomto směru spatřuji prostor pro další případný výzkum.

Náboženství

Náboženství hraje v souvislosti s oběma obcemi významnou roli – nejen ve spojení s dřívějšími obyvateli, pro jejichž většinu se stalo každodenní součástí jejich životů, ale také ve spojitosti s „dalším životem“ obou obcí. V poválečném období se stalo určitou formou útěchy pro řadu obyvatel, lidé k němu upírali své mysli s vidinou konečné spravedlnosti a naděje na nový, lepší život. I proto křesťanství symbolicky vstoupilo do obou obcí, a to ihned po ukončení války.

Náboženské motivy lze hledat přímo v poválečném vytváření pietního území, do něhož se křesťanské symboly v případě obou obcí promítly. Konkrétními případy jsou např.

¹⁴⁷ Odkaz pro dnešek i budoucnost, in: *Hlas revoluce*, 26.6.1970, č. 26, s. 1.

¹⁴⁸ Projev předsedy PNS J. Davida, in: *Národní osvobození*, 12.6.1946, č. 135, s. 2.

¹⁴⁹ Projev A. Hodinové-Spurné, předsedkyně čs. mírového výboru, in: *Hlas revoluce*, 30.6.1950, č. 26-27, s. 2.

¹⁵⁰ Projev Miloše Zemana, in: *Národní osvobození*, 3.7.2013, č. 14, s. 1.

hromadný hrob lidických mužů, nad nímž byl vztyčen dřevěný kříž s trnovou korunou z ostnatého drátu jako atributem mučednictví; ležácký dvanácti metrový dřevěný kříž vztyčený na kopci Zárubka jako symbol novodobé Kalvárie; ležácké žulové hrobodomy s vysekaným motivem kříže, původně zamýšlený projekt kaple¹⁵¹ jako poutního místa na kopci Zárubka atd. Náboženství se promítlo i do samotného konání poválečných pietních vzpomínek, kdy byly slouženy bohoslužby, a na těchto místech se konala řada náboženských setkání.¹⁵²

Ačkoliv poválečné *Národní osvobození* nepřineslo žádné fotografie, které by odkazovaly ke křesťanství (vynecháme-li konkrétní prvky pietního území), tak v jeho článcích nejsou opomenuty náboženské motivy, ani samotná konání církevních ceremonií, které byly s obcemi z výše uvedených důvodů neoddělitelně spjaty: „a nedaleko polní oltář, u něhož dnes dopoledne, v den první národní pouti, sloužil mši kanovník dr. Stašek“.¹⁵³ Náboženské téma se promítlo také do uveřejněných proslovů, které byly v Ležákách a Lidicích řečeny a stavěly utrpení tamějších obyvatel na pomyslnou rovinu utrpení Ježíše Krista: „v době, kdy jsem na Golgathě vzpomínal zakladatele křesťanství, šel můj národ cestou křížovou, cestou utrpení a bolesti (...) ke jménu Golgaty se v představách lidstva připojilo druhé jméno. Znělo jako symbol utrpení nového času a svět si vstípl do paměti druhé jméno – Lidice.“¹⁵⁴

Role křesťanství, které v poválečném světě přineslo tolik potřebnou útěchu, pocit zadostiučinění a do jisté míry i pomohlo k symbolickému uctění (nejen) lidických i ležáckých obětí, s rokem 1948 takřka vymizela. Nepřátelský postoj pounorového režimu vůči církvím a náboženstvím obecně se samozřejmě promítl do podoby pietních shromáždění,¹⁵⁵ a tím i do *Hlasu revoluce*, který náboženství v souvislosti s Lidicemi i Ležáky zcela opomíjel (na druhou stranu na něj ani neútočil).

¹⁵¹ Autorem projektu byl architekt Ladislav Žák, který vypracoval projektovou studii na úpravu pietního území v Ležákách, které mělo kombinovat přírodní a uměle vytvořené prvky. Řada z jeho návrhů, včetně kaple, nebyla pod vlivem proměny politického klimatu v roce 1948 uskutečněna. Viz. Pietní území Ležáky, [online], [cit. 26. 12. 2017]. Dostupné z: <http://www.lezaky-memorial.cz/pamatnik/pietni-uzemi/>.

¹⁵² Existovala i řada dalších náboženských poutí a dalších církevních ceremonií v průběhu roku.

¹⁵³ Ležáky nemohou být obnoveny. První dítě z Ležáků nalezeno, in: *Národní osvobození*, 25.6.1946, č. 145, s. 3.

¹⁵⁴ Golgota palestinská – a naše Lidice. Projev předsedy ÚNS Josefa Davida v Lidicích, in: *Národní osvobození*, 17.6.1947, č. 140, s. 1.

¹⁵⁵ Veškeré církevní ceremonie z průběhu pietních vzpomínek postupně vymizely, ale nikoliv hned v roce 1948, jednalo se o postupný proces. V Lidicích v roce 1949 například ještě sloužil mši duchovní Československé církve husitské. Viz. KYNCL, Vojtěch, Lidice. Zrození symbolu, s. 451.

Nový směr přinesla až sametová revoluce a sloužení bohoslužeb¹⁵⁶ se do programu pietních vzpomínek opět vrátilo. Jejich návrat do programu by mohl být důsledkem snahy odlišit se od podoby piet před rokem 1989, ale také navázat na tradici poválečných národních poutí. Ačkoliv je ráz piety v obou obcích téměř identický, tak církevní představitelé, kteří slouží mši nebo odříkávají modlitby, byli znázorňováni výhradně v souvislosti s Lidicemi, a to hned od počátku devadesátých let. Společný hrob lidických mužů, případně základy kostela sv. Martina v Lidicích, kde je mše v posledních letech pravidelně sloužena, totiž dodávají celé náboženské symbolice větší význam než mše v Ležákách, která je sloužena před muzeem a ve kterých žádný kostel nikdy nestál.¹⁵⁷

Křesťanství se do Lidic významněji promítá i kvůli známé postavě statečného katolického kněze Josefa Štemberka, který dle tradice poskytoval lidickým mužům poslední útěchu před smrtí a odmítl milost, kterou mu nacisté nabídli. Na lidických fotografiích byli zachyceni výhradně vysocí představitelé římskokatolické církve, ačkoliv modlitby pronáší i další z řad protestantských nebo pravoslavných církví. Důvodem je pravděpodobně jejich větší známost v řadách široké veřejnosti, ale také snaha symbolicky vyjádřit, jaké z náboženských vyznání je v dnešní společnosti dominantní. Navíc již samotná účast vysokých římskokatolických duchovních (např. pravidelná vystoupení Dominika Duky) v „proslulejších“ Lidicích znamená pro ně samotné větší perspektivu ke zviditelnění se než jejich případná přítomnost v Ležákách, kde mše slouží především řadoví kněží.

Návštěvníci pietních vzpomínek

Davy přítomných návštěvníků byly nejčastěji reflektovány v období po únoru 1948, a to v poměrném zastoupení u Lidic i Ležáků. Největší množství návštěvníků se v Lidicích a Ležákách objevovalo v době kulatých a půlkulatých výročí.¹⁵⁸ Právě v těchto letech byly často uveřejněny fotografie, na nichž je zachycen dav – proto, aby bylo znázorněno, jak obrovské množství lidí se těchto pietních vzpomínek účastní, a to především s cílem „upevňování jednoty, síly a obrany tábora socialismu, upevňování bratrského přátelství se

¹⁵⁶ Jedná se o ekumenické bohoslužby, přičemž touto formou je pravděpodobně vyjádřeno, že tento odkaz je platný pro všechny, bez ohledu na náboženské vyznání. Odkazuje tak především k dnešním lidem, nikoliv pouze k původním obyvatelům.

¹⁵⁷ Část obyvatel náležela do farnosti v sousedním Včelákově, druhá část do farnosti ve Vrbatově Kostelci. Viz. DOLEŽALOVÁ ml., Jarmila a kol., Osud jménem Ležáky, Včelákov 2016, s. 33-34.

¹⁵⁸ Vůbec největší počet účastníků byl zaznamenán v roce 1945, o čemž bylo zpraveno výše. Přesto se neobjevily fotografie, které by na davy návštěvníků upozornily. Národní osvobození v poválečných letech fotografie nepřinášelo, nebo uveřejnilo takové, které odkazovaly ke konkrétním prvkům pietních území.

Sovětským svazem a zabezpečování míru“.¹⁵⁹ V člancích s takovými fotografiemi zpravidla nechyběly informace o tom, kolik návštěvníků se zúčastnilo, aby byl význam jejich počtu ještě umocněn. Skutečnost, že řada z nich se těchto událostí účastnila povinně nebo byla lákána na prodejní stánky s nedostatkovým zbožím, byla již zamlčena. Účast se stala žádaným potvrzením loajality vůči režimu, a tím celému aktu dodávala legitimizační funkci. Fotografie znázorňovaly rozsáhlé davy, kde nebylo možno blíže rozpoznat konkrétní osoby. Několikrát se také objevily fotografie se záběrem na užší část návštěvníků, jež cíleně zobrazovaly, že těchto shromáždění se účastnili lidé bez rozdílu pohlaví, a především pak věku.

Právě na mládež, která představovala perspektivu a důležitý nástroj při prosazování mocenských zájmů komunistické strany a na jejíž výchově v duchu vládnoucí ideologie se komunisté podíleli, se tyto fotografie zaměřily. Během osmdesátých let, kdy Socialistický svaz mládeže (SSM) dosáhl nejvyššího počtu členů,¹⁶⁰ se tak například objevila momentka mladých pionýrů v Ležákách, kteří sedí u jednoho z hrobodomů a běžně konverzují.¹⁶¹ Námět a situace této fotografie společně znázorňují mládežnickou soudržnost a zodpovědnost, ale jejich probíhající rozmluva se zároveň snaží ukázat, že i přes ponuru oficiální povahu si tato událost drží svůj „všední ráz“.

Opomeneme-li výše uvedená zachycení samotného davu jako celku (či jeho části), dalším častým motivem byli návštěvníci, kteří oddaně poslouchají projev některého z významných politiků. Především v letech 1948–1989 bylo nutné znázornit, jak důležitou roli hrají vyřčené projevy, které se upírají k „pevným základům přátelství a spojenectví se Sovětským svazem, na příslušnost k velké rodině socialistických zemí“¹⁶² a které jsou středem pozornosti všech přítomných občanů.

Například fotografie z roku 1978 zachytila prvního náměstka ministra národní obrany generálplukovníka Vasila Vala při projevu za řečnickým pultem v Ležákách. Pod ním je zachycen dav návštěvníků, který nehybně stojí a naslouchá jeho slovům. Velká část z těchto lidí drží v ruce deštníky, z čehož patrně vyplývá cíl redakce – vyjádřit, že i přes nepřízeň počasí tyto akce navštěvuje obrovské množství lidí, pro které je jejich účast výrazem sounáležitosti. Otázkou však zůstává, jaké sounáležitosti? S ležáckými oběťmi? Odpověď na

¹⁵⁹ Památka Lidic nás zavazuje. Lidická manifestace za mír a proti válce, in: *Hlas revoluce*, 21.6.1962, č. 12, s. 1.

¹⁶⁰ PAVELČÍKOVÁ, Nina, WEBER, David, Organizace mládeže v komunistickém Československu, in: KOCIAN, Jiří (ed.), *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*, s. 3. [online], [cit. 28. 12. 2017]. Dostupné z: http://www.usd.cas.cz/wp-content/uploads/Prirucka48_89.pdf

¹⁶¹ Mírové shromáždění, in: *Hlas revoluce*, 28.6.1986, č. 26, s. 1.

¹⁶² Lidická tragédie stále varuje, in: *Hlas revoluce*, 18.6.1977, č. 24, s. 1.

otázku pravděpodobně lépe vyjadřuje nadpis nad řečnickým pultem, který dominuje celé horní části fotografie: "Jednotně s národy socialistického společenství za další vítězství socialismu a míru ve světě".¹⁶³

Období po roce 1989 znamenalo výrazné snížení počtu návštěvníků v Lidicích i Ležákách (nejen při pietních vzpomínkách). Velké množství účastníků, které bylo do roku 1989 pro tato shromáždění příznačné, bylo bezesporu ovlivněno komunistickým režimem, který se snažil potenciální příchozí nalákat, případně měli účast na těchto akcích jako povinnou. Dosavadní komunistická propaganda, která byla s obcemi (především Lidicemi) neodmyslitelně spojená, stále žila v mysli lidí, což byl další z důvodů, proč tento zájem po roce 1989 upadl. Kvůli malému počtu návštěvníků tedy motiv početného davu příchozích od počátku devadesátých let ustoupil, a to jak z přítomných fotografií, tak i ze samotných textů. Redakce *Národního osvobození* se zaměřila spíše na méně početné a zároveň specifické skupiny návštěvníků – např. na hasiče nebo členy historických klubů v dobových uniformách (Četnická pátrací stanice Pardubice),¹⁶⁴ které naznačily různorodost a atraktivitu návštěvníků, tím i celé akce.

Český svaz bojovníků za svobodu a jeho předchůdci

Členové Českého svazu bojovníků za svobodu (ČSBS) a jeho předchůdců se stali taktéž poměrně častým námětem fotografií a samotných textů článků. Protože tyto organizace stály za existencí *Hlasu revoluce* i *Národního osvobození*, bylo nezbytné, aby redakce tímto způsobem zachytila jejich účast a podala čtenářům důkaz o plnění jejich poslání a úkolů. Analýzou bylo zjištěno, že od počátku devadesátých let, a především pak od roku 2000, početní zastoupení fotografií s tímto námětem rostlo. Důvod nárůstu by mohl být zapříčiněn větším množstvím publikovaných fotografií – tudíž i organizaci jako takové se dostalo větší možnosti, jak na sebe připoutat pozornost.

V průběhu sedmi dekad však byl mezi oběma obcemi zachycen značný rozdíl v přítomnosti fotografií, na nichž jsou představitelé svazu znázorněni – členové svazu (často předsedové při svém projevu) byli ztvárněni především v souvislosti s lidickými pietami. Tento trend se začal promítat zejména od přelomu milénia. Domnívám se, že by to mohl být důsledek toho, že takto znázorněná souvislost s „populárnějšími“ Lidicemi dodává současnému ČSBS pocit větší „popularity“ jeho samotného.

¹⁶³ Mírové manifestace, in: *Hlas revoluce*, 1.7.1978, č. 26, s. 1.

¹⁶⁴ Ležáky 2013, in: *Národní osvobození*, 17.7.2013, č. 15, s. 3.

Další významná odlišnost, a to z hlediska kompozice jednotlivých snímků, panuje mezi fotografiemi před rokem 1989 a po něm. Před rokem 1989 byli představitelé svazu znázorňováni výhradně v kombinaci s vrcholnými politiky, kteří byli na akce přítomni. Tyto společné fotografie v sobě nesou znaky sounáležitosti a propojenosti svazu s tehdejší politikou komunistické strany (vždyť svaz byl významnou složkou Národní fronty, odkud byl i financován). Naopak porevoluční fotografie zachycují členy – předsedy výhradně jako samostatné postavy, bez přítomnosti jiných politiků. To vybízí k domněnce, že cílem takových snímků je ukázat nezávislost současného ČSBS a jeho oproštění se od politiky i od státu. O jaké nezávislosti je však řeč, když současný ČSBS je financován¹⁶⁵ ze státního rozpočtu? Výrazně pozitivní vztahy a vzájemná podpora mezi předsedou ČSBS a prezidentem republiky, kteří si vzájemně udílejí medaile a podporují se v kampaních, této snaze o oproštění se na věrohodnosti také nepřidává.

Poněkud odlišná zvyklost byla zaznamenána v souvislosti s předchozí předsedkyní Andělou Dvořákovou.¹⁶⁶ Ta byla nejednou zobrazena při své účasti¹⁶⁷ nebo při projevu na pietní vzpomínce, ale často také v kombinaci s některými lidickými, což byl ojedinělý námět (spojení dalších předsedů a přeživších znázorněno nebylo). Objevily se tak fotografie, na nichž je zachycena Anděla Dvořáková, která se vítá s přeživšími podáním ruky¹⁶⁸ nebo sedí po jejich boku v lavici před hrobem lidických mužů.¹⁶⁹ Tyto prvky vnáší do celého sdělení znaky upřímnosti, opravdovosti a její osobní propojenosti s přeživšími. Taková sdělení přináší snahu zachytit to, že předsedkyně nepřišla pouze splnit úkol a vystoupit s projevem, ale na tato místa ji vede skutečný zájem. O tom vypovídají i obsahy jejích proslovů, jejichž části (někdy i celky) byly uveřejněny: „Vám lidickým přeji především mnoho zdraví a spokojenosti. Pevně věřím, že se zde za rok opět v tomto složení a počtu sejdem.“¹⁷⁰

¹⁶⁵ Stanovy Českého svazu bojovníků za svobodu 2016, [online], [cit. 28. 12. 2017]. Dostupné z: <http://files.zasvobodu.cz/2000008101be6f1ce23/Stanovy%20%C4%8CSBS%20-%202016.pdf>

¹⁶⁶ Jako předsedkyně ČSBS působila od roku 2001, kdy vystřídala dosavadního předsedu Jakuba Čermína, do roku 2011. V roce 2009 byla Václavem Klausem vyznamenána Řádem Tomáše Garrigua Masaryka 1. třídy. Viz. Zemřela bojovnice za svobodu Anděla Dvořáková, [online], [cit. 28. 12. 2017]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1244492-zemrela-bojovnice-za-svobodu-andela-dvorakova>

¹⁶⁷ Záběry na Andělu Dvořákovou, jak se uklání před památkou obětí v Lidicích i Ležákách nebo jak předává pamětní medaili ČSBS řediteli Památníku Milouši Červenclovi (zároveň to byla jediná fotografie, na níž byl zachycen některý z ředitelů – ředitelka Památníku). Viz. "A nevinní byli vinni...", in: *Národní osvobození*, 7.7.2006, č. 14, s. 1.

¹⁶⁸ Z oblak jako by "padaly slzy" (Lidice 2007), in: *Národní osvobození*, 4.7.2007, č. 14, s. 1.

¹⁶⁹ My, kteří nezapomínáme, a s námi Lidičtí, in: *Národní osvobození*, 2.7.2009, č. 14, s. 1.

¹⁷⁰ Z oblak jako by "padaly slzy" (Lidice 2007), in: *Národní osvobození*, 4.7.2007, č. 14, s. 1.

Přeživší

Přeživší obyvatelé jsou ve své podstatě ojedinělým živým zhmotněním lidické a ležácké tragédie. Kvůli jejich spojitosti s těmito místy a jejich traumatickým prožitkům, jejichž neustálé připomínání varuje před podobnými událostmi, jim byla/je soustavně věnována pozornost, a to i v odbojářských periodikách.

V námětu přeživších obyvatel byl mezi Lidicemi a Ležáky zaznamenán nejmarkantnější rozdíl ze všech přítomných témat. Konkrétně z hlediska odlišné pozornosti a míry, které byly po celých sedmdesát let lidickým a ležáckým věnovány. Přeživší ležácké dívky Marie a Jarmila stály po celá léta v pozadí nejen lidických, ale domnívám se, že i v ústraní celého příběhu Ležáků. Některé pravděpodobné důvody, proč byly obě sestry komunistickým režimem opomenuty, byly nastíněny výše. Většího prostoru se jim však nedostalo ani po roce 1989, a to jak z hlediska obsahového zaměření článků, tak obrazové přílohy. Jejich dnešní „anonymita“ by mohla být pouhým pokračováním minulého trendu, kdy obě sestry žily prakticky mimo veřejné dění. Lidičtí byli od devadesátých let na fotografiích zobrazováni primárně před hrobem lidických mužů během piety, a to by mohl být i důvod k tomu, proč byly ležácké děti při pietách opomíjeny, protože takové místo Ležáky nemají.

Ačkoliv jsou obě sestry pravidelnými návštěvnicemi pietních vzpomínek v Ležákách, za celou dobu se vyskytly pouze tři fotografie, na nichž byly zachyceny. První z nich byla publikována až v roce 2004¹⁷¹ a znázornila obě sestry v doprovodu strýce při pietní vzpomínce (to byla zároveň jediná společná fotografie obou sester). Další dvě se objevily o jedenáct let později.¹⁷² První zobrazovala pouze jednu ze sester (Marii) a druhá z nich přinesla společný pohled na Marii a lidické, kteří se pietního aktu v Ležákách účastnili. Redakce periodika tímto způsobem vyjádřila vzájemný vztah a propojení mezi lidickými a ležáckými oběťmi.

Úloha, kterou přeživší ve společnosti (i v rámci propagandy) zastávaly, byla nastíněna výše. Role lidických žen se stala prakticky „povoláním“, a to z hlediska politického i kulturně-historického. I proto byly v období po únoru 1948 lidické ženy středem pozornosti na pietních vzpomínkách. Jejich nezastupitelná role, která jim umožňovala rok, co rok promlouvat k přítomné veřejnosti „ve jménu zachování míru“, byla ilustrována také v *Hlasu revoluce*. V drtivé většině článků nechyběla sdělení o lidických ženách, které byly na pietním shromáždění přítomny, byla otištěna provolání lidických žen (případně jejich části).

¹⁷¹ Ležáky 2004, in: *Národní osvobození*, 15.7.2004, č. 15, s. 7.

¹⁷² Před 73 lety byla vypálena osada Ležáky. U pomníku "Kniha", in: *Národní osvobození*, 22.7.2015, č. 15, s. 3.

Zajímavé je, že v člancích byly ženy prezentovány jako úderné řečnice a bojovnice, které mimo jiné útočí na aktuální válečné konflikty, jež západní mocnosti svádějí. Jejich vlastní traumatické prožitky z dob války byly přetvořeny ke kritice Západu a touze po zachování míru. „My, lidické ženy, poznaly jsme z vlastních zkušeností, co to je ztratit otce, manžely, děti a krovy nad hlavou. Voláme proto k celému světu: Nezapomeňte na Lidice, jejichž zničení se stalo symbolem krvežíznivosti fašismu. Uvědomte si, že váleční paliči chystají mírumilovnému lidstvu tisíce nových Lidic.“¹⁷³

Oproti tomu fotografie prezentovaly lidické ženy především jako pokleslé a ztrápené bytosti, nejčastěji před hrobem svých mužů. V tomto se promítla jejich „dvojakost“ – na jedné straně neúprosné a nesmlouvavé bojovnice za mír, na druhé straně sklíčené oběti. Obě role se do jisté míry vzájemně prolínají a každá z nich je příčinou (i důsledkem) té druhé. Zároveň byly představeny jako uvědomělé občanky, které společnou prací budují (nejen) společné prostory nové obce. Např. v roce 1957 se objevila fotografie, která sice odkazovala k článku o pietním shromáždění, ale znázorňovala lidické ženy při stavbě kulturního domu. Část jejich provolání („Spojme se všichni v boji za mír! Uhájení míru je možné, je v našich rukou! Do boje za mír!“¹⁷⁴), které při pietním shromáždění zaznělo, naznačilo, že v rukou lidu je nejen uhájení míru, ale i budování státu. Budovatelské plány nového režimu se tedy pomyslně promítly také tímto způsobem.

Po roce 1989 se změnila role těchto obětí, jejich přítomnost se na pietních vzpomínkách omezila na zúčastněné pozorování. I to by mohl být jeden z důvodů, proč jim již není v samotných člancích věnováno tolik prostoru. Jednotlivá vydání se spíše uchylují k pouhým konstatováním o přítomnosti lidických, řada z nich je však zcela opomíjí (na úkor informací o tom, jaké politické delegace se zúčastnily a jaké proslovy byly řečeny). Tato netečnost vůči obětem se projevila i v řadě projevů, kdy v jejich úvodech řečníci pozdravili nejprve politické představitele a až následně oslovili lidické. Jejich přítomnost na těchto pietách byla po roce 1989 znázorněna především obrazovou formou. Nejčastěji byly zaznamenány záběry na pozůstalé sedící před hrobem lidických mužů. To, že význam lidických do jisté míry ustoupil do pozadí, může být ovlivněno i skutečností, že současnou většinu z nich tvoří lidické děti,¹⁷⁵ které osudný rok 1942 pamatují jen z dětských vzpomínek. I přesto, a možná právě proto, jsou ale nedělitelnou součástí celé tragédie.

¹⁷³ Poselství lidických žen, in: *Hlas revoluce*, 13.6.1951, č. 24, s. 9.

¹⁷⁴ Do celého světa zazněl hlas Terezína, Lidic a Ležáků, in: *Hlas revoluce*, 1.7.1957, č. 7, s. 1.

¹⁷⁵ V současné době žijí již pouze dvě lidické ženy – sestry Miloslava Kalibová a Jaroslava Skleničková.

ZÁVĚR

Cílem práce bylo podat obraz o tom, jak bylo vzpomínáno na obce Lidice a Ležáky, jejichž společný osud se naplnil v roce 1942, kdy byly zničeny nacisty a většina jejich obyvatel zavražděna. Práce postihovala široké časové období od konce války do současnosti a zaměřila se na obraz těchto obcí v odbojářských periodikách *Hlas Revoluce* a *Národní osvobození*. Jejich tematické zaměření souviselo primárně s československým odbojem a za jejich vznikem stály největší odbojové organizace své doby, jejichž cílem bylo mimo jiné připomínat tradici odboje a jeho význam. Odboj se do obou obcí promítl, ačkoliv do Lidic pouze pomyslně v postavách Josefa Horáka a Josefa Stříbrného, kteří sloužili jako letci u britského Royal Air Force. V Ležákách odboj existoval i v rovině praktické, protože tamější obyvatelé byli spolupracovníky parašutistů. Nezpochybnitelným faktem je skutečnost, že obě obce se staly odplatou za smrt říšského protektora Reinharda Heydricha, na jehož smrti nesl odboj významnou roli. Také to jsou důvody, proč obě periodika ve velké míře obě obce reflektovala, a tím mi dala možnost komplexnějšího výzkumu. Provedená analýza těchto periodik se zúžila na konkrétní články, které retrospektivně mapovaly pietní vzpomínky na obou místech.

Čeští historici Eduard Stehlík a Vojtěch Kyncl nejednou přišli s domněnkou, že Ležáky se nachází v lidickém stínu. Tento názor jsem zastávala i já a ve své práci jsem se pokusila nastínit, zda tomu tak opravdu je (a vždy bylo) a toto tvrzení podložit konkrétními výsledky mého výzkumu. Zároveň jsem se snažila nastínit, jak bylo na tyto obce v uplynulých desetiletích vzpomínáno.

Obě obce se staly v průběhu desetiletí často reflektovaným tématem. Období pražského jara a sametové revoluce, která znamenala pro československé poválečné dějiny zásadní milníky, však přinesla změnu ve vzpomínání na obě zmíněné obce. Jejich osudy byly najednou opomíjeny. Možná to souviselo se snahou upozornit, že je potřeba obracet se k perspektivnější budoucnosti, která se v těchto obdobích stala pro mnoho obyvatel nadějí na změnu, a zároveň upozadovat tragické okamžiky naší minulosti. Do jisté míry to souviselo i se snahou oprostít se od dosavadních trendů (připomínání obou obcí), a tím i od dosavadního politického vývoje. Vzpomínám na obě místa však po celá desetiletí dominovala téměř totožná témata, avšak s různým pojetím, které se odvíjelo od odlišných politických režimů. V první řadě se jednalo o téma politické, které ve své podstatě ovlivňovalo i další náměty (přeživší, náboženství, návštěvníci pietních vzpomínek atd.).

Na Lidice a Ležáky bylo po celých sedm desetiletí vzpomínáno především nerovnoměrně (o tom vypovídá již množství dostupných literárních prací a dalších zdrojů, které pro oba náměty vznikly). Období poválečné bylo natolik krátké, že se nedá skutečně hovořit o rovnoměrné či odlišné pozornosti, která byla oběma obcím věnována. Nástup komunistického režimu zapříčinil skutečně největší odlišnosti v pojetí obou obcí. Ve značné míře je to ovlivněno samotnými okolnostmi a příčinami zničení obou obcí. Větší Lidice posloužily svou neviností jako největší oběť, na které bylo možné doložit samu tragičnost celé události. Ležáky, které byly přímo spojeny se zahraničním západním odbojem, který se stal (podobně jako všechno související se Západem) nepřitelem komunistického režimu, byly pasovány do podobné role, ale další souvislosti byly již zamlčeny. Největším živým zhmotněním této odlišnosti byli jejich přeživší obyvatelé. Dav lidických žen, které stály v popředí veřejného zájmu a svou angažovaností dodávaly legitimitu komunistické moci, byl v obrovské míře upřednostňován před nepočetnou skupinou dvou ležáckých děvčat. Velkolepá výstavba nové lidické obce, do které mohl stát promítnout prvky svého budovatelské plánu, byla názornějším příkladem než stavba dvou domků pro ležácké sestry, které byly opomenuty. Ani období po roce 1989 nepřineslo výraznější změnu v odlišném vzpomínání na Lidice a Ležáky. Tento trend, kdy byly stále Ležáky ve stínu Lidic (ale než již v takové míře), je dle mého názoru pouze dozníváním předchozích desetiletí. Z výzkumu vyplynulo, že z hlediska vzpomínání na obě obce jsou právě tito přeživší po celou dobu kritériem k odlišné míře vzpomínání na Lidice a Ležáky.

Závěrem mohu snad pouze konstatovat, že se domnívám, že s přibývajícím časovým odstupem od roku 1989 (do něhož existovala pouze interpretace těchto tragédií pod vlivem ideologie, která mezi obě místa vnesla tolik odlišností) se bude zároveň zmenšovat odlišná míra pozornosti, která bude oběma místům věnována. Usuzuji, že již v poslední době Ležáky skutečně povystoupily z lidického stínu, který je po desetiletí zakrýval. Těší mě, že významní hosté již navštěvují také Ležáky. Těší mě, že ležácký památník již nabízí řadu vzdělávacích a kulturních programů. Těší mě, že i v hlavních zpravodajských relacích se již začaly objevovat reportáže, které odkazují k nenápadnému místu nedaleko Chrudimi, jehož osud byl stejně krutý jako osud známé středočeské vesnice poblíž Kladna (do jisté míry ještě krutější, když zde byly povražděny také ženy).

Ať doby minulé přinesly jakékoliv odlišnosti v pojetí Lidic a Ležáků, podstatné je, abychom do budoucna měli na paměti, že není rozdíl mezi Lidicemi a Ležáky z hlediska jejich významu. Ani z hlediska významu jejich obětí. Byli to stejně obyčejní lidé

s pozitivními i negativními vlastnostmi, prožívali stejné strasti a potěšení, žili podobné životy. Úplným závěrem bych chtěla zmínit slova lidické ženy Anny Hroníkové, která při první poválečné tryzně v Ležákách pronesla: „Lidice a Ležáky jsou dvě slova, jeden pojem.“

POUŽITÉ ZDROJE

Literatura

- BEDNAŘÍK, Petr, JIRÁK, Jan, KÖPPLOVÁ, Barbara, Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti, České Budějovice 2011.
- BLAŽEK, Petr, Československé oficiální mírové hnutí, in: KOCIAN, Jiří (ed.), *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*, [online], [cit. 29. 11. 2017]. Dostupné z: http://www.usd.cas.cz/wp-content/uploads/Prirucka48_89.pdf
- BURTON, Greame, JIRÁK, Jan, Úvod do studia médií, Brno 2003.
- DISMAN, Miroslav, Jak se vyrábí sociologická znalost, Praha 1993.
- DOLEŽALOVÁ ml., Jarmila a kol., Křižovatky času – Ležáky v datech, Včelákov 2007.
- DOLEŽALOVÁ ml., Jarmila a kol., Osud jménem Ležáky, Včelákov 2016.
- HENDL, Jan, Kvalitativní výzkum, Praha 2008.
- JAKUBOWICZ, Karol, SÜKÖSD, Miklós, Twelve concepts regarding media system evolution and democratization in post-communist societies, In: *JAKUBOWICZ, Karol, SÜKÖSD, Miklós (ed.), Finding the right place on the map. Central and eastern european media change in a global perspective.* Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=quATuRavYgoC&printsec=frontcover&dq=Finding+the+Right+Place+on+the+Map&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwi8hq3--qjYAhUL16QKHTwdAZoQ6AEIJzAA#v=onepage&q=Finding%20the%20Right%20Place%20on%20the%20Map&f=false>
- KONČELÍK, Jakub, TRAMPOTA, Tomáš, Rudé právo v kontextu reformy konce 60. let. Metodické poznámky ke kvantitativní analýze, s. 22. [online], [cit. 27. 12. 2017]. Dostupné z: http://publication.fsv.cuni.cz/attachments/164_008_Koncelik_trampota.pdf
- KYNCL, Vojtěch, Lidice. Zrození symbolu, Praha 2015.
- POHORECKÝ, Vladimír, Život a dílo novináře Václava Chába, *Diplomová práce*, FSV UK, Praha 2010.
- MOULIS, Miloslav, Odbojáři a jejich Svaz v letech 1945-1992, in: *Národ se ubránil 1939-1945*, Praha 1995.
- MÜCKE, Pavel, Rámce paměti druhé světové války v českých zemích. Vzpomínkové práce vojáků druhého čs. zahraničního odboje, Praha 2013.
- PAVELČÍKOVÁ, Nina, WEBER, David, Organizace mládeže v komunistickém Československu, in: KOCIAN, Jiří (ed.), *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*, s. 3. [online], [cit. 28. 12. 2017]. Dostupné z: http://www.usd.cas.cz/wp-content/uploads/Prirucka48_89.pdf

PETRTYL, Josef, Ležáky, Praha 1946.

SCHULZ, Winfried, a kol., Analýza obsahu mediálních sdělení, Praha 2004.

STEHLÍK, Eduard, Lidice. Příběh české vsi, Praha 2004.

ŠTĚPÁNKOVÁ, Pavla, Společnost pro obnovu Lidic (1945) 1946 – 1959, *Diplomová práce*, FF MU 2006.

VRABEC, Václav, Československý svaz protifašistických bojovníků, in: KOCIAN, Jiří (ed.), *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*, [online], [cit. 8. 11. 2017]. Dostupné z: http://www.usd.cas.cz/wp-content/uploads/Prirucka48_89.pdf.

Periodický tisk

Hlas revoluce

Národní osvobození

Internet

Ludvika Smrčková [online], [cit. 29. 12. 2017]. Dostupné z: <http://www.kladnominule.cz/osobnosti/ludvika-smrckova>.

Růžový sad [online], [cit. 29. 12. 2017]. Dostupné z: <http://www.lidice.info/ruzovy-sad.php>.

Stanovy Českého svazu bojovníků za svobodu 2016, [online], [cit. 28. 12. 2017]. Dostupné z: <http://files.zasvobodu.cz/200000810-1be6f1ce23/Stanovy%20%C4%8CSBS%20-%202016.pdf>

Svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor 1945-1968 (vývoj původce) [online], [cit. 17. 6. 2017]. Dostupné z: <http://www.badatelna.eu/fond/2201/uvod/1471>.

Webové stránky Českého svazu bojovníků za svobodu, [online], [cit. 26. 12. 2017]. Dostupné z: <http://www.zasvobodu.cz/>.

Webové stránky Památníku Lidice [online], [cit. 9.10.2017]. Dostupné z: <http://www.lidice-memorial.cz/>.

Webové stránky Památníku Ležáky [online], [cit. 9.10.2017]. Dostupné z: <http://www.lezaky-memorial.cz/>.

Zemřela bojovnice za svobodu Anděla Dvořáková, [online], [cit. 28. 12. 2017]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1244492-zemrela-bojovnice-za-svobodu-andela-dvorakova>

Z historie Národního osvobození [online], [cit. 4. 12. 2017]. Dostupné z: <http://www.zasvobodu.cz/narodni-osvobozeni/>.

DOPLŇKOVĚ VYUŽITÉ ZDROJE

Literatura:

BECHNEROVÁ, Pavla, Společnost pro obnovu Lidic ve vztahu k ústředním i místním úřadům státní správy a ve vztahu k ideologii komunistické strany v období 1945/6-1960, *Disertační práce*, PedF UK 2016.

DOLEŽALOVÁ, Jarmila a kol., *Ležáky známé i neznámé*, Včelákov 2016.

DOSTÁL, Jaroslav, *Ležáky, Lidice, Ploština*, Praha 1946.

HAVLŮJOVÁ, Gabriela, *Poválečný vývoj a každodenní život v nových Lidicích: obyvatelé Lidic a jejich vzpomínky na pietní vzpomínky a život v obci*, *Diplomová práce*, FHS UK 2010.

HAVLŮJOVÁ, Gabriela, *Poválečný vývoj Lidic – pietní vzpomínky a život v nových Lidicích*, *Diplomová práce*, FF UK 2011.

KONOPKA, Vladimír, *Až přijdete do Lidic*, Praha 1963.

KONOPKA, Vladimír, *Lidice*, Praha 1958.

KYNCL, Vojtěch, *Akce Ležáky. Obyčejná vesnice*, *Diplomová práce*, FF Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích 2007.

KYNCL, Vojtěch, *Ležáky. Obyčejná vesnice, SILVER A a pardubické gestapo v zrcadle heydrichiády*, Pelhřimov 2008.

KYNCL, Vojtěch, PADEVĚT, Jiří (eds.), CHVOJKOVÁ, Kamila, ŠMEJKAL, Pavel, VONDRKA, Adolf, *Ležáky a odboj ve východních Čechách*, Lidice 2016.

Lidice a dnešní zločiny imperialismu, Praha 1972.

Lidice budou žít. Památník mučedníků a pomník vítězství, Praha 1947.

LOUDA, Vlastimil: *Lidice. Čin krvavého teroru a porušení zákonů i základních lidských práv*, Praha 1946.

MARIÁNKOVÁ, Jana a kol., Lidice 1942-2002. Soupis publikací, dokumentů a uměleckých děl v rešerších domácích i zahraničních institucí, Lidice 2002.

MERHOUT, Cyril, Lidice, Praha 1945.

SCHILDBERGER, František, Ležáky 24.6.1942, Brno 1982.

SKLENIČKOVÁ, Jaroslava, Vzpomínky mě stále tíží, Lidice 2016.

STEHLÍK, Eduard, Lidická vzpomínání, Praha 2007.

ŠÍMA, Ladislav, Ležáky. Vražda mužů a žen. Odvlečení dětí do ciziny. Srovnání osady se zemí, Praha 1947.

ŠÍMA, Ladislav, Ležáky. Zastavení křížové cesty českého národa, Praha 1947.

ŽOPEK, František, Údolí výstrahy, Havlíčkův Brod 1960.

VEVERKA, Přemysl, Poutníkův lidický průvodce, Nymburk 2009.

VEVERKA, Přemysl, Jak se chodí do Lidic, Nymburk 2008.

VOLF, Miloslav, Ležáky. Památná místa boje českých zemí proti fašismu, Praha 1953.

Filmy

Ležáky 42 [dokumentární film]. Režie Miloš PILAŘ. Česko, 2010.

Ležáky (Ti druzí mrtví...) [dokumentární film]. Režie Ján NOVÁK. Česko, 2008.

Druhý život Lidic [dokumentární film]. Režie Pavel ŠTINGL. Česko, 2002.

Lidice – paprsek do tmy [dokumentární film]. Velká Británie, 2013.

Lidice [dokumentární film]. Režie Pavel HÁŠA. Československo, 1965.

Sokolovo [film]. Režie Otakar VÁVRA. Československo/Sovětský svaz, 1974.

Lidice [film]. Režie Petr NIKOLAEV. Česko/Slovensko, 2011.

Periodický tisk

Vlasta

Svobodné slovo

Občanský deník

Svoboda

Rudé právo

Mladá fronta Dnes

Buštěhradský zpravodaj

Internet

Souborný katalog ČR [online], [cit. 3. 4. 2017]. Dostupné z: <https://www.nkp.cz/katalogy-a-db/souborny-katalog-cr/souborny-katalog-cr>.

Repozitář závěrečných prací UK [online], [cit. 10.5.2017].
Dostupné z: https://is.cuni.cz/webapps/zzp/search/?tab_searchas=basic&lang=cs.

iVysílání České televize [online], [cit. 10.12.2017]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/>.

Lidice, in: *168 hodin* [online], [cit. 10.12.2017]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10117034229-168-hodin/217452801100611/obsah/550764-lidice>.

Osud jménem Ležáky, in: *Reportéři ČT* [online], [cit. 10.12.2017]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1142743803-reporteri-ct/215452801240024/obsah/408658-osud-jmenem-lezaky>.

Pieta za Ležáky, in: *Události* [online], [cit. 10.12.2017]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1097181328-udalosti/217411000100625/obsah/553631-pieta-za-lezaky>.

75 let od vyhlazení obce Lidice, in: *Události v kultuře* [online], [cit. 10.12.2017]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1097206490-udalosti-v-kulture/217411000120609/obsah/550682-75-let-od-vyhlazeni-obce-lidice>.

Před dvaasedmdesáti lety nacisté vypálili Ležáky, in: *Události v regionech* [online], [cit. 10.12.2017]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10118379000-udalosti-v-regionech-praha/214411000140624-udalosti-v-regionech/obsah/334766-pred-dva-a-semdesati-lety-naciste-vypalili-lezaky>.

PŘÍLOHY

Příloha č. 1. Národní osvobození, 10.6.1947

II. VYDÁNÍ

NÁRODNÍ OSVOBOZENÍ

V PRAZE V ÚTERÝ 10. ČERVNA 1947
ROČNÍK XVIII. ČÍSLO 134

CENA 150 Kčs

Májetka a vydavatelství Československé republiky v Praze. Vydavatelství Československé republiky redakční úřad. Vydavatelství Československé republiky redakční úřad. Vydavatelství Československé republiky redakční úřad. Vydavatelství Československé republiky redakční úřad.

Dobry zákon – a co s nim děláme?
Jiří Čerstvý
Když poučení zebrač
Člověku, kterému znamená následek úrazu nebo choroby trvale sto procentní výkonnost v některém oboru...

Presidentova cesta na Moravu

Šli jsme vlastní cestou v čele světového pokroku za pravdou a svobodou přesvědčení

Ve vědomí slavných předků je síla i závazek

Lužickosrbská řeč a kultura je zbytečná?
Jiří Kaplán
Jedním z nejvládnutějších národních úkolů lužickosrbské Domoviny je výchova národních pracovníků, neboť to byla právě inteligence...

Příloha č. 2: Hlas revoluce 9.6.1948

ZARMOU ádník osvobození VÁME ČEST DŮSTOJNĚMU NÁSLEDNÍKU PRESIDENTA OSVOBOL na XI. Husova tř. VŠE NAŠEHO OSVOBOZENECKÉHO ZÁPASU A SPOLUBODOVATELI NAŠEHO NOVEHO ŘADU

HLAS revoluce

9. ČERVNA 1948
3 Kčs. - ROČ. I. ČÍS. 2

Týdeník Svazů bojovníků za svobodu

President Dr. Edvard Beneš se vzdal svého úřadu

PROJEV PŘEDSEDY VLÁDY K. GOTTWALDA

Vážení páni a paní!

Vyjádřuji jistě názor celé vlády, vyslovuji-li hlubokou lítost nad tím, že dr. Edvard Beneš opouští úřad prezidenta republiky. Jak vyplývá z jeho dopisu, snažil jsem se jej po dosti dlouhou dobu odvrátit od jeho úmyslu. Informoval jsem o tom též vládu a na zasedání 25. května jsem předložil i lékařské dohledání o zdravotním stavu pana prezidenta. Jestliže pan prezident na svém úmyslu trvá a lékařské rady jsou velmi naléhavé, je nám vzit jeho prohlášení na vědomí, vyslovit souhlas s jeho projevem a vyjádřit mu největší díky za velké služby, které lidu a republice prokázal.

Chci bych při tom zdůraznit, že i když dr. Ed. Beneš odchází z funkce prezidenta republiky, zůstává již navždy v dějinách naší republiky, v dějinách velkého zápasu československého lidu za svobodu a nezávislost, za stát pokrokový a sociálně spravedlivý.

Již sama jeho první volba r. 1935 je proto pamětihodná. Dr. Edvard Beneš byl tehdy zvolen jako levicový, demokratický kandidát proti resnickým směrům agrárně kapitalistických sil, které již tehdy chtěly svrhnout republiku na cestu kapitulace před hitlerovskými Němci. Bylo proto pochopitelné, že v době Mnichova i po něm se proti prezidentu Benešovi soustředila zloba nepřátel a že byl odstražen ze svého úřadu.

President dr. Edvard Beneš však neustal v zápasu o svobodu Československa a v zahraničí se stává do čela odboje proti německým okupantům. Projevil přitom hluboké pochopení pro nový politický ráz této války, i našeho odboje. Pochopil, že z této války vzejde nové obrozené Československo, které si vytvoří pevné záruky, aby se již nikdy nemohl opakovat Mnichov. První touto zárukou bylo těsné spojení se Sovětským svazem, druhou lidový řád republiky, který by odstraní od moci zrádné vrstvy agrárně kapitalistické buržoazie a dal rozhodování o osudu země vskutku do rukou lidu.

V duchu těchto zásad postupoval i po svém slavném návratu do vlasti. President Beneš podpísal československo-sovětské smlouvy r. 1945 v Moskvě i jedním z nových vládních programů, který byl později nazván Kosičským.

V duchu těchto zásad postupoval i po svém slavném návratu do vlasti. President Beneš podpísal československo-sovětské smlouvy r. 1945 v Moskvě i jedním z nových vládních programů, který byl později nazván Kosičským.

V duchu těchto zásad postupoval i po svém slavném návratu do vlasti. President Beneš podpísal československo-sovětské smlouvy r. 1945 v Moskvě i jedním z nových vládních programů, který byl později nazván Kosičským.

Poslední presidentský dopis Dr. E. Beneše
V Praze 7. června 1948.

Pane předsedo vlády, dne 4. května t. r. oznámil jsem Vám svůj definitivní úmysl rezignovat na prezidentskou funkci. Prodiskutoval jsem tehdy toto své rozhodnutí v soukromí s několika důležitými politiky, sdělil jsem Vám též, že také lékařů mi doporučují, abych vzal ohled na svůj dnešní zdravotní stav.

Odvoláváte se na tento náš rozkoř, prosím Vás, abyste oznámil Národnímu shromáždění mé rozhodnutí a požádal je, aby ozvalo lidu na vědomí moji resignaci na odpovědný úřad, jímž mne jestsemvolou volbou dne 19. června 1946 poctilo. Děkuji mu za jeho důvěru, děkuji za důvěru a lásku lidu, která mi byla vždy nesmírnou pomocí a kterou jsem se snažil neztratit.

Přejí vám svým drahým společníkům, jejich odpovědným zástupcům a jejich vládě, aby republika zůstala ušetrěna všech pokrovy, aby všichni šli a pracovali v svobodě, lásce a odpovědnosti, svobody příli a svobody svědomí ušetrili.

Věřím v dobrého gensa našeho lidu a věřím v krásnou budoucnost naší drabé republiky.

Váš
Dr. Edvard Beneš, v. r.

-p. k. Praha 7. června 1948.
Těsně osvědčen Československé

Příloha č. 3: Hlas revoluce, 1.6.1949

Příloha č. 4: Hlas revoluce, 15.5.1954

Příloha č. 5: Hlas revoluce, 6.6.1963

Hlas REVOLUCE

ROČNÍK XVI. — ČÍSLO 11
6. ČERVNA 1963
CENA 60 HAL.

ÚSTŘEDNÍ ORGÁN SVAZU PROTIFAŠISTICKÝCH BOJOVNÍKŮ

JDE O PRAVDU

Všechno, co dnes prožíváme kolem sebe i v sobě, směřuje k velké společenské a morální obrodě. Objevují znovu humanistické a socialistické pravdy, potlačované v období systému kultu osobnosti, nemilované padají staré mýty a bludy, přichází ke slovu tvůrčí vědecké myšlení, které nepapouká je povinné citáty přechodných období, ale které čerpá z bození hodnoti vědění, hodot kel nabra a hodot zase dalš. Dole a nízko se ociti ne na základě chyb, které se v něm staly, ale bohužel na základě toho, že se ho aktivně součastníci, a místo toho, aby se začali sebit sami sobě, začali zemit v období Povstání; kuzcepce se pak našlo, jako se najde vždy, když se psaná historie dělá v intencích těch, kteří jsou právě u moci. Pamatuje se, že by le výroci, kdy se Povstání ocitlo v dvojzmyslné poloze něčoho, o čem

Ani v Řecku fašismus neprojde

Protifašistické manifestace v celé zemi po zavraždění dr. Lambrakise

Pohřbu poslance Lambrakise v Athénách se stal spouštěm manifestací řeckého lidu proti válce, teroru a fašismu. Na 200.000 obyvatel Athén, Píru a okolních měst přišlo ucítit památku G. Lambrakise.

ATÉNY (p. z.) — 27. května podleli smrtelnému zranění...

JMÉNO LIDICE

NRÁVIVÁ ložkem dává si předstihu jména su dachů. Rusové, obilní jména supech otce, Američané si je s sebou jména dávali jména dítat si krevní mřina po svém. Lidice poprá, už se odlo, ukazuje po svém jménu, daly pojmenování kubánským, brazilským a brazilským dítak, které se před v té době narodily.

Premi byla Lidice. Aténas Guerra Gonzales. V naší rodné jme uciti, ova slavné jméno, napal tehdy její otec, protože to, co vyprávě tato obec s její obyvatele, začaluje paměti. Estasi Enrique z Hasony pokřtil svou dceru Patria Lidice. Marro, dnes, už jednoduše Lidice Patria Lidice pracuje v kubánském muzeu, který je v Ústavu pro pozemkový reformu, povíli nedáno do Československa tento pozemek byl krevní jako Lidice, jak si připletl se oati společnosti. Vždyť nás dala od sebe jen oceň.

Vloni byla na odětech v Lidicích lidé z kubánských divok (jméno Lidice: Lidice Lott La-bondar). I ona stře rda zap-

Příloha č. 6: Hlas revoluce, 5.6.1971

IV. SJEZD ČSČ
K DŮMŮ PRAKOVNÍMŮ
SOCIALISTICKÉ MŮSTĚ

XIV. SJEZD KSČ SKONČIL - práce pro rozvoj socialismu pokračuje

ROČNÍK 25 CENA 80 hal. 5. 6. 1971

23 Hlas REVOLUCE

TÝDENÍK ČESKÉHO SVAZU PROTIFAŠISTICKÝCH BOJOVNÍKŮ

Neznámí hrdinové ★

Hlas revoluce uctívá v poslední době řadu zapomenutých příspěvků dosud neznámých lidí, kteří se v době okupace a boje proti fašismu ohrožili čestně a statečně. Nejedná o něčí poslední o tomto neovocném zápasu život. Nikdy si nechtěli nároky být slavnými, ani je nenapadlo vyšetřit se do učebních hrdinů. Své jméno dali jako prostí početní lidé. Chodili se prostě lidsky, pomáhali potřebným, stáli se na stranu nevinných proti násilí, teroru a zlu. Často strávili život v nelehkých sociálních podmínkách neměli ani talent. Tisíce neznámých, bezjmenných hrdinů.

A práce. Když nám někdo s ních do redakce napíše, kdo je kdo, kdo byl středem jejich života a boje — postava otěš, vystupuje z času zapomenutí, dostává svou rdu, svůj charakter, své jméno. Má svůj kral, souduhu, lásky, radice, bratry a sestry. Své úradly, zásady, konkrétní činy, láskavost pro dobré a potřebné, odpor a boj proti zlu, proti neústupnosti, po-trocnání a násilí, jakého je schopon fašismus.

Z Hlasu revoluce se o nich dovídá, hrdinů, čestných občanů, do-stanou své místo v Galerii statečných, v Našem medailonku nebo mezi Neznámými hrdiny. A to díky svým spoluobčanům, spolipracovníkům, společníkům, pamětníkům, kteří nám do redakce o je-jich osudech napíší. Je to velké dílo, které naplňuje oády konkrétním dějem a zaldňuje bojové pole děsné historie.

Děkujeme vám, kdo svůj odkaz předáváte touto cestou mladším, kteří ty doby nepamatují. Pomá-hat jim dokreslovat to, čemu se říká historie — odboje. A tak přilí i přání Julia Fučíka, který v Be-maršáři psal na opravě hrdů:

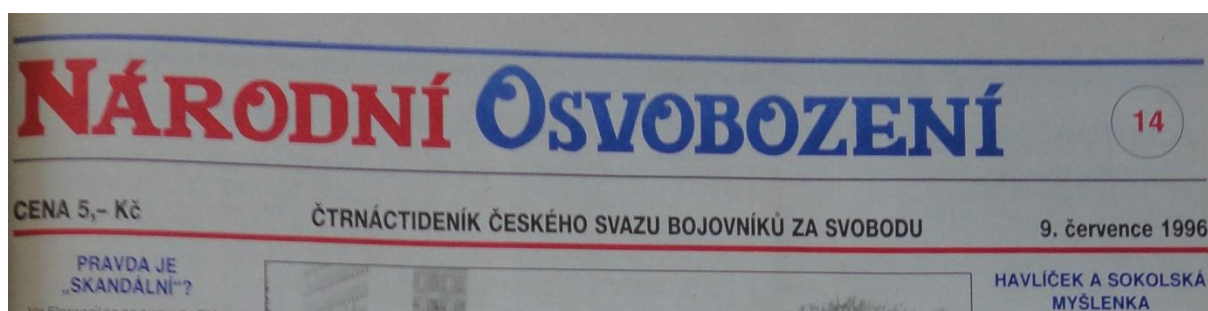
„O jedno prosím: vy, kteří pře-žijete tuto dobu, nezapomenejte. Nezapomenejte dobrých ani zlých, čestných i zrádlných smrtelníků o těch, kteří padli pro sebe i pro odv. Jednoho dne bude dnešek minulostí, bude se mluvit o velké do-bře a o bezjmenných hrdinách, kteří tvořili historii. Čiňte bych, aby se udeřilo, že nebylo beze-jmenných hrdinů. Že byli lidé, kteří měli své jméno, svou tvář, své úsměvy a své náclaje a že proto i bolest neposledněního z nich nebyla menší než bolest prvního, jehož jméno bude zachováno. Čiňte bych, aby někdo sluchní byli vždy lidé, jako lidé oím známí, jako lidé rodní, jako vy sami. By-li uvrženi celý rody hrdinů. Zaměňte si zlespoť jednoho z nich jako nepoznání a slery a buďte naň hrdí jako na velikého hrdinů, který žil budoucnosti. Každý, kdo věrně žil budoucnosti a pro její krdu padl, je postavou z kamene tesanou.“

Iva VOJNÍKOVÁ

Příloha č. 7: Národní osvobození, 26.7.1994

Příloha č. 8: Národní osvobození, 9.7.1996

Příloha č. 9: Národní osvobození, 4.7.2007

